

**T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ PROGRAMI**

ANTİK YUNAN YAZARLARINDA KADIN İMGESİ

İlkay ŞAHİN

Danışman

Prof. Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR

MANİSA-2018

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Doküman Kodu	FRYL-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 12.07.2018 tarih ve 25/16 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi

Yüksek Lisans Programı öğrencisi İlkay ŞAHİN'in "Antik Yunan Yazarlarında Kadın İmgesi" konulu tezi incelenmiş ve aday 03.08.2018 tarihinde saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

OY BİRLİĞİ ☒

DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☐

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

ÜYE

BAŞKAN

ÜYE

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐
☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☐
☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐
☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☒
☐

Tez, basımı gereksizdir.

☐
☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
03.08.2018
36577

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Antik Yunan Yazarlarında Kadın İmgesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

03.08.2018

İlkay ŞAHİN

ÖZET

Tarih boyunca kadın, dünya üzerinde oynadığı çeşitli rollerle önemli bir varlık olmuştur. Bu figüre dair zihinlerdeki algı yer ve zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu değişim, çeşitli kültür ve medeniyetlere göre de farklılık göstermiştir. Bu bağlamda yazım hayatında önemli bir yere sahip olan Hellen Çağı'nda çeşitli türlerden eserlerin verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu Çağ'daki yazılı eserlerden kadın konusunu ve “kadın imgesi”ni ele alma incelemeye değer bir husustur. Hellen dünyasındaki kadın ve kadın imgesi ile ilgili birkaç eser dışında, yazılmış herhangi bir çalışma yoktur. Ayrıca çoğu zaman “kadın imgesi” ya satır aralarında ya da herhangi bir konunun parçası olarak ele alınmıştır. Nitekim tarih yazımına katkı sağlamış, Herodotos, Thukydides gibi yazarların yanında, komedya ve tragedya türlerinde önemli tiyatro metinleri üreten Aiskhylos, Sophokles, Euripides, Aristophanes, Menandros gibi yazarların eserleri de mevcuttur. Hellen dünyasında kadın konularını çeşitli vesilelerle ele alan yazar ve tür çeşitliliği bunlarla sınırlı değildir.

Kendisinden sonra gelen birçok yazarı, felsefeciyi ve sosyal bilimciyi etkilemiş olan bu yazarların öncesinde de elbette yazılı eserler var olmuş olabilir. Ancak bunlar genelde ya tabletler üzerine yazılmıştır ve çoğunlukla yazarları belli değildir ya da büyük bir çoğunluğu günümüze ulaşmamış olmalıdır. Yazın tarihi açısından çok önemli bir yerde konumlanan Hellen Çağı'nın yazarlarının farklı konularda olduğu gibi, “kadın imgesi” hakkındaki düşünceleri de önemlidir. Hellen Çağı'nda kadınların sosyal, hukuki ve ekonomik durumları, hayatta ne konumda oldukları günümüzde peyder pey de olsa çeşitli araştırmalarla ortaya konulmuştur. Bu araştırmada ise daha çok toplumu yönlendiren, hatta düşünce olarak toplumun önünde olduğu varsayılan “yazarların zihinlerindeki kadın imgesi”ni eserlerine nasıl yansıttıkları konusu esas alınmıştır. Yazarların kadınları toplumda nasıl gördüğü, kadınlara olan bakış açısı, günümüzün felsefe, sosyoloji ve psikoloji gibi çeşitli sosyal çalışmaları da göz önünde bulundurularak açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, Hellen yazarlarının bazen gerçekçi bazen ütopya, bazen idealist bakış açılarıyla kendi yazım dünyalarında oluşturdukları “kadın imgesi” ele

alınmaya çalışılarak, bu görüşlerin kendi dönemlerinde nasıl karşılandığı ve tarihi yazım geleneği ile günümüz yazım *dünyasını* nasıl etkilediği üzerinde durulacaktır.

ABSTRACT

Throughout history, women have always been an important being with the various roles they play on the earth, and the perception of the mind of this figure has changed in time and place. This change was also different according to various cultures and civilizations. In this respect, it is worth examining in this sense the way that the Greek age, which has an important place in writing life, handles the female subject and the “female image” of the written works in a period when the works are intensively started to be given from various genres. In the context of the position of the woman in the Greek world, there are no works written apart, except for a few excerpts directly related to the women and “woman image”. Among these works are authors such as Aescuylus, Sophocles, Euripides, Aristophanes, Menandros who contributed to the writing of history and produced important theater texts in comedy and tragedy types besides authors such as Herodotos and Thukydides. In the Greek world there are not many writers and species diversity that deal with women's issues in various ways.

Indeed written works may exist before the writers who inspired their writer, philosopher and social scientist successors, too. However, they were usually written on tablets and mostly their writers are not known or majority of them did not survive to the present day. It is also important to think about the "female image" as the writers of the Greek age, located in a very important place in terms of literary history, are in different topics. In the Hellenic era, women's social, legal and economic situations and their position in life are now being explored in various researches. This research is based on based on the idea of reflecting the “women image in the minds of intellectuals”, which is thought to be more in line with the society and even in the society as an idea. This study deals with the idea that how the authors view women, considering various social studies such as modern philosophy, sociology and psychology.

This study will focuses on how the Greek writers who dealt with the “female image” they created in their own writing worlds in terms of utopia, sometimes idealistic viewpoints, how these views are met during their own times and how the historiographical tradition affects the present-day writing world.

ÖNSÖZ

Kadın imgesi, edebiyat tarihi boyunca yazarların büyük ilgisini çekmiş ve bu yazarların kadın imgesine olan bakış açıları merak edilmiştir. Bu yazarlar genellikle toplumun aydın kesimini oluşturduklarından onların bakış açılarının bulundukları toplum ile ne denli uyumlu ya da uyumsuz olduğu araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Tarihi bir çalışmada ise bu yazarların edebi derinliği değil nasıl bir kadın imgesi oluşturdukları ve buna nasıl yaklaştıkları önem kazanmıştır. Çünkü bu yazarların kadın imgesini ele alış biçimleri hem bulundukları toplum açısından önemli veriler vermekte hem de toplum kurallarıyla olabilecek herhangi bir uyumsuzlukta da toplum içinden aykırı bir görüşü bize aktarması bakımından önemli biri veri olacaktır.

Antik Yunan toplumundaki kadının yeri ile Antik Yunan yazarlarının kadın imgesine olan bakışı arasındaki farklar ve benzerliklerin ortaya konması çalışmamızın önemli bir gayesini oluşturacaktır. Bu çalışmada dönemin yazarlarının tamamı incelenmiş ve içlerinde kadın imgesinin belirgin olduğu eserler seçilmiştir. Çalışmanın önemli zorluklarından biri de bu olmuştur. İncelenecek yazarların ve eserlerin fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda karşımıza devasa boyutta bir edebiyat literatürü belirmiştir. Çalışmamızda bu yazarların kadın imgesine olan bakışının örneklerini vererek, onların görüşlerini, düşüncelerini genel anlamda aktarmaya gayret ettik.

Çalışmanın her aşamasında benden desteklerini esirgemeyen, bilgisi, deneyimi ve yol göstericiliğiyle beni aydınlatan danışman hocan Sayın Prof. Dr. Hatice PALAZ ERDEMİR'e, çalışmamda fikir alış verişi yaptığım dostlarım Ersin DEMİRCİ, Yaşar KORKMAZ, Tolga AKGÖL'e, benden maddi manevi desteklerini esirgemeyen, daima arkamda duran Anneme ve Babama şükranlarımı sunarım.

İçindekiler

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
KAYNAKÇA HAKKINDA.....	1
GİRİŞ.....	8
ANTİK YUNAN TOPLUMUNDA KADIN.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN, YARATILIŞ VE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

1.1. Kadın Yaratılış ve Kötülük Problemi.....	15
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN VE AİLE

2.1. Eş Olarak Kadın.....	20
2.2. Anne Olarak Kadın	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN VE TOPLUM

3.1. Sosyal Hayatta Kadın.....	41
3.2. Siyasi Hayatta Kadın.....	36

SONUÇ.....	51
KAYNAKÇA	58
A) Antik Kaynaklar.....	58
B) Tetkik ve Telif Eserler	63
EKLER.....	69

KAYNAKÇA HAKKINDA

Çalışmamız için gerekli kaynaklar toplandıktan sonra okuma değerlendirme kısmına geçilmiştir. Çalışmada günümüz kadınına bakış açısı konusunda tarafsızlık esas alındığı için dönemin yazarlarının kadın imgesine bakışı incelenirken anakronik kalmamak en mühim önceliklerden olmuştur. Elbette tezin ana konusu “kadın imgesi” olduğundan tragedya, komediya, şiir, felsefe gibi alanlar çalışmamızın öncelikle incelendiği konular olmuştur. Dolayısıyla bilgi verme amacı güden ve kişisel bakış açısını yansıtmayan eserler çalışmamızda sadece tamamlayıcı rol almışlardır.

Genellikle kadın çalışmalarının ele alınma şekli, bir yazarda ya da dönemde kadının yaşamını incelemektir. Bu çalışmayı farklı kılan şey ise, konunun kadın imgesi üzerinde odaklanmış olmasıdır. Böylelikle dönemin aydın kesiminin kadın imgesine bakış açısını ortaya koymak amaçlanmıştır. Tragedyalardaki ve komedyalardaki kadın karakterler bu açıdan en zengin veriler olarak karşımıza çıkmış ve çalışmanın en önemli sac ayaklarından olmuştur. Bu tür eserlerdeki kadın karakterlerin söylemleri, hareketleri ve oyun içindeki hâli inceleme konusu olmuştur. Bu durumda yazarın bakış açısını anlamak bakımından önemlidir. Felsefe açısından elimizde Platon en önemli veridir. Dolayısıyla kadın üzerine doğrudan veya dolaylı bir şekilde söyledikleri kendisinin bakış açısını anlamak açısından kayda değerdir. Bunun dışında şiir, nesir gibi diğer türden eserler de incelenmiştir.

Çalışmamıza kaynak oluşturan eserler üzerinde çeşitli düşünceler belirtilip çıkarımlar yapılırken, yazarların eserlerinde kadın meselesi üzerindeki genel tavır ve bakış açıları da dikkate alınmıştır. Böylelikle sadece tek bir örnekle yetinilmeyip yazarın genel düşüncesine aykırı tutumlar ile birlikte diğer yazarlar ile de kıyaslanarak bir sonuca varılmıştır.

Dönemin yazılmış bütün eserlerinin okunmasının yanında parçalar halinde günümüze ulaşan fragmanlar da ihmal edilmemiştir. Fragmanlardan genel bir kanaate varılamasa da kadın imgesine dair düşünceleri desteklemek açısından varlıkları önemli olmuştur. Bu durum bir imgeye dair oluşturulan düşüncüyü desteklemek ya da aykırı bir örnek olarak ortaya koymak bakımından da önemli olmuştur. Elimizdeki zengin veri gereksiz ayrıntılardan ve bilgilerden olabildiğince

kaçınılarak minimalist bir düşünceyle yazıya geçirilmiş ve Antik Yunan Yazarlarının kadın imgesi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu yazarların eserleri çok çeşitlidir. Antik Yunan Çağı'nın yazın hayatının başlangıcına bakmak için Homeros'a kadar gitmek gereklidir. Buna göre ele aldığımız dönem MÖ 12. yüzyıldan başlamakta ve Büyük İskender'in ölümüne kadar gitmektedir. Bu geniş bir dönemdir ve özellikle bu eserlerin yoğun olarak verildiği dönemler Pers savaşlarından Büyük İskender'in ölümüne kadar geçen ve Klasik Dönem de denilen MÖ 500–323 yıllarını kapsayan kısımdır. Bundan önceki Arkaik Dönemden ise elimizde fazla olmasa da kayda değer eserler de vardır. Bunlardan özellikle Homeros, Hesiodos, Sappho, Herakleitos öne çıkan isimlerdir. Bu isimlerden Homeros, yazmış olduğu destanlar ile Yunan yazın hayatına mühim katkılar yapmıştır. Hesiodos, özellikle mitoloji ve günlük yaşam üzerine eserler verirken, Herakleitos felsefî eserleriyle ön plana çıkmıştır. Sappho ve Solon ise şiirleriyle adlarından söz ettirmişlerdir. Klasik Dönemde ise belirttiğimiz üzere çok sayıda yazar vardır.

Bu yazarlardan eser sayısı bakımından Platon ön plana çıkmaktadır. Platon, çeşitli konularda ve kadın üzerine de farklı görüşlerini eserlerinde ortaya koymuştur.

Platon'un dışında özellikle tragedya yazarlarının eserleri yoğunluktadır. En önemli tragedya yazarları Aiskhylos, Sophokles, Euripides'tir.¹ Tragedyaların en önemli özellikleri hem kadın karakterlerin ön planda olması hem de kurmaca eser olduklarından yazarının iç dünyasını iyi yansıtmalarıdır. Tragedya ve onun iç dinamikleri, ortaya çıkışı, sadece edebi, tarihi bir tartışma olmamış özellikle günümüz felsefecileri tarafından da sürekli yorumlanmışlardır. Öncelikle bu eserlerin insana dair ve kurmaca eserler olması önemlidir. Bu açıdan bakıldığında yazarların fikirlerini anlattığı durağan eserler değil, çatışmaya dayalı ve tragedyalardaki karakterlerin ağzından kendi meselelerini incelikli bir şekilde ortaya koyan çalışmalardır. Tragedyaların, tiyatro oyunu olmaları ve sahnelenmeleri ve bulundukları toplumla etkileşim içinde durumları da tarihi bağlamda değerlerini arttırmıştır. Toplumla iç içe olan bu eserler sahnelenmiş ve toplumdan çeşitli tepkiler ya da geri bildirimler almışlardır. Bu sebeple hem toplumdan etkilenmişler hem de toplumu etkilemişlerdir. Klasik çağın eserleri olan bu tragedyalarda kadın karakterler ön plana çıkmaktadır. Bu eserler, özellikle kadınların iç dünyalarını yansıtmaya

¹ Gökdağ, 2003, 167.

konusunda çok başarılıdırlar. Birçok oyunda önemli kadın karakterler vardır. Bu karakterlere yazarın yaklaşımı, iç dünyaları ve çevreleriyle kurduğu ilişkiler bize önemli ipuçları vermektedir.² Bu konuda birçok kadın karaktere değinilecektir. Tragedya dışında önemli bir tür olan Komedyalar da elimize veri sunan yapıtlardır. Özellikle Aristophanes bu konuda elimize sayıca en fazla komedyası kalmış kişidir. Bu türde eser veren yazarlar genellikle yergi kullanmışlar ve bunu da eğlendirici bir şekilde yapmışlardır. Onların yazdıklarında da kadınların ön planda olduğu önemli eserler mevcuttur.³

Elbette dönemin yazarları bu isimlerle sınırlı değildir. Bunların dışında tarihçi Herodotos, Thukydides, Xenophon'un da eserleri incelenmiştir. Bu tarihçiler arasında özellikle Xenophon'u ayrı tutmak gerekir. Bunun sebebi yazarın farklı türlerde de (anı, eğitim, günlük, felsefe) eserler vermesidir. Kendi döneminde farklı türlerde eser veren başka yazar olmaması Xenophon'u önemli kılmaktadır. Bu özelliğiyle önemli olsa da kullandığı kadın imgesi diğer yazarlara nazaran azdır. Bunda herhalde kendisinin asker olması da etkili olmuştur.

Çalışmamızda dönemin aydınlarını oluşturan ve yazın hayatlarıyla dönemlerine ve gelecek kuşaklara etki eden bu yazarların kendi eserlerinde kadına nasıl yaklaştıkları ve bu meseleyi nasıl ele aldıklarını incelemeye çalıştık. Toplum incelemeleri açısından önemli olduğunu düşündüğümüz yazarların kadın imgesine bakışı, Antik Yunan toplumunda kadının yerini bilmek açısından önemlidir. Buna karşın buradaki asıl önem toplumun önde gelen insanların bu konu üzerinde ne düşündüğüdür. Bu bağlamda Homeros, Antik Yunan şiirinin ilk ve en büyük temsilcisi kabul edilir. Kendisinden sonra gelen dönemleri büyük ölçüde etkileyen⁴ ve neredeyse kutsal kitap muamelesi gören *İliad* ve *Odysey* destanları da edebi başyapıt olarak nitelenmektedir. Etki alanı Latin edebiyatına kadar uzanan⁵ Homeros'un nerede hangi zamanda doğduğu konusunda bir ittifak yoktur. Homeros, Eratosthenes'in görüşüne göre, MÖ 12.yüzyılda, Herodotos'a ve Thukydides'e göre ise MÖ 9. yüzyılda yaşamıştır. Günümüzde de daha çok bu görüş kabul edilmektedir.⁶ Doğum yeri ile ilgili de ihtilafli görüşler vardır. Bunlardan Smyrna ve Khios ihtimali yüksektir. Homeros'un kişisel hayatı hakkında çok az şey bilinmekle

² Akalın, 2003, s. 31.

³ Yonarsoy, 1991, s. 79–84.

⁴ Mansel, 2011, s. 133.

⁵ Ayrıntılı bilgi için Vergilus'un Anesis Destanı'na bakınız. Bu destan İlias'ın kaldığı yerden devam edip Roma'nın kuruluşunu hayali bir kurgu içinde işler.

⁶ Yonarsoy, 1991, s. 25.

birlikte genellikle şehirden şehire dolaşan kör bir *rhapsod* ⁷ olduğu düşünülmektedir.⁸

Hesiodos, MÖ 8. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir. Boiotia'nın küçük yerleşim yerlerinden Askra'da doğmuştur. Kardeşi ile arasında çıkan miras anlaşmazlığı sebebiyle göç etmiştir. *Rhapsodluk* yaptığı bilinmektedir. İki tane çok önemli eseri vardır. *Opere et Dies* isimli eserinde kardeşine tavsiyeler vermekte bunun yanında çiftçilik, ev yönetimi, gemicilik ile ilgili düşüncelerini yer yer hikayeci bir tavırla anlatmaktadır. Diğer eseri ise *Theogonia*'dır. Bu kitap bir *kozmogoni*⁹ olması sebebiyle Antik Yunan mitolojisi açısından çok önemlidir. Ayrıca evrenin ve tanrıların doğuşunu anlatan yazarı belli olan ilk eserdir. Hesiodos'un hangi tarihte öldüğü bilinmemektedir.¹⁰

Aiskhylos, üç büyük tragedya yazarından ilkidir. MÖ 525 yılında doğduğu düşünülen Aiskhylos, Atina yakınlarındaki Eleusis yakınlarında doğmuştur. Tragedyanın gerçek kurucusu olarak kabul edilen şair, oyuna ilk defa ikinci oyuncuyu sokarak¹¹ sahnedeki akışkanlığı ve dramatik boyutu ileri bir seviyeye taşımıştır. 90 civarında oyun yazmışsa da günümüze 7 tanesi ulaşmıştır. Bu eserlerden bazıları *Supplices*, *Persai*, *Prometheus Desmotes*'tir. Tragedyaları dışında *elegia*¹², *epigram*¹³ gibi farklı türler yazmışsa da bunlardan çok az parça günümüze ulaşmıştır. Tragedyalarında yazgı, tutku ve mitolojik unsurları kullanmıştır. Dili diğer iki tragedya yazarına göre ağıdalı ve ağır bir dil kullanmıştır. Çalışmamızda kullanılan eserleri, kadın imgesi bağlamında Aiskhylos'un düşünce yapısını ortaya koymak bakımından önemli olduğu için kullanılmıştır. Hayatı boyunca çeşitli savaflara katılmış olan Aiskhylos, Sicilya'da MÖ 456 yılında ölmüştür.¹⁴

Sophokles, MÖ 497 ya da 495 yılında Atina'nın kuzeyindeki Kolonos'ta doğmuştur. İlk tragedyası MÖ 472/69 yılları arasında oynandığı tahmin edilen Sophokles, bu eser ile birincilik kazanmıştır.¹⁵ Atina'nın parlak zamanlarında uzun bir yaşam sürmüş olan Sophokles yazdığı tragedyalarla halkın sevgisini kazanmış ve

⁷ *Rhapsodlar* şiir okuyucularına verilen isimdir. Bunlar şehir şehir dolaşıp ezberden şiir okurlar. Hatta Atina'da bu konuda yarışmalar düzenlenir. Ayrıntılı bilgi için Platon'nun İon diyaloguna bakınız.

⁸ Yanarsoy, 1991, s. 24-26.

⁹ *Kozmogoni*, yani Türkçe söylersek evrendoğum olarak söylenebilir. Evrenin doğuşunu oluşumunu açıklamak amacı vardır. Ayrıntılı bilgi için Orhan Hançerlioğlu Felsefe Sözlüğü'ne bakınız.

¹⁰ Kocatürk, 1965, s. 25.

¹¹ Thompson, 2004, s. 190.

¹² Ağıt.

¹³ Mezar taşlarına yazılan kısa şiir.

¹⁴ Yanarsoy, 1991, s. 63-63.

¹⁵ Bu oyun Sophokles'in kayıp oyunlarından biri olan "Triptolemos'dur."

şehirde önemli mevkilere getirilmiştir. Bu görevler sadece bürokratik görevler değil askeri görevler de olmuştur. Mesela Perikles ve Thukydides ile birlikte olmak üzere komutan seçilmiştir. Eserlerinde didaktik bir dil kullanmayan Sophokles, vatanseverlik, dindarlık, aile meseleleri konularını özenle işlemiştir. Tragedyaları içinde Elektra, Antigone, Aias gibi önemli metinler bulunmaktadır. Bu metinlerdeki kadın karakterlerin önemi bu eserleri kullanmamızda etkili olmuştur. Sophokles insan doğasını iyi kavramış bir yazar olarak oyunlarında önemli kadın karakterler oluşturmıştır. Sophokles yaklaşık 90 yaşında MÖ 406'da ölmüştür.¹⁶

Üç büyük tragedya yazarından sonuncusu olan Euripides, bir görüşe göre MÖ 485/84 yılında diğer görüşe göre ise MÖ 480'de doğmuştur. Aiskhylos ve Sophokles'ten farklı olarak Atina'nın daha müreffeh bir döneminde ve savaşların azaldığı bir ortamda büyümüştür. Diğer iki yazar eserlerini kendi yurttaşlarını eğitmek için kullanmışken Euripides, toplumsal sorunlara daha çok eserlerine konu olması bakımından eğilmiştir. Bu durum kişisel hayatına da yansımış ve herhangi bir bürokratik veya askeri görevde bulunmamıştır. Oyunları halk tarafından en çok sevilen yazardır. Ancak bu sevgi ödül sayısına yansımamış diğerlerine nazaran daha az ödül kazanmıştır. Diğer iki yazara göre daha fazla oyun kalmış olması da¹⁷ genellikle halkın Euripides'i daha fazla sevmesiyle ilişkilendirilir. Yaklaşık 80/90 oyun içinden günümüze *Helena*, *Medea*, *Elektra*, *İphigeneia*, *Bakkhai* gibi önemli oyunlar kalmıştır. Yaklaşık MÖ 408 yılında Makedonya hükümdarının daveti üzerine Pella'ya gitmiş ve MÖ 406 yılında ölmüştür.¹⁸

Aristophanes, MÖ 448 yılında doğmuş MÖ 380 yılında ölmüştür. Kleon tarafından yabancı kökenli olduğu iddia edilse de buna dair bir kanıt yoktur. Üç oğlu olan Aristophanes, Antik Yunan edebiyatının en büyük komedyacı yazarıdır. Eserlerinde gündelik hayatın dilini çok iyi yansıtmıştır. Komedi unsurlarını çok iyi bir şekilde kullanan yazar kelime oyunları, şive, taklit, argo kullanımıyla dikkat çekmiştir. Dönemin en güçlü isimlerinden Kleon ile çekişmiş oyunlarında onunla alay etmiştir. Atina'nın ünlü isimleriyle dalga geçmekten hiç vazgeçmemiş Euripides, Sokrates, Perikles gibi isimlere oyunlarında yer vermiştir. Özellikle barışın önemini vurgulamış ve komedyaalarında bu konuyu birçok kez işlemiştir. Günümüze 11 oyunu kalan yazarın, *Thesmophoriazusai*, *Lysistrata*, *Nephelai* gibi

¹⁶ Erhat, 1954, s. 22-27

¹⁷ 18 Tragedya ve 1 tane satyrik oyun kalmıştır.

¹⁸ Latacz, 2006, s. 236, 239.

oyunları komedyanın başyapıtı sayılmaktadır. Bahsi geçen oyunlarının tamamı çalışmamızda kullanılmıştır. Bunda Aristophanes'in kadın karakterlere ve kadın imgesine verdiği önem belirleyici olmuştur. Kişisel yaşamı hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip olmasak da Platon'un bir diyalogunda¹⁹ nüktedan bir konuşmacı olarak tasvir edilmiştir.²⁰

Xenophon, MÖ 430 yılında doğmuştur. Çocuk denilecek yaşta Sokrates'in öğrencilerinden olmuştur. Askeri görevlerde bulunmuş ve bu görevden sonra Atina'dan sürgün edilmiştir. MÖ 355 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.²¹ Antik Yunan yazarları içinde en fazla farklı türlerde eser veren yazardır. *Apologia*, *Symposion* gibi felsefe kitaplarının yanında *Anabasis* ve *Kyrou Paideia* gibi seyahatname olarak adlandırılabilir kitapları vardır. Bunun dışında tarih alanında, evlilik ve atlar ile ilgili olan herhangi bir alana girmeyen çeşitli eserleri de mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında yazar çok yönlü bir portre çizmektedir.

MÖ 427 yılında Atina'da doğduğu tahmin edilen Platon, Ariston ve Periktione'nin oğludur. Soylu bir aileye mensup olan Platon'un iki tane kardeşi vardır. Gençliğinde spor, şiir gibi çeşitli işlerle uğraşmış ve iyi bir eğitim almıştır. Hocası Sokrates ile tanıştıktan sonra tüm hayatı değişmiş ve eskiden yazdıklarını yakarak kendini felsefeye vermiştir. Sokrates'in mahkeme tarafından ölüme mahkûm edilmesiyle derin bir üzüntü duymuş ve bu olaydan sonra Megara'ya gitmiş bir süre diğer Sokrates taraftarlarıyla burada kalmıştır. Atina'ya döndükten sonra eserlerini yazmaya başlamıştır. Hayatı boyunca Mısır, Kyrene, Taras ve Sicilya gibi çeşitli yerlere seyahat etmiştir. Sicilya'da Syrakusa şehrine gitmiş ve orada hüküm süren I. Dionysios'un danışmanı olmuştur. Ancak çeşitli olaylar yüzünden buradan kovulmuş ikinci kez gidişinde ise ölümden zor kurtulmuştur.²² MÖ 338'de ilk felsefe okulu Akademia açılmıştır. Platon MÖ 348 yılında ölmüne kadar olan süre içinde de burada dersler vermeye ve eserlerini yazmaya devam etmiştir.²³ Felsefesi geniş anlamda yankı bulmuştur. Kendi döneminin özelliklerini ve düşünce hayatını eserlerine yansıtmış, özellikle diyalog şeklinde yazdığı eserlerinde dönemin önemli isimlerini de konuşturarak eserlerini ortaya koymuştur. Eserleri; gençlik, olgunluk ve yaşlılık dönemleri olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Özellikle gençlik dönemi

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için Platon'nun Symposiyon diyaloguna bakınız.

²⁰ Erhat, 1958, s.7-11.

²¹ Yonarsoy, 1991, s. 96-97.

²² Ayrıntılı bilgi için Platon'nun "Mektuplar" başlığı altında derlenen mektuplarına bakınız.

²³ Yonarsoy, 1991, s. 106-108.

eserlerini hocası Sokrates'in etkisinde yazmış ve eserlerinde onun görüşlerini de yoğun olarak yansıtmıştır. Platon bir filozof olarak felsefenin birçok meselesini irdelenmiş ve bu haliyle de çok önemsenmiş bir yazardır. Günümüzde etkilerini devam ettirmiş bir yazar olarak Platon, düşünceleriyle etki alanını genişletmeye devam etmektedir.²⁴ Platon eserlerinin tamamında diyalog yöntemini kullanmıştır. Gençlik Dönemi'nde, *Apologia*, *Kriton*, *İon*, *Lysis* gibi diyaloglar yazmıştır. Olgunluk Dönemi'nde ise *Gorgias*, *Symposiyon*, *Parmenides*, *Menon* gibi diyaloglar kaleme almıştır. Yaşlılık Dönemi'nde ise Devlet (*Respublica*) ve Yasalar (*Leges*) gibi başyapıtlar vermiştir. Bu çalışmada Platon'un *Symposion*, *İon*, Yasalar (*Leges*) *Menexenus*, Devlet (*Politeia*), *Theatetus* ve *Timaeus* eserlerinden faydalanılmıştır. Faydalanılan eserler Platon'un kadın imgesi hakkındaki düşüncelerini anlamamız açısından önemlidir. Platon'un bu eserlerde doğrudan kadından, kadının konumu ve kendisinin bu konudaki görüşlerinden bahsetmesi çalışmamız açısından önemli olmuştur.

²⁴ Yonarsoy, 1991, s. 109.

GİRİŞ

Antik Yunan yazarlarının yazın hayatları ve oluşturdıkları eserler hem kendi dönemlerinde hem de günümüzde önemslenmiştir. Bu eserler dünya tarihi açısından da büyük değer taşımaktadır. Edebi, tarihi, felsefi değeri yüksek olan bu kıymetli eserler aynı zamanda insanlığın ortak kültürel mirasıdır. Çeşitli dallarda farklı eserler veren Antik Yunan yazarları, tarih, tragedya, komedyaya, felsefe, şiir hatta masal gibi konularda özellikle kendi alanlarının öncüsü olarak kabul edilmişlerdir.

Yunan Çağının çeşitli meseleleri, sosyal, siyasi ve kültürel yönlerine dair çeşitli konularda fikir edinebildiğimiz bu eserlerin temel konusu farklı olmamakla beraber yer yer, toplumsal cinsiyet ve kadın konularına da değinildiği araştırmalarımızda gözlemlenmiştir. Çalışmamızda, bu yazarların gözünde kadın imgesinin ne olduğu sorgulanmaya çalışılacaktır. Bu vesileyle dönemin önemli münevverleri sayılan bu yazarların eserlerinde kadına dair olan meselelere nasıl yaklaştıkları ve durumu nasıl yansıttıkları gözlenecektir. Antik Yunan toplumu ve toplumda kadının konumu üzerine yapılmış çalışmalar vardır. Yine özellikle aynı dönem üzerine yapılmış edebi çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak bu hususlar bizim çalışmamızın esas meselesi değildir. Çalışma özellikle dönemin yazarlarının kadın imgesine nasıl yaklaştıkları, bir anlamda dönemin aydın kesiminin bu konuyu nasıl gördüğüdür. Yani ana mesele “kadın” değil, yazarların edebi dünyalarında yarattığı kadın imgesidir. Bu noktadan hareketle çalışmanın odaklandığı esas mesele toplumun gözündeki kadın değil, devrin yazarlarının zihinlerinde oluşturdıkları kadın imgesi ve algısıdır. Bu açıdan bakıldığında oldukça zengin veriler ortaya çıkmaktadır.

Antik eserlerdeki her bir kelime, her bir cümle günümüz insanına değerlendirebileceği zengin veriler sunmaktadır. Bu yazarlar eserlerinde her zaman kadına dair bir şey anlatmışlardır. Mesela ilginç ve alışılmamış bir şekilde bazı tragedyalarda başrol kadına verilmiş ve bu noktalarda kadına yüklenen anlamlar da zenginleşmiştir. Hatta Aisopos’un masallarında bile kadınlara dair anlatımlar mevcuttur. Aiskhylos, Sophokles, Euripides, Aristophanes ve Platon gibi yazarlar eserlerinde kadın imgesine yer vermiş ve burada kendi bakış açılarını yansıtmışlardır. Çalışmada özellikle kurmaca yazılmış tiyatro metinleri yani tragedya ve komedyalar ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte Platon gibi önemli bir filozofun görüşleri dikkatle incelenmiştir. Bunun dışında kadın imgesini kullanmış çeşitli şairlerin

bahsedilen imgeyi kurma biçimleri üzerinde durulmuştur. Bu açıdan bakıldığında çalışmamızda daha temelde, kurmaca metinler incelenmiştir. Yine aynı dönemde yazılmış olan kadın imgesini kendi hayal gücünde oluşturmamış olan Herodotos ve Thukydides gibi yazarların eserleri sadece kıyaslama noktasında değerlendirilmiş araştırmanın temel dayanağı olmamışlardır.

Bu bakış açıları elbette farklılıklar olacaktır. Yazarların yetişme tarzları ve şahsiyetleri çerçevesinde de feminist kaygı gütmeyen bu çalışmanın temel felsefesinde yazarları mizojinist²⁵ gösterme düşüncesi bulunmamaktadır. Sadece antik Yunan yazarlarının meseleye bakışlarını öğrenmek ve toplamda bir sonuca gitmektir. Bu çerçevede kaynaklardan elde edilen bilgilerle bilimsel sınırlar dâhilinde değerlendirme yapılacaktır. Edebi eserlerde toplumda insana verilen rolün ne olduğu konusunda önemli bilgiler verildiğinden bu durum işimizi kolaylaştıracaktır.²⁶

Bu çalışmada yazarların eserleri tek tek ele alınmamış, belirli bir konu başlığı altında ne düşündükleri değerlendirilmiştir. Böylece genel bir değerlendirme yapılmak istenmiştir. Bu yöntemle ana konumuz olan Antik Yunan yazarlarının ortaya koyduğu kadın imgesi ön plana çıkarılmak istenmiştir. Ayrıca bütün yazarların aynı edebi çeşitliliğe sahip olmaması ve bu durumun karşılaştırma yapmakta çıkaracağı zorluklar göz önünde bulundurulmuştur.

²⁵ Mizojini kadınlardan nefret eden anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için Jack Holland'ın "Mizojini- Dünyanın En Eski Önyargısı" kitabına bakınız

²⁶ İplikçioğlu, 1997, s.80, 81.

Antik Yunan Toplumunda Kadın

Antik Yunan toplumunda kadınının konumu, kadına toplumda ve ailede (*oikos*)²⁷ verilen değer, hukuki açıdan kadına olan bakış açısı, araştırmamızın temelini oluşturmak açısından önemlidir. Antik Yunan'da toplum soylular, yabancılar ve kölelerden oluşmaktaydı. Ancak siyasetle ilgilenme ve yönetimde söz sahibi olanlar yalnızca soylu erkekler olmuştur.

Bununla birlikte siyasi açıdan bakıldığında Atina, farklı dönemlerde buhranlar geçirmiştir. Çalışmamız açısından kaynak teş eden eserlerin sahiplerinin yaşadığı dönemde meydana gelen bu olaylar erkekleri ve kadınları etkilediği gibi bahsedilen yazarları da etkilemiştir. Siyasi olarak çekişmelerin, savaşların yoğun olarak bulunduğu dönemde Drakon, Solon, Kleisthenes gibi önemli kanun koyucular (*nomothet*) Atina'da gerekli olan düzeni sağlamışlar ve hem Yunan şehir devletlerinin kendi aralarında yaptıkları hem de doğudan gelen işgalci Persler ile yaptıkları savaşlarda devletin ayakta kalmasında önemli rol oynamışlardır.²⁸

Yine bu toplumda yaşayan dönemin aydınlarının eserlerinde imge olarak incelenecek olan kadının öncelikle toplumda nasıl görüldüğü ve algılandığı önemlidir. Dönemin özellikleri göz önüne alındığında, Antik Yunan toplumunda cinsiyet rollerinin belirgin bir şekilde ayrıldığı görülmektedir. Erkeklerin öncelikli ve daha özgür yetiştirildiği toplumda kadına daha çok, annelik, ev hanımlığı gibi roller biçilmiştir.²⁹ Bu durumda Yunan toplumunda kadının “eve hapsedildiği” ve annelik görevi dışında pek önemsenmediği kanaatine varılabilir. Kadınlar, haremlik (*gynaikon*) selamlık (*andron*) diyebileceğimiz bir anlayışa göre düzenlenmiş olan evlerin genellikle üst katında dışarıya kapalı bir yaşam sürmüşlerdir. Kadınların evle sınırlandırılmış hayatları içinde söz hakkının olmadığı ve birey olarak değer verilmediği açıktır. Devlet işlerinde yalnızca erkeklerin görev yapması da buna bir örnektir.³⁰ Erkek dünyası ile kadın dünyası arasındaki bu uçurum kadına verilen rolün ne derece az olduğunu destekler niteliktedir. Xsenophon, *Oiconomicos* adlı eserinde kadının evde olması gerektiğini ve bunun kadın açısından en iyisi olduğunu

²⁷ *Oikos*, Antik Yunan döneminde ev yaşanılan ana mekan demektir.

²⁸ Aristoteles, “*Politica*”.

²⁹ Karaaslan, 2016, cilt1, sayı2, s.164.

³⁰ Platon’un diyaloglarının tamamına bakıldığında hiç kadın konuşmacının olmadığı ve genelde sokakta ve birinin evinde geçen konuşmalarda konuşmacı olarak kadınların olmayışı kadının ev ile sınırlandırıldığı görüşünü desteklemektedir.

belirtmektedir.³¹ Böylece Xsneophon da kendi çağının eril tahakkümünü savunan bir bakış açısı ortaya koymuştur.

Bu toplumsal bakış açısına bağlı olarak, Antik Yunan toplumunda kadının ikinci planda kaldığı konulardan biri de hukuk olmuştur. Hukuki açıdan bakıldığında Antik Yunan toplumunda erkek hegemonyası oldukça belirgin hale gelmektedir. Kadınların hayatındaki eril tahakküm kadın yaşamının tamamına yayılmış bir haldedir. Öyle ki, henüz doğumla başlayan bu ötekileştirme süreci ölüme kadar devam etmiştir. Bu ayrımcılığın ve cinsiyet rollerinin bir göstergesi olarak, dönemin Atina'sında erkek çocuk doğduğunda evin kapısına zeytin dalından bir çelenk konurken, kız çocuk doğduğunda yünden süslemeler konulurdu.³² Böylece bebeğin cinsiyeti topluma ilan edilmiş olurdu. Burada erkek çocuklar ve kız çocuklar için farklı imgelerin kullanılmış olması olağan bir durumdur. Ancak bu imgelerin anlamları kadın ve erkek çocuklara olan bakış açısının bir yansımasıdır. Zeytin dalı, Antik Yunan çağında olimpiyatlarda ve çeşitli bayramlarda başarılar kazanan kişilere verilen bir ödüldür. Zaferi ve başarıyı simgeleyen zeytin dalının diğer önemli özelliği ise Atina şehrinin koruyucu tanrıçası Athena'nın simgesi olmasıdır.³³ Şehrin koruyucusu olan bir tanrıçanın simgesinin, kız çocukları değil de erkek çocukları için kapılara asılması da ilginç bir ayrıntıdır. Kız çocuklar doğduğunda kapılara asılan yünden süslemeler ise el işlerini simgelemektedir. Dolayısıyla Antik Yunan'da yine kadına düşen pay evde el işi yapmak olmuştur.

Atina'daki en önemli hukuki durum vatandaşlıktır. Ancak bu konuda farklı zamanlarda farklı uygulamalar yapıldığı görülmektedir. MÖ 501 yılında demokratik yönetimi ilk kez uygulamaya koyan *archon*³⁴ Kleisthenes tiranların yönetimine ve aristokrasiye son vermiş ve yönetimi halka (*demos*) vermiştir. Aristokrasinin kan bağından oluşan yapısını reddetmiştir.³⁵ Ayrıca hukuki reformlarında Atina vatandaşı olmak için Atinalı bir babanın resmi evliliğinden doğma şartı getirilmiştir. Daha sonra ise Perikles döneminde bu durum değişmiş ve Atinalı anne ve babadan doğma şartı getirilmiştir.³⁶

³¹ Xsenophon, "*Oiconomicos*", 7, 3.

³² P. Erdemir, 2015, s. 24.

³³ Atina'nın koruyuculuğunu üstlenmek için Poseidon ve Athena yarışmıştır. Yarışmada Olympos tanrıları yargıç olmuşlardır. Poseidon Atina da tuzlu bir göl meydana getirmiş. Athena da zeytin ağacı yapmıştır. Zeytin ağacı daha faydalı bulunmuş ve Atina şehrinin koruyucusu Athena olmuştur.

³⁴ Antik Yunan'da yöneticilere verilen ad.

³⁵ Mansel, s. 2011, s. 202-204.

³⁶ Leduc, C.: 1992, s. 268-281

Erkeklerin ve çocukların vatandaş olmaları ile ilgili birçok yenilik yapılarak siyasi, hukuki, ekonomik ve sosyal haklardan faydalanmaları sağlanırken kadınların herhangi bir siyasi hakkı bulunmamaktadır. Genel olarak medeniyette ileri seviyelerde olduğu düşünülen erkek egemen Yunan toplumunda kadının haklar bakımından kendilerinden daha önce yaşamış olan birçok eskiçağ medeniyetinden geri durumda kaldığı fark edilmektedir. Tarihte demokrasinin doğduğu Hellas'ta esasında az sayıdaki soylu erkeğin katılımıyla gerçekleşen bir oligarşik³⁷ göreceli bir demokrasi uygulanmaktadır. Böyle bir ortamda kadınların siyasi hakları zaten bulunmamakla birlikte hukuken de sürekli velayet altında kalmışlardır. Bu konuda baba, koca, kardeş, oğul, amca gibi çeşitli kişiler kadının velayetini alabilmektedir. Bu kişilerin olmadığı durumlarda, kan bağı ya da akrabalığı bulunmayan erkeklerin hatta kölelerin velayeti geçerli olabilmıştır.³⁸ Kız çocukları da ikinci planda kalmışlar ve mirasçı olarak erkek çocuklardan sonra gelmişlerdir.³⁹

Evliliklerde de hukuki düzen erkek bakış açısına göre düzenlenmiştir. Tek eşliliğe dayanan Yunan ailesinde kumalık düzeninin de olduğu ve bu durumun hukuki olarak bir sorun oluşturmadığı bilinmektedir.⁴⁰ Buna karşın Atina'da erkeklerin yabancılarla evliliği de kabul görürken, Sparta'da bu durum kabul görmemiştir.⁴¹ Boşanma meselesinde de erkeğe daha fazla haklar verilmiştir. Erkek boşanmak istediğinde yargıca başvurmak zorunda değilken, kadının böyle bir zorunluluğu vardı.⁴² Aslında genel olarak bakıldığında da Antik Yunan'daki hukuk kuralları ve toplumsal yaşamın daha çok erkekler arasındaki meseleleri ilgilendirmesi ve dolayısıyla da eril tahakküm altında olması bu açıdan gayet normaldir. Kız çocuklarının babanın kütüğüne kaydolmaması da bu görüşü desteklemektedir. Atina'da erkek çocuklar babalarının nüfusuna kayıt edilirken kız çocukları için böyle bir işleme gerek görülmemiştir.⁴³

Diğer taraftan Hellas'ın farklı şehirlerinde kadınlarla ilgili uygulamaların farklı olduğu görülmektedir. Atina ile birlikte en çok bilinen Yunan kenti olan Sparta'da kadınların Atina toplumunun kadınlarına göre daha iyi durumda oldukları sosyal hayatın her alanında yer aldıkları rahatlıkla söylenebilir. Özellikle Plutarkhos

³⁷ Oligarşi, az sayıda bir grubun, ailenin, zümrenin bir kurumu ya da ülkeyi yönetmesine verilen isimdir.

³⁸ Ekinci, 2011, s. 135.

³⁹ De Coulanges, 2011, s. 52–53.

⁴⁰ Herodotus, "*Historia*", VI.

⁴¹ Thukydides, 2. 39.

⁴² Plutarch, "*Alcibiades*", 8.

⁴³ Pomeroy, 1995b: 116-117.

bu konudan bahsetmektedir. Plutarkhos Sparta'daki kadınların erkeklerle beraber koşu, güreş, ok atma gibi çeşitli spor dallarında eğitim aldıklarını ve erkekler gibi özgür olduklarını anlatmıştır.⁴⁴ Bu eğitimlerin olmasını sağlayan Lykorgos Yasası'dır. Aristoteles bu yasayı kadınlara özgürlük verdiği gerekçesiyle eleştirmiş ve bunun kente zarar verdiğini belirtmiştir.

Bahsedilen bu hukuki uygulamalar özellikle çalışmamızın ana konusunu oluşturan yazarların çoğunluğunun yaşadığı dönemde uygulanmıştır. Dönemin toplumunun uygun gördüğü, özellikle Atina'da kadına bakış açısı kısaca, onurlu olarak görülen kadınların evde oturması ve gerekmedikçe sokaklara çıkmaması⁴⁵ çıkması gerekiyorsa muhakkak baba, eş, erkek kardeş, gibi erkeklerin eşliğinde ve ancak belli yerlerde bulunabilmek şartıyla şehrin sokaklarında görünebilmesidir. Atina'daki bu bakış açısını Antik Yunan yazarlarının birçoğu da eserlerinde vurgulayarak desteklemiştir. Bu açıdan bakıldığında dönemin yapısı ortaya çıkmaktadır. Antik Yunan toplumundaki bu durum, soylu kadınlar için geçerlidir. "Sessizliği kadının süsü" olarak gören Aristotelesçi Antik Yunan bakış açısı, soylu kadının evinde oturup kocasını beklemesini, devrin Yunan kadınının onursal hayatının önemli bir parçası olarak görmüştür.

Diğer taraftan kime ve hangi taleplere cevap vermek durumunda oldukları hususu özellikle sorgulanması gereken soylu olmayan kadınlar yani köleler⁴⁶, metresler, fahişeler bu sistemin dışında kalmaktadır. Köleler mal gibi görülmüşler ve her türlü muameleye maruz kalmışlardır.⁴⁷ Bunun dışında fahişelerin (*Pornai*) ve metreslerin (*Hetairoi*) bu konuda özel bir durumu vardır. Çünkü yüksek rütbeli bir asker, hâkim, ya da şehir içinde önemli bir kişi ile birlikte olan bir kadın bu şekilde nüfuzlu bir kimse haline gelebilmekteydi. Fahişelik, Solon döneminde vergi alınan bir iş kolu haline gelmişti. Dolayısıyla onursal olarak görülmeyen kurumsal bir yapı kazanan fahişeliğin ekonomik getirileri artmıştır. Hatta bu vergilerden elde edilen gelirle Pire Limanı yaptırılmıştır.⁴⁸ Bunun devlet desteğiyle gerçekleşmesi ise oldukça ilginçtir. Kadın cinselliğinin bir metaya dönüşmesi ve bu durumun devletçe kurumsal bir hale getirilmesi eril tahakkümün bir yansımasıdır. Bu noktada Atinalı erkeklerin "onursal" misyonlar yükleyerek *gynaikon*'a hapsettiği hukuki eşlerini

⁴⁴ Plutarch, "*Lycurgus*", 14, 3-4

⁴⁵ Menandros, "*Fragments*". 546.

⁴⁶ Antik Yunan'da kölelik oldukça yaygın bir kurumdur. Kişiler doğuştan köle olabildikleri gibi, savaş ve borçlar sebebiyle de köle olabilmekteydiler ve hiçbir hakları yoktu.

⁴⁷ Bozkurt, 1983, s. 88.

⁴⁸ Gezgin, 2010, s. 116-120.

bırakarak neden gayr-ı meşru ilişkilere yelken açtıkları sorgulanması gereken önemli bir husustur. Acaba Atinalı erkekler ellerine geçirdikleri sınırsız iktidarı, cinsel iktidarıyla taçlandırmaya mı çalışmışlardır? Gayr-ı meşru ilişkilere gidenler, gereken ilgiyi evlerinde bulamamışlar mıdır? Yoksa birçok konuda sınırsız haklar, beraberinde erkeklere özgü sınırsız hakları da mı getirmiştir? Bu sorulara cevap arandığında Birçok üst düzey erkeğin gayr-ı hukuki ilişkiye taraftar olması, erkek egemenliğinin yoksul kadınlar üzerindeki bir sömürü şekli haline dönüştüğü anlaşılabacaktır.

Fahişeliğin başka bir versiyonu daha doğrusu lüks versiyonu olan metres ya da eskort (*hetairoi*) olarak tabir edebileceğimiz kadınlar da vardı. Bunlar iyi mevkideki erkeklere eşlik ederlerdi. Eşlik edecekleri erkekler soylu ve iyi eğitim almış insanlar oldukları için bu kadınlar da iyi eğitilmiş olurlardı. Bu konuda Plutarkhos, en bilinen *hetairoi* olan Aspasia'nın ne derece bilgili ve kültürlü olduğunu anlatmış onun devlet adamlarını, filozofları etkilediğini ve saygılarını kazandığını belirtmiştir. Zaten Perikles'in, zekasını ve bilgisini merak ettiği için Aspasia'yı Atina'ya getirdiğini hatta Sokrates'in arkadaşlarıyla birlikte kendisini dinlemek için Aspasia'yı ziyaret ettiğini, kimi zaman kendisinin bilgisinden faydalanmaları için eşlerini de ona getirdiklerini ifade etmiştir.⁴⁹

Genel olarak Antik Yunan toplumuna ve özelde Atina'ya bakıldığında kadının meta olarak görüldüğü, ikinci sınıf insan muamelesi gördüğü hatta neredeyse satın alınan verilen bir eşya gibi görüldüğü söylenebilir. Kurulu düzende kadına neredeyse hiçbir hak verilmemiş, kadına “suskunluğun yakıştığı” görüşü benimsenmiştir. Arkaik bir biçimde de olsa yönetim biçimi olarak demokrasiyi daha doğru söyleyecek olursak, seçkinlerin demokrasisini benimsemiş olan Atinalılar bu gelişmeyi kadının insan hakları konusunda gösterememişlerdir. Toplumsal cinsiyet rollerinin eril düşünce ile biçimlendiği, dolayısıyla eşitsizliğin normal kabul edildiği bir toplumda kadın güçsüz ve en önemlisi tehlikeli kabul edilmiş, bunun sonucunda kadın toplumdan tecrit edilmiş ve kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.⁵⁰

⁴⁹ Plutarch, “*Pericles*”, V. 9 .10.

⁵⁰ Kocabaş, 2013, s. 16.

BİRİNCİ BÖLÜM

KADIN, YARATILIŞ VE KÖTÜLÜK PROBLEMİ

1.1. Kadın Yaratılış ve Kötülük Problemi

Antik Yunan mitolojisine ve kozmolojisine bakıldığında kadın yaratılış bakımından kötü olanı temsil etmektedir. Kozmolojideki bu bakış açısı Antik Yunan yazınına da yansımıştır. Arkaik Dönem yazarlarından Klasik Dönem yazarlarına kadar olan süreçte, bu bakış açısının yazarların geneline hakim olduğu gözlemlenmektedir. Yunan kozmolojisi için ana kaynağı yazan ve özellikle Yunan mitolojisinin temelini atan Hesiodos'un kadın imgesi de buna bir örnektir. İşler ve Günler (*Opera at Dies*) isimli eserinde evlenmeyi tavsiye eden Hesiodos, Tanrıların Doğuşu (*Theogonia*) isimli eserinde bu görüşüne ters düşebilecek bir yaklaşımla kadını kötülük ile bir anmış adeta kötülük sebebi olarak göstermiştir. Hesiodos, kadınların yaratılmasında önemli bir rolü olan titan Prometheus'u da sinsî olarak tanımlamıştır.⁵¹ Kadın yaratılmadan önce elbette dişi olan tanrılar ve titanlar vardır. Ancak insan olan ilk kadın erkeklere bir ceza olarak yaratılmıştır. Zeus'u kandırarak ateşi insanlara veren Prometheus bunun cezasını çekmişse de⁵² bu ileride insan hemcinslerinin cezasının da kaynağı olmuştur. Böylece insanlığa ceza vermek amacıyla yaratılan kadın, "bütün kötülüklerin de anası" olarak görülmüştür. Hatta bu ceza için Zeus Prometheus'a şöyle söyler:

*" Ama öyle bir belaya bulaştın ki
evet, çaldığın ateşin karşılığı olan bir bela.
İnsanların başına öyle bir dert açacağım ki
onu öpüp okşamadan edemeyecekler"*⁵³

⁵¹ Ayrıntılı bilgi için Hesiodos'un Theogonia isimli eserine bakınız.

⁵² Prometheus, Zeus'un titanlara karşı olan savaşında Zeus'un yanında yer almıştır. Ateşi çalıp insanlara verdiği için Zeus tarafından acı biçimde cezalandırılmıştır. Dağda büyük bir kayaya zincirlerle bağlanır ve bir akbaba her gün gelip karaciğeri yer. Karaciğeri sürekli yenilenir ve bu acı sonsuz bir döngüye girer. Ayrıntılı bilgi için Aiskhylos'un "Zincire Vurulmuş Prometheus" isimli tragedyasına Robert Graves'in Yunan Mitleri kitabına bakınız.

⁵³ Hesiod, "*Opera at Dies*", 55.

Bu yaratılan kadın ünlü Pandora'dır. Prometheus'un ateşi çalıp insanlara vermesine sinirlenen Zeus, insanlara kötülük etmek için Pandora'yı yaratmış ve insanlığa dertler, kaygılar, hastalıklar vermiştir. Bu kadın Hesiodos'un söylemiyle içinde "köpek kalbi ve tilki huyu" olan bir kadındır. Tilki'nin kurnazlığı ve zekayı, köpeğin ise açgözlülüğü simgelediğini varsayarsak Hesiodos'un kadın imgesine bakış açısı ortaya çıkmaktadır. "Pandora'nın çömleği" denilen bu olayda kutunun açılmasıyla sıkıntılar dertler ortaya saçılmıştır. Bu mitolojik anlatıma göre kadın imgesi dert, uğursuzluk gibi kötü sıfatları insanların arasına salmış ve insana tanrıların cezası olarak gelmiştir. Bir kadından doğan bu dertler kadını yaratılış olarak kötü göstermiştir. Prometheus insanlığa iyilik etmiş ancak sonucunda da kadın vasıtasıyla kötülüğün insanlığın arasına girmesine sebep olmuştur. Burada dikkat çekici olan şey tanrısal bilgi olan ateşin ve sanatların, insanlar tarafından yasak olduğu halde öğrenilmesinin cezasının kadın eliyle gelmesidir. Hesiodos'a göre kadınlar, güzel ve ilham verici olmalarının yanında kötü ve yıkıcıdır. Kadının güzelliği erkeğin başına, Zeus'un söylemindeki gibi "öpüp okşamadan edemeyecekleri bir bela" olmuşlardır.⁵⁴

Homeros da Hesiodos ile aynı düşünceye sahiptir. Karısı tarafından öldürülen Agamemnon'un ağzından kadınlarla ilgili düşüncelerini "*yumuşak olma karına/ bildiklerinin hepsini anlatma ona*" sözleriyle ifade ettikten sonra yine kadınlar ile ilgili net bir tavır ortaya koyar ve "güvenme kadınlara" diye de sözlerini tamamlar.⁵⁵ Kadınlar ile ilgili bu kötülük probleminde, Homeros'un da pek kadının yanında yer aldığı söylenemez. Bu iki yazarın düşüncesinin benzer olması, kendilerinin Yunan mitolojisinin temelini atmış olmaları bakımından son derece doğaldır. Dolayısıyla kadın imgesine yaklaşımları da dünya görüşleri de erkek egemen toplumun açık bir yansımasıdır.

Hesiodos'un söylemleriyle birebir eşleşen ve bir anlamda bu düşünceleri tasdik eden bir diğer kişi de MÖ 7. yüzyılda yaşayan şair Semonides'tir.⁵⁶ Semonides diğer iki görüşe uygun olarak kadının cinsiyet olarak yine kötü olduğunu belirtmiştir. Şair, kadının yaratılışından bahsederken çeşitli benzetmeler kullanmış ve tıpkı bir fabl türünde olduğu gibi kişileştirmeleri hayvanlar üzerinden kadınlara yöneltmiştir. Bu kişileştirmelerin de ekseriyetle kötü ve olumsuz imgeler olması diğer yazarlardan

⁵⁴ Craves, 2010 s. 182, 186.

⁵⁵ Homer, "*Odyssey*", 440-445.

⁵⁶ Kocatürk, 1965, s. 43.

farklı olmamakla birlikte kendisinin tasvir yeteneği belirgindir. Semonides, kadınlardan bazılarının domuzdan yaratıldığını ve bu tabiata sahip kadınların pis olduğunu, bir kısmının tilkiden yaratıldığını ve bu kadınların da sinsî olduğunu belirtmektedir. Semonides'in kendine göre kadınlardaki kötü özellikleri hayvanlar üzerinden anlatarak gerçek anlamda bir kadın düşmanlığı örneği sergilemesi, dönemine uygun olsa da benzetmelerinin ve yüklediği anlamların aynı zamanda erkekler için de geçerli olmaması eril tahakkümün edebiyata yansımış hali bakımından eşsizdir. Semonides'in bu ağır ifadeleri köpek (huyusuz, geveze), maymun (çirkin), eşek (iffetsiz), şeklinde devam eder ve bu hayvanların özelliklerini kadınlarla ilişkilendirir.

Özellikle arı benzetmesi bakımından Hesiodos ile ayrılık göstermiştir. Semonides bütün bu olumsuz özellikleri sıralarken iyi özelliği sadece arıdan almaktadır. Ona göre arıdan yaratılan kadın kocasını sever ve eve mutluluk getirir.⁵⁷ Hesiodos ise kadınları kötülük yapmaktan başka işe yaramayan eşekarılarına benzetmiş ve onları petek yapan arılarla kıyaslayıp diğer arıların sırtından geçinmekle suçlamıştır. Burada petek yapan arı erkek, eşek arısı ise kadın olarak gösterilmiştir.⁵⁸ Bununla birlikte bir konuda düşünceleri ortaktır. Semonides kadınları Zeus'un yarattığı en büyük bela kabul ederken Hesiodos da kadınların yaptıkları tek şeyin sıkıntı çıkarmak olduğunu ifade etmiştir. Bu tip anlatımlara baktığımızda Hesiodos'un kadınların yaratılışını dayandırdığı nokta olan kötülük problemi ortaya çıkmaktadır. Bu yazarlara baktığımızda hatta çeşitli şairlere göz gezdirdiğimizde kadınlara bakış açısının eril gözle değerlendirildiği açıktır. Bu anlatımların Antik Yunan dünyasının mitolojik açıdan da esas kabul edilen metinlerinde olması, toplumun hangi düşüncelerle biçimlendiğini göstermesi açısından da önemlidir. Günümüze sadece bir tane fragmanı kalmış olan Susarion bile kadın beladır şeklinde görüş bildirmiştir.⁵⁹ Yunan dünyasındaki bu genel anlayış toplumsal alanda da karşılığını bulmuş ve kadın, satın alınan verilen bir mal olmaktan öteye gidememiştir. Bu kötülük probleminin dini bir karşılığının olması ve kadının doğuştan kötü olduğu düşüncesi, özellikle Antik Yunan yazarlarının kadınlara bakış açısını tabii olarak etkilemiştir.⁶⁰

⁵⁷ Semonides, "Fragment", VII.

⁵⁸ Hesiodos, "Theogonia", 595.

⁵⁹ Susarion, "Fragment"

⁶⁰ Pomeroy, 1995a, s. 42.

Antik Yunan düşüncesinde Platon, kadının yaratılması ve yaradılışındaki “kötülük problemine” daha farklı bir bakış açısı getirmiştir. Platon’a göre kadın yaratma konusunda toprağı taklit eder.⁶¹ Bu taklit etme durumu, kadını mitolojik ögelerden arındırıp, kadının tanrısal bir varlık olma (doğurma) özelliğini görmezden gelen bir düşüncedir. Böylelikle kadına ait özellik sadece bir taklit olarak kalmıştır.

Platon’un Sokrates’in ağzından düşüncelerini açıkladığı Şölen isimli eserinde doğum ve üreme konusunu ise farklı bir bakış açısından ele alınmıştır. Eserde önemli olan nokta bu açıklamaları yapanın bir kadın olmasıdır. Sokrates, sevgi üzerine konuşurken, özellikle bu konuda çok şey öğrendim dediği kadın filozof Diotima’dan ⁶² alıntılar yaparak ve düşüncelerini onun üzerinden anlatmıştır. Platon’nun diyalogları göz önüne alındığında bu bir ilktir. Bu konu Diotima’nın ağzından aktarılmıştır. Diotima’ya göre üreme tanrısal bir olgudur ve ölümsüzlük de bu yolla sağlanmaktadır.⁶³

Yaratanın, “yaratma” halini kadının doğurma kabiliyetiyle insanlığa göstermesi, kadına bahşedilmiş bir onur, bir şereftir. Böyle zor ve bir o kadar da zahmetli, meşakkatli bir tabii görev, kadını ve bebeği doğum ve ölüm arasındaki tehlikeli çizgide başbaşa bırakmaktadır. Doğum anında, doğum ölümün kardeşi olmaktadır. Bu sırada anne ve bebek senkronize olabilirse sağlıklı doğum gerçekleşebilir. Yani anne ile bebek ilk andan itibaren birlikte mücadele ederler. Bu mücadele doğumdan sonra da ömür boyu devam etmektedir. Böylece anne, aynı zamanda doyuran olmaktadır. Platon’un Şölen adlı eserinde sevgi kavramları erkek diliyle açıklanırken tanrısal olarak gördüğü ve kadınla özdeşleşen doğumla ilgili açıklamaları ise kadın olan bir filozofun ağzından okuyucuya anlatmıştır. Bu yönüyle “anneye” duyulan saygıyı ortaya koyduğu söylenebilir.

Platon’nun düşüncesindeki bu farklılığın Sokrates’in eğitiminde önemli bir yere sahip olan Diotima’nın şahsına ve bilgisine güven duymuş olan Sokrates ile ilişkili olması muhtemeldir. Diotima’nın ifadesine göre güzele ulaşma, ölümsüz olma düşüncesi sadece üreme ile gerçekleşebilen bir durumdur. Diotima doğum yoluyla kadını tanrıça gibi görür. Bunun dışında herhangi bir ihtimalin olmadığını Şair Sappho şöyle belirtmektedir:

⁶¹ Plato, “*Menexenus*” 238a

⁶² Diotima hakkında bilinenler yalnızca Platon’un Şölen diyalogunda Sokrates’in konuştukları kadardır. Diotima’nın Matineialı olduğunu Atina’ya vebaya karşı korumak için kurbanlar kestirdiğini ve Sokrates’in “sevgi hakkında ne biliyorsam ondan öğrendim” dediği bilge bir kadın olduğudur.

⁶³ Plato, “*Symposion*” 209a.

“Altın saçlı Afrodite keşke keşke
Bu düşseydi benim de payıma”⁶⁴

Üreme dışında insanoğlunun ölümsüz olma ihtimali sadece tanrıça olarak doğmakla mümkün olabilir. Böylece Sappho bir imkansızlığı şiirleştirmiştir.

Platon, yine Şölen diyalogunda ünlü komedyacı Aristophanes’in ağzından *androgynos* meslesini anlatır. Burada kadın ve erkeğin yaratılmasına farklı bir bakış açısı getirir. Hem erkek hem de dişi özellikleri bir arada barındıran bir varlık olan Androgynos, Zeus’un kendisini bir tehdit olarak görmesi sonucunda ikiye bölünmüştür. Bu sebeple erkek ve kadın cinsi kendilerini tam hissetmek için birbirlerine aşık olurlar.⁶⁵ Burada kadın ve erkeğin her anlamda birbirine olan ihtiyacı vurgulanmaya çalışılmıştır. Platon burada sonsuz aşk kavramını insanın doğasının bir kusuru olarak görmüş, tanrılara denk olabilecekken bir kadın, bir erkek olmuşlardır. Buradaki insanın ortaya çıkışında kadın ve erkek eşitliğinden söz edilebilir, çünkü kadın kötülüğün çıkış noktası olarak düşünülmemiştir. Birbirinden ayrı düşen kadın ve erkek birbirini aramaya ve ruh eşlerini bulmaya mecbur olmuşlardır. Diyalogun devamı da bu mecburiyeti ele almıştır. Platon’a göre kadın ve erkek arasındaki aşk kavramı, basit bir kendini “tamam” hissetme duygusunun dışavurumudur.⁶⁶ Oysa erkekler arasındaki münasebetler, tanrısal bir ilişki biçimidir. Kadınlara olan ilişki ise sadece soyun devamı için yerine getirilmesi gereken bir ödevdir. Böylece Platon, Atina’da yaygın bir durum olan eşcinselliği onaylayarak erkek erkeğe cinsel ilişkilere tanrısal bir bakış açısı getirmiştir.⁶⁷ Esasen Platon’un kendisinin eşcinsel ilişkilere onay verip vermemesi tartışılacak bir konudur. Ancak onun bu diyalogları yazdıran, yaşadığı dönemdeki “erkek” kimliğine bakıldığında, erkeklere hukukun, siyasetin, sosyal hayatın, üretilen kültürün verdiği “sınırsız haklar” çerçevesinde erkeklerin eşcinsel ilişkilere “tanrısal” bakmasına şaşırılmaması gerekir. Eril güçle, yaptığı herşeyi toplumsal ve siyasi hukukla onaylatabilen erkek, böylece yaratıcı varlıktan daha üstün tanrısal bir konuma getirilmiştir.

⁶⁴ Sappho “Fragments” 22.

⁶⁵ Plato, “Symposion” 189a-192a.

⁶⁶ Barthes, s. 206

⁶⁷ Daninos, s. 22.

İKİNCİ BÖLÜM

KADIN VE AİLE

2.1. Eş Olarak Kadın

Giriş kısmında bahsedilen yazarlar, eserlerinde kadınları yansıtırken kadının durumunu, ait olduğu sınıfı ve çeşitli değişkenleri göz önünde bulundurmışlardır. Soylu bir kadına ya da çiftçi bir kadına bakış açısı durumu göz önüne alınarak yansıtılır. Aile içerisinde de kadının yeri çok mühim olduğundan, bu hususta da çeşitli düşünceler dile getirilmiştir. Kadına bir eş olarak bakıldığında da bu meselenin nasıl yansıtıldığı önemlidir. Yazarların erkeğin eşi olarak gördüğü kadını, bir hayat arkadaşı olarak nasıl yansıttıkları ve onu nereye koydukları öne çıkmaktadır. Antik Yunan’da yemek yapma, dokuma, dikiş, çocuk bakımı ve biraz okuma yazmayı ve aritmetiği öğrenen bir kızın, ergenliğe erişir erişmez evlenmesi beklenen bir durumdur. Dolayısıyla evlilik kurumu bir Yunan kadını için zorunluluktur.⁶⁸ Erkek için de yine aynı şekilde, belirli bir yaşa gelindiğinde evlilik tavsiye edilen bir durumdur. Ünlü Kanun koyucu Solon’nun zengin erkeği tanımladığı,

“Çok gümüşü ve altını
Bereketli tarlaları
Atları, katırları olanla, yalnız
Karnı, vücudu, ayakları sağ olan,
Genç ve güzelken kadını ve çocuğu
Kendine neşe kaynağı edinen
Zenginlikte birdir.”⁶⁹

ifadeleri evliliğin önemini ortaya koymaktadır. Solon burada evliliği över ve evlenen kişinin iç zenginliğine ve huzuruna atıfta bulunarak yalnızca paranın yetmeyeceğini

⁶⁸ Connell, 1998, s. 48.

⁶⁹ Solon, “Fragments”, D.14, 1-10.

belirtmiştir. Böylece toplumu evliliğe teşvik eder. Başka bir şair Pindaros da evlilik tavsiyesinde bulunmuş ve münasip bir evliliğin önemli olduğunu anlatmıştır.⁷⁰

Evliliğin zamanı ve gerekliliği konusunda Hesiodos da önerilerde bulunmuştur. Hesiodos, zaman konusunda erkekler ve kadınlar için ayrı zamanlar belirtmiştir. Erkek için otuzundan ne çok önce ne çok sonra olmak üzere aradaki bir zamanı uygun görürken; kadınlar için ergenliğin beşinci yılını uygun görmüştür.⁷¹ Yer yer zıt görüşler olsa bile genellikle ⁷² Yunan toplumunda sevilmiş ve benimsenmiş bir şair olan Hesiodos’un görüşlerine bakıldığında, kadını ikinci planda tuttuğu fark edilebilir. Zeus’un, kadını insanların başına “dert” diye yarattığını söyleyip kadını “uğursuz soy” olarak ele alır.⁷³ Ancak kadın hakkında tüm bu olumsuz tanımlamalara rağmen evliliği yine de tavsiye eder:

*“Ama birisi çıkıp da kadın derdi almamak için
evlenmek istemezse
Yaşlandığın zaman
yanında kimseyi bulamaz.”*⁷⁴

Tabi bu tavsiye de erkek odaklı bir bakış açısına sahiptir. Bu noktada kadına eş olarak biçilen rol de kendini belli etmektedir. Açıkçası Hesiodos Yunan erkeklerinin kadın ve evlilik konusunda, “kadınla evlendiğinde başına dert alsan da yaşlandığında o da sana bakar” anlayışının Yunan erkeğinin ev ve eşle gelen evlilik sorumluluğuna bakış açısını ortaya koyması bakımından önemlidir. Muhtemelen devrin erkekleri, evliliğin mutluluk veren yönlerine talip olurken, çocuk ve ihtiyaçlar konusunu kadının baba evinden getirdiği dertleri, sorunları olarak görmüş olmalıdır. Zira her nasılsa erkeğin başına bela olan kadın, erkek yaşlanınca ona bakabilmektedir. Aslında erkek, yaşlanıncaya kadar evin çeşitli sorumluluklarını üstlenen tarafın kadın olduğunun farkına varamamış olmalıdır.

Yine çok sevilen bir şair olan Homeros’un da evliliği kutsal gördüğü söylenebilir. Zeus, kızı Aphrodite’e savaş işlerinin kendisine göre olmadığını evlilik

⁷⁰ Pindaros, “*Epinikion*”, 1, str.3, 65.

⁷¹ Hesiodos, “*Opere et Dies*”, 695.

⁷² Herakleitos, “*Fragments*”, C, CIII, CIV. Bu fragmanlarda Hesiodos’un çeşitli görüşleri eleştirilir ve kendisinin bilge bir kişi olmadığı vurgulanır.

⁷³ Hesiodos, “*Thegonia*”, 590, 595.

⁷⁴ Hesiodos, “*Thegonia*”, 600.

işlerine bakmasını söyler.⁷⁵ Homeros'un eserlerine baktığımızda kadın imgesini diğer yazarlardan kayda değer bir şekilde ayrılmadığını belirtmek gerekir. Ancak evlilik kurumunu önemseyen eserlerinde Odysseia ve Hektor gibi evli olan karakterlerin diyaloglarından belli olur. Bununla birlikte,

*“Şimdi evine gir, bak işine gücüne,
dokuma tezgahının başına, ipliğine,
iş buyur hizmetçilerine,
sözü de erkeklere bırak”⁷⁶*

sözleriyle Homeros, evlilikte kadına düşen rolün “sessizlik” olduğu vurgulanmıştır.

Homeros'un dünyasında dönemin birçok ayrıntısı görülebildiği gibi kadınlarla ilgili çeşitli ayrıntılar da mevcuttur. Hukuki eşin kanun karşısında meşru olduğu Yunan dünyasında, Agamemnon'un eşi gibi sevdiği tutsağı Khryseis'i asıl eşinden üstün tuttuğu ifadelerinden anlaşılmaktadır.⁷⁷ Bu ayrıntı, Homeros'un evlilik kurumunu önemsemiş olmakla birlikte, erkeklerin diğer türden ilişkilerinde yer alan kadınlara da saygı duyduğu izlenimini bırakmaktadır. Ayrıca evli olan erkeklere de,

*“Bir Arteusoğulları mı sever karılarını?
Sever, korur karısını duygulu, akıllı her adam.”⁷⁸*

sözleriyle erkeklere de ev içindeki görev ve rolleri konusunda tavsiyelerde bulunmuştur.

Düzyazı eserlere ilk olarak Platon'dan başlamak uygun olacaktır. Çok sayıda eser veren Platon, dönemin genel özelliğine uygun olarak, kadını daha aşağıda görme eğiliminde olsa da farklı anlatımları da mevcuttur. Eserleri arasında zaten kimi çelişkiler bulunduğundan bu durum normaldir.⁷⁹ Platon genel olarak bir şeyin yapılması konusunda ve görevlendirilme meselesinde her iki cinsi eşit görmüştür.

⁷⁵ Homeros, “İliad”, 425.

⁷⁶ Homer, “Odyssey”, I, 355.

⁷⁷ Homer, “İliad”, I, 110.

⁷⁸ Homer, “İliad”, IX, 340.

⁷⁹ Paksüt, 1982, 12,13. Platon'un Diyaloglarının tarihlendirmesinde çeşitli sorunlar mevcuttur. Gençlik ve olgunluk çağına giren bazı eserleri arasında fikri bakımdan farklılıklar bulunmaktadır. Diyalogların yazım tarihleri tam olarak bilinmediği için de bu durumun içinden kesin bir şekilde çıkılmasını zorlaştırır.

Eğitimde de bu eşitliği savunmuştur.⁸⁰ Bu konuda çok şey söyleyen Platon kadınları erkeklerle aynı işi yapabilecek kapasitede görmüş ve Devlet adlı eserinde bu durumu şöyle belirtmiştir. “Kadın ve erkek cinsin beceriler, yetenekler ve mesleki bakımdan farklı işlere yatkın oldukları görülüyorsa, onlara ayrı ayrı uğraşlar ve işler vermek gerekir. Ama aralarındaki fark sadece, kadının çocuk doğurması, erkeğin de onu döllemesinden ibaret ise, bu onların, mesleki yatkınlık bakımından farklı oldukları anlamına gelmez.”⁸¹ Devlet adlı eser, yapı itibarıyla ütopya özelliği gösterir ve olması gerekeni anlatır. Bu açıdan bakıldığında günün kadınlarına yapılmış bir eleştiri olarak da okunabilir, ancak Platon bu yanlışın kanun koyucudan kaynaklandığını da belirtmektedir.⁸² Belki de Platon bu durumun değişmesi ve birçok işte kadınların da yer alması gerektiğini vurgulamıştır. Hatta bu işlerin içine savaşı da dâhil etmiştir.⁸³ Bunu da, “Karadeniz dolaylarında Sarmat adı verilen boyun kadınları yalnız binicilik konusunda değil, ok ve başka silahlar kullanma konusunda da erkeklerle bir arada aynı eğitimi almakla yükümlüymüşler. Bundan başka bu konuda şöyle bir düşüncem var; ben diyorum ki, bu durumun gerçekleşmesi mümkün olmuyorsa, bugün bizim bölgemizde herkesin, erkekler kadar kadınların da bütün güçleriyle eşit biçimde çalışmaması çok aptalca bir şey. Çünkü hemen hemen her kent aynı harcama ve çabayla iki katı yerine yarım varlık gösteriyor ve kuşkusuz bunun yasa koyucunun hatası olması şaşırtıcı.”⁸⁴ İfadeleriyle açıklamıştır.

Evlilik meselesine ve aile kavramına Platon farklı bir gözle bakmıştır. Doğal bir sonucu olarak da kadını eş olarak farklı bir noktaya koymuştur. Özellikle Devlet adlı eserinde, ideal devleti anlatırken yapının temeline aileyi oturtmuştur. Ancak bu yapı bilinen yapılardan oldukça farklıdır. Bahsedilen evlilik biçimine bakacak olursak burada ilk olarak göze çarpan unsur cinsel birleşmenin devlete, topluma hizmet için olması gerektiğidir. İlk anda yadırganabilecek olan bu görüş Platon’un sonraki açıklamalarıyla anlam kazanmaktadır. “Bir birlikteliğin amacı, cinsel hazzı doyurmak olmayıp sadece ve sadece genelin iyiliği ve mutluluğuna hizmet etmektir; çünkü bütünün ya da devletin geleceği, bekçilere, yöneticilere bağlıdır.”⁸⁵ Yöneticiler, çiftleşmeleri için en iyi kahramanları ile en iyi kadınları bir araya getirirler ve devletin bayram günlerinden birinde bunları bir evlendirme töreni ile

⁸⁰ Plato, “Leges”, 805.

⁸¹ Plato, “Respublica”, 454d.

⁸² Plato, “Leges”, 805.

⁸³ Plato, “Timaeus”, 18c.

⁸⁴ Plato, “Leges”, 805b.

⁸⁵ Plato, “Respublica”, 458e.

çocuk üretimine yöneltirler. Bu anlayışta çocuklar anne ve babalarını tanımaz ve ülkedeki tüm yetişkinler, doğan çocukların ebeveyni kabul edilir. Burada hem kadın cinselliği ve genel olarak cinsel ilişkiler, devletin belirlediği şekilde olur hatta yine Platon'un belirttiği gibi çocukların üretimi de belli esaslarla gerçekleşir. Platon'un bu düşüncesi, Atinalıların yadırgadığı Sparta'daki aile modelini onayladığını göstermektedir. "Devlet"teki farklılık, sadece klasik aile kavramının olmamasıdır. Genel olarak incelendiğinde Platon, devlette mülkiyetsiz bir yaşam ideali kurmaktadır. Buna bağlı olarak aile kavramını da dışlar ya da aslında tüm devleti büyük bir aile olarak idealize eder. Tüm bunları yaparken özellikle kadın erkek ilişkilerinde belirleyici olarak da devleti görür. Kişiler eşlerini seçemezler, bunu belirlemek olanlara düşmez. Platon'un kafasında oluşturduğu bu devlet ideali bir ütopya gözüyle bakılacak cinstendir ve bu model, daha sonraları birçok tartışmaya, eleştiriye maruz kalmıştır. Diğer taraftan bu görüşü destekleyenler de olmuştur.⁸⁶

Devlet'in her şeyi düşünen bir yapısı olduğundan, hayatta var olanlar tümünden bu eserin konusu olmuştur. Bu konuda çeşitli ayrıntılar verilmiştir. Öyle ki kadınların doğum yapabilecekleri zaman aralığı bile konunun içinde yer almıştır. Bu doğum daha önce belirtildiği üzere devletin bekası içindir. Aile kavramının olmaması ideali eserde mevcut olduğundan bu konuda doğabilecek aksaklıklardan bahsedilmiştir. Özellikle kişiler annesini, babasını, kardeşini bilmeyecektir. Bununla birlikte bunların bilinmediğinden doğacak sorunlar üzerine de fikir yürütülmüş ve çözüm yolu aranmıştır. Bu noktada en büyük sorun olarak ensest meselesi ön plana çıkmaktadır. Burada çözüm yolu olarak şöyle bir yol önerilmiştir. Doğum törenini izleyen 7 ile 10 ay arasında yeni doğmuş çocuklara kendi kızı, oğlu gözüyle bakılacak eğer buna rağmen ilişki söz konusuysa bundan doğan çocuğun bakımını devlet üstlenmeyecektir.⁸⁷

Platon'un kadını eş olarak değerlendirmesi sadece bu eserle sınırlı değildir. Yasalar'da da aile meselesine değinilmiş ve çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler Devlet'ten farklıdır. Oradaki ütöpik bakış burada yoktur. Yasalar adlı eserde ayakları daha yere basan bir bakış açısı vardır. Evliliği zorunlu kılma

⁸⁶ Nazi Almanya'sında da Platon'un bu düşüncelerini destekleyen uygulamalar yapılmıştır. "Bebek çiftlikleri" denilebilecek *Lebensborn* programı dahilinde anne ve babanın kimliklerinin bilinmediği (gizli tutulduğu ya da yok edildiği) çocuklar üretilmiştir. Ancak bu uygulamanın sonucu trajik olmuş doğan çocuklar Nazi rejiminin sona ermesiyle ortada kalmış ve büyük bir zulmün kurbanı olmuşlardır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için Halil Erdemir'in "Nazilerin Kadın Politikaları ve Kadınların Tecrübeleri" adlı makalesine bakınız.

⁸⁷ Plato, "*Respublica*", 461a,b,b.

durumu Yasalar'da da geçerlidir. Bu eserde de evliliği devletin bekası için gerekli gören Platon, yaşı geldiğinde evlenmeyenlerin vergi vermesini, hatta bunun dışında toplum tarafından da ayıplanması ve kötü bir yurttaş olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁸ Özellikle eş seçerken kişilere çeşitli öğütlerden de bahsetmiştir. “*Bak çocuğum, akli başında insanların onayladığı bir evlilik yapmalısın; onlar sana yoksullarla evlenmekten kaçınmamayı, zenginlerle evlenmeye can atmamayı; başka her şey eşit ise her zaman daha az varlıklı olanı tercih edip onunla evlilik birliği kurmanı öğütleyeceklerdir.*” Bunun dışında evlilikte bireylerin karakter özelliklerine de değinerek çekingenerin, atak olanlarla evlendirilmesini belirtmiştir.⁸⁹ Aynı eserde çeyiz, nişan ve evlilik törenleri gibi uygulamaların nasıl olması gerektiğini ayrıntılı biçimde anlatmıştır. Platon bu eserinde gelin ile damadın münasebet kurmadan önce şarap içmemelerini çünkü iyi nesillerin ayık kafa ile oluşabileceğini belirten ayrıntılara da girmiştir.

Bunun dışında çeşitli yazarlar da bu meseleyi yansıtmışlardır. Xenophon, Şölen isimli eserinde Sokrates'in ağzından kadını eş olarak değerlendirmiştir. Sokrates, bilek gücü dışında kadınların erkeklerden aşağı olmadığını belirttiikten sonra çevresindekilere evlilikle ilgili öğüt vermiştir. “*İçimizden biri evlenince, karısında göreceği her türlü bilgiyi, hüneri açığa çıkarıp değerlendirmek için karısına tam güven besleyerek, uğraşmalı.*” Bu öğüt üzerine kendisine neden huysuz bir kadınla evlendiği sorulduğunda ise Sokrates'in buna cevabı ilginçtir. Kendisi insan soyuyla iyi geçinmek istediğini, eğer karısıyla bile geçinebilirse diğer insanlarla daha kolay anlaşabileceğini söylemiştir.⁹⁰ Xenophon'nun Sokrates'e söylediği bu cevap, aslında Atinalı erkeklerin genel anlamda eşlerine bakış açısının tarziyeli bir özeti gibidir. İfadeden anlaşıldığı üzere kadınlar (Muhtemelen Sokrates'in eşinde özdeşleştirilmiş Yunan kadını) o kadar geçimsizdir ki, onlarla iyi geçinebilen kocaları, zaten diğer huysuz insanlarla geçinebilir. Bu noktada Xenophon'un, kadını eş olarak önemli gördüğünü ve kadını küçümsemediği de anlaşılmaktadır. Özellikle evlenilecek kadından bir şeyler öğrenilebileceğini söylemiş güven konusunda da düşüncelerini belirtmiştir.

Xenophon, *Oeconomicus* adlı eserinde kadının ev içerisindeki işlerle ilgilenmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir. Bu yüzden de kadınların, ev

⁸⁸ Plato, “*Leges*”, 772 e.

⁸⁹ Plato, “*Leges*”, 773 b, c.

⁹⁰ Xenophon, “*Symposium*”, 3.

idaresi ve işlerin taksimiyle ilgilenmelerini söylemiştir. “Çünkü erkeğin vücudunu ve ruhunu soğuğa, sıcağa, yolculuğa, askerliğe daha iyi dayanacak şekilde hazırlamış, böylece dışarı işlerine onu tayin etmiş; öte yandan, kadının vücudunu bu işlere daha az dayanıklı yaratarak, içeri işlerini de ona vazife etmiş görünüyor.”⁹¹ Xenophon’un eserinde evlenilecek ideal kadın tanımında “sessizlik” öne çıkmaktadır. Tabir-i caizse kadına her şartta üç maymunu oynamasını öğretmek gerektiğini, evlenmeden evvel az görme, az işitme ve az soru sorma gibi faziletli görülen özellikleri baba evinde öğrenmiş olmasının önemi vurgulanmıştır.⁹² Xenophon’un kendi çağdaşı olan çoğu erkekle aynı görüşleri savunduğu ve dönemin özelliklerini benimsediği ve eserlerine de bunu yansıttığı açıkça görülmektedir.

Aisopos’un yaklaşımı ise masal, fabl türü yazan, yani genel yapısı itibariyle mesaj vermek isteyen birinin yaptığı gibi fazlasıyla didaktiktir. Huysuz kadın ile kocası isimli kısa hikâyede evin çalışanlarına kötü davranan bir kadın ele alınmıştır.⁹³ Kocas, eşinin kendi babasının evinde de çalışanlara kötü davranıp davranmadığını anlamak için bir bahaneyle kadını babasının evine yollar ve sonuçta kadının kendi babasının evinde de çalışanlara kötü davrandığı ortaya çıkar. Burada ilginç olan nokta adamın eşini babasının evine göndermesidir. Çalışanlara kötü davranan eşinin, kendi babasının evinde de aynı davranışı sergilemesi sonucunda adam, eşiyile ilgili genel bir kanaate varmıştır. Burada baba evinde eğitim konusu da ele alınmıştır. Yine başka bir masalda sarhoş kocasına ders vermek isteyen ancak bunu erkeğin tavrından dolayı başaramayan bir kadının sıkıntıları anlatılmıştır.⁹⁴ Masalda kocasına ders vermek isteyen kadın, kocası sarhoşken onu mezarlığa götürür ve kendini ölmüş zannetmesini sağlayacak bir oyun oynar. Ancak kocası içki alışkanlığından kendini ölmüş zannederken bile vazgeçmez. Bu noktada yazar bir masalda eş olarak erkeğin düştüğü zorluktan bahsederken, başka bir masalda kadının kocasının serkeşliği sebebiyle zor durumundan bahsetmiştir. Yazarın karşılaştırma yaptığı iddia edilemezse de en azından eşlerin birbirlerine yaptıkları yanlışları vurgulamaya çalıştığı ortadadır. Böylece bir masaldan huysuz kadın imgesi diğesinde ise fedakâr kadın imgesi öne çıkmaktadır.

Özellikle kadının fedakârlık açısından Euripides’in eserleri oldukça önemlidir. Yakarıcılar adlı eserinde Euadne karakteri, kocasının cenaze ateşine

⁹¹ Xenophon, “*Oeconomicus*”, 7, 9.

⁹² Xenophon, “*Oeconomicus*”, 5,6.

⁹³ Aesop, “*Fable*”, 49.

⁹⁴ Aesop, “*Fable*”, 88.

atlayıp onunla birlikte ölüme gitmiştir. Burada Euadne sevdiğiyle birlikte olan ölümü, güzel ölüm olarak tanımlamıştır. Böylece kocasını seven bir kadının bağlılığı ve sevgisi anlatılmıştır. Kocasını kaybeden kadının sözleri de bu açıdan büyük bir acının ifadesi olarak yansıtılmıştır:

*“bedenimi yakıcı alevle
kocamla birleştireceğim
bedenim sevdiğimin bedeni yanında,
Fersefone’nin çukuruna gidecek.
Sen öldüğün için, artık ruhum
da yeryüzünde olamaz.
Ey gün ışığı, ey düğün, elveda”*⁹⁵

Euripides çeşitli oyunlarında kadını ele almıştır. Birçok oyununun başrolünde kadın karakterler vardır. Bu sebeple Euripides bu konuda özel bir yazardır. *Helene*, *Medea*, *Troyalı Kadınlar*, *Alkestis*, isimli eserlerinde kadın karakterler ön plana çıkmaktadır. Özellikle aile içinde erkeğin eşi sıfatıyla gördüğü kadın imgeleri Yakarıcılar’da olduğu gibi ilgi çekicidir. Euripides’in kendi döneminin en önemli aydınlarından biri olması, onun bu konudaki düşüncelerinin kıymetini arttırmaktadır. *Medea* isimli oyununda kocasından intikam almak isteyen kadının yapabilecekleri anlatılmıştır. *Medea* adlı kadın kahramanın, kocasının hükümdarın kızıyla evlenmesi üzerine düştüğü durum ve sonuçları ilginç tespitlerle anlatılmıştır. Daha oyunun başında Euripides, konuyu kısa biçimde *Medea* ve kocası İason’un evlerinde çalışan birinin ağzından özetlerken, evliliğe dair tespitlerde bulunmuştur. *Medea*’nın evliliği boyunca nasıl davrandığını buna karşın ne durumlara düştüğünü

*“İtaat etti. İşte evliliği sakınmanın en sağlam yolu:
Bir kadının itaatkâr bir biçimde boyun eğmesi kocasının
İsteklerine.”*⁹⁶

sözleriyle tiyatro metnine işlemiştir. Euripides’in daha oyunun başında evliliğin yapısına ve evli bir kadının nasıl olması gerektiğine dair düşüncelerini belirtmesi,

⁹⁵ Euripides, “*Supplices*”, s. 41, 42.

⁹⁶ Euripides, “*Medea*”, 2010, s. 9.

kendi içinde soru işaretleri barındırmaktadır. Bunun sebebi, Medea'nın tam olarak tarif edilen geleneksel Yunan tipine uygun bir hayat yaşamış ve sonunda ihanete uğramış olmasıdır. Bu yönüyle yapılan tespit, kendi içinde çelişki doğururken aynı zamanda oyunun trajik yönlerinden birini oluşturmaktadır. Oyunun dramatik altyapısının oluşturulduğu bu ilk sahne Medea'nın trajedisinin ilk adımlarını oluştururken “evli kadın”ın durumuna ait görüşler yazara dair bir fikir vermektedir. Medea'nın kocası İason hükümdarın kızıyla yaptığı evliliğini “arzu” sebebiyle olmadığını, bunun açıkça siyasi bir çıkar ilişkisi olduğunu vurgulamıştır. Bunun hem Medea hem de iki oğlu için de daha hayırlı olduğunu belirtmiştir. Ancak bu, kadınlık gururu incinen bir kadın olarak Medea'nın öfkesini dindirmeye yetmemiştir.⁹⁷ Medea üzerinden bir yönüyle aldatılma olgusunu inceleyen Euripides, çoğu eserinde yaptığı gibi yine kadının tarafında olmaktan çekinmeyen yazın tarzıyla düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur. Erkek egemen toplumda, erkeğin siyasi çıkarlarına ya da güç arzusuna yaptığı bir eleştiri olarak okunabilecek bu durum Euripides'in neden okunabilirliğini koruduğunun da açık ispatı sayılabilecek niteliktedir. Bu eleştiri bizzat Medea'nın ağzından da;

*“Tiksiniyorum senin rahat geleceğinden, onun tek bir anı bile
Ve de senin sağlayacağın güvence, ağır geliyor yüreğime”⁹⁸*

sözleriyle dile getirilmiştir. Medea, oyunun sonunda hükümdarı ve kızını öldürür. Ancak mesele bununla bitmez. Kocası İason'a daha fazla acı çektirmek istemektedir ve bunun için kendi çocuklarını öldürmeyi düşünür. Oyunun en önemli kısmı tam olarak da buradadır. Medea, bir yanda kadınlık gururu bir yanda annelik duyguları arasında bocalamıştır. Ancak sonunda ağır basan annelik duygusu değil kadınsı ihtirası olmuş ve böylece Medea çocuklarını öldürmüştür. Euripides bu oyunda, geleneksel Yunan anlayışına uygun bir şekilde evine, eşine sadık, sahip olduğu evi ve evliliğini kucaklayan, bu değerli yapı için bir anlamda “saçını süpürge etmiş” tutkulu ve fedakâr bir kadın tipini ele almıştır. Bir erkek ve toplum için bu kadar fedakârlığı üstlenmiş olan bu kadın, devlet önünde kocasının kendisine vermiş olduğu bağlılık sözüne inanarak, gerektiğinde hayatın çilelerine ve acılarına da katlanmıştır. Evi, evliliği uğruna maddi, manevi bütün varlığını ortaya koymasına

⁹⁷ Euripides, “Medea”, s. 27, 28.

⁹⁸ Euripides, “Medea”, s. 29.

karşın, kocasının (aslında temelde kendi kararı ve isteği ile) kurdukları ailenin menfaatine olduğu için yeni bir ilişkiye yelken açması eril tahakkümün meşru hale getirilme çabası olarak okunmalıdır.

Diğer taraftan Euripides'in böyle fedakar bir kadın tipini olayların sonuç kısmında, herşeyden vazgeçip kendi kanından, canından ve sevdiklerinden olan insanları da öldüren bir psikolojiye büründürmesi, evliliğin esasen sadece bir kadın ve bir erkek olmak üzere iki kişi arasında olabildiğini gösterme gayreti olmalıdır. Muhtemelen burada evlilikteki bu dengeler bozulursa, bu derece fedakar olan bir kadın da çığrından çıkarak çıldırabilir, gözü başka bir şey görmez düşüncesi vardır. Belki de Euripides, evlilikte kadının bütünüyle kendini kaptırıp bu kadar fedakar olmasını, erkeğin de bu kadar rahat olmasını eleştirmiş olabilir.

Euripides, Medea'yı eş olarak kocasına aşkla bağlı, tutkulu, ancak aldatıldığında ise gözü hiçbir şey görmeyen biri olarak resmetmiştir. Tam da bu karakterin karşıtı olarak "Alcestis" isimli oyun yine fedakâr kadın imgesine yeni açılımlar getirmiştir. Kendisi yerine ölmeyi kabul edecek birini arayan Admetos, bu konuda yaşlı anne babasından bile yardım görmezken eşi Alcestis onun yerine ölmeyi kabul etmiştir.⁹⁹ Euripides'in fedakâr kadın imgesini öven düşünceleri burada da kendini göstermektedir. "Medea"da ve "Yakarıcılar"da da kendini gösteren bu "fedakâr eş" imgesi övgüye değer bulunmuştur. Euripides'in birçok oyununda ortaya çıkan bu durum "Alcestis" oyununda Koro Başı tarafından övülmüştür.

*"Alcestis bunu iyice bilsin: Şeref içinde ve çok uzak yerlere kadar güneş altında yaşayan kadınların en mükemmeli olarak ölecektir!"*¹⁰⁰

Oyunda özellikle erkek karakterlerin tutarsızlıkları göze çarpmaktadır. Admetos, ölüme karısını yollayıp gözyaşı döken bir portre çizerken bu konuda karısı öldükten sonra pişmanlıklarını dile getirmektedir. Bu pişmanlığı da insanların hakkında ne düşüneceğiyle ilgilidir. Oyunun en ilginç tarafı ise diğer trajediler gibi elem verici bir sonla değil, güzel bir sonla bitmesi ve Alcestis'in kurtarılmasıdır.

⁹⁹ Dede Korkut Masalları'ndaki Deli Dumrul öyküsünde de Alkestis'in yaptığına birebir benzer bir fedakarlık görülmektedir. Deli Dumrul, kendisi yerine Azrail'in alması için bir can bulmaya çalışmış ancak kimseyi bulamamıştır. Önce anne ve babasından kendisinin yerine ölmesini isteyen Deli Dumrul hem annesinin hem de babasının bunu kabul etmemesi üzerine büyük bir üzüntüye kapılmıştır. Ancak Deli Dmrul'un annesinin ve babasının kabul etmediği onun yerine ölmeyi eşi kabul etmiş ve büyük bir fedakarlık örneği göstermiştir.

¹⁰⁰ Euripides, "Alcestis", 150.

“Fedakâr eş” imgesine bir saygı olarak değerlendirilebilecek bu son, Euripides’in bu temaya yaklaşımını da açıklar niteliktedir.

Oyunlarında kullandığı yapı itibariyle kurgu, karakter ve özellikle edebi yetenek Euripides’i özel kılar. Kendi döneminde daha tutucu sayılabilecek diğer tiyatro adamlarına göre daha serbest yazan yazarın, evlilik ve eş meselesindeki görüşleri, bu imgeye yönelik yaklaşımları sadece bahsedilen oyunlarla da sınırlı değildir. Helene adlı oyun da bu imgeye yönelik yaklaşımını farklı bir noktaya çekmektedir. Burada Mısır’da kocasını bekleyen Helene’nin kocasına duyduğu bağlılık önemlidir ve dönemin Mısır hükümdarından kurtulmak için yaptıkları dikkate değerdir. Bu noktada güçlü bir kadın imajı çizilir ve kocasını öldürmek isteyen Mısır hükümdarına bir oyun yapılarak, Helene ve kocası olan Menelaos ile birlikte oradan kaçar. Burada Helene karakterinin hem bağlılığı hem de yaptığı plan ile birlikte zekâsı ön plana çıkmaktadır.¹⁰¹ Oyunda Euripides’in, adı savaş çıkaran bir kadına çıkmış Helene’ye tekrar itibar kazandırma çabası olarak da okunabilir ki bu kalıplaşmış ön yargılara bir meydan okumadır.

Yazarın, kadın hakları bakımından tartışmalı olan önemli oyunu Troyalı Kadınlar, yapısı gereği savaşta köle olarak düşmüş soylu kadınların durumu ele alınmaktadır. Oyun, savaşın dolayısıyla erkeklerin hatalarının, kadınlar üzerindeki acı sonuçlarına odaklanmıştır.¹⁰² Kocaları savaşta ölen kadınların her türlü kötü muameleye maruz kalmalarına rağmen eşlerine bağlılıkları vurgulanmıştır. Troya savaşını kaybeden Troya halkının erkekleri öldürülürken, kadınları köleleştirilmiştir. Oyun boyunca ana karakter Hekabe bu acıyla baş etmeye çalışmış ve yanındaki kadınlarla birlikte ganimet olarak Hellen erkekleri tarafından pay edilmiştir. Buna gelini Andromakhe ve kızı Kasandra da dahildir. Tragedya boyunca ölümü isteyen ve başka birinin kölesi olmaktansa ölümü yeğleyen Hekabe, erkek egemen kültürün yapabileceği zulmün bir simgesi olmuştur. Oyundaki kadınların gururlu, güçlü ve mağrur yapıları eril tahakküme karşı bir başkaldırı gibi işlenmiştir.¹⁰³

Euripides, hem yazın yeteneği hem tragedyalara olan bakışı ile haklı bir üne sahip olmuştur. Ayrıca günümüzden bakıldığında dahi kadın hakları savunucusu kimliğini yüzyıllardır korumuştur. Çağdaşı olan diğer tragedya yazarları ile karşılaştırıldığında özellikle Euripides’in karakterleri insani halleriyle ön plana

¹⁰¹ Euripides, “*Helene*”.

¹⁰² Euripides, “*Troades*”.

¹⁰³ P. Erdemir, 2017, s. 45

çıkmaktadır. Tutkularının peşinden giden ve acı çeken karakterleri izleyici ve okuyucu arasındaki bağı kuvvetlendirmiştir. Zaten kendisinin en sevilen tragedya yazarı olmasının sebebi de bu olsa gerektir. Bahsettiğimiz yazın özelliklerini, kadın karakterlere fazlasıyla yansıtması, kadına olan bakış açısını özetler niteliktedir.

2.2. Anne Olarak Kadın

Anne imgesi Antik Yunan yazarlarında sıklıkla işlenen imgelerdendir. Annelik genellikle ontolojik¹⁰⁴ düzlemde kendine yer bulur. Anne imgesine Homeros açısından bakacak olursak onun eserlerinde annelerin şefkatli olduğu görülür. Homeros'un yazdıkları, özellikle genel anlamda kendi döneminin ve sonrasının en bilinen ve en sevilen ozanı olması münasebetiyle çok önemlidir.¹⁰⁵ İlyada da Hekabe ile oğlu Hektor arasındaki ilişki de böyledir. Hekabe oğluna karşı oldukça şefkatlidir. Bu durum Hektor'un surların önünde Akhilleus ile dövüşmeden evvel ağlaması ve oğlunu dövüşmekten vazgeçirmeye çalışması sırasında da kendini belli eder. Eserin en can alıcı sahnesinden evvel olan bu bölümde yaşananlar ve Hekabe'nin Hektor'u vazgeçirmek için yaptıkları söyledikleri ve özellikle söylemleri sırasında yaptıkları ilginçtir. Homeros, anneliği simgesel olarak yüceltirken bunu olağan dışı bir sahnelendirme ve kurgu ile yapar. Söz konusu sahnede Hekabe, bir yandan ağlarken, bir yandan da eliyle göğsünü açıp tek eliyle bir memesini tutarak;

*“Hektor, yavrucuğum, saygı göster bu memeye,
onu ağzına uzattığım günleri getir aklına,
unuturdun koynumda bütün dertlerini,
surlarımızın içinde yenmeye bak şu domuzu,
gir içeri, canım oğlum, dışarıda dikilme karşısına.”¹⁰⁶*

Homeros'un deyiimiyle oğluna “kanatlı sözler” söyler. Hekabe'nin dolayısıyla Homeros'un anneliği ve anne sütünü kutsayış biçimi çarpıcıdır. Homeros anne sütünü ve anne hakkını vurgulandığı sahnede aynı zamanda anne şefkatini de açık bir şekilde göstermiştir. Bu günümüzde annelerin çocukları kötü bir iş yaptığında

¹⁰⁴ Varoluşsal. Varlığın niteliği,

¹⁰⁵ Plato, “İon”, 531d.

¹⁰⁶ Homer, “İliad”, XXII. 80.

söyedikleri “sütümü helal etmem” sözlerinden pek farklı değildir. Hektor önemli bir savaş anında bile bir annenin çocuğudur ve bu oldukça epik bir sahnede bile vurgulanmıştır. Hektor yalnızca büyük bir savaşçı, komutan değil aynı zamanda bir oğuldur. Homeros’un bu insani tarafı, zaten eserin tümüne yayılmıştır. Homeros’un bu kadar sevilmesinin nedenlerinden biri de eserlerindeki tüm olağandışı olaylar içinde insani vurgulaması ve insani duyguları da bu olağandışı halin içinde bu derece iyi bir şekilde yansıtabilmiş olmasıdır. Hektor öldükten sonra da Hekabe’nin yaktığı ağıt yürek parçalayıcı ve evlat acısını tümüyle gözler önüne seren bir yapıdadır. Bu noktadan sonra da oğlu ölmüş bir annenin yaşamına nasıl devam edebileceğini sorgulamıştır.¹⁰⁷

Cinsel birleşmenin sebebinin kadın açısından annelik ile açıklandığı Platon’un Şölen adlı eserinde, bu konu ele alınmıştır. Burada önemli olan bir nokta da bu açıklamaları yapanın bir kadın olmasıdır. Sokrates, sevgi üzerine konuşurken, özellikle bu konuda çok şey öğrendim dediği kadın filozof Diotima’dan alıntılar yapmış, düşüncelerini onun üzerinden anlatmıştır. Bu konuda eserde “*Bütün insanlarda bedene ve ruha göre üreme gücü vardır. Bir yaşa geldik mi, tabiatımız doğurmak ister. Bu doğurma, çirkinlik içinde değil güzellik içinde olur. Erkekle kadının birleşmesi bir doğurmadır ve tanrısaldir, çünkü üreme, çoğalma, ölümlü bir varlığın ölümsüzlüğünü sağlamaktadır. Böyle bir iş bozuk düzen içinde olmaz; çirkin, tanrı düzenine uymaz, güzelse uyar.*”¹⁰⁸ açıklaması yapılmıştır. Böylece anneliğin doğal bir durum olduğu belirtilerek, doğurmanın insanın ölümsüz olma isteğiyle ilişkilendirilir. Burada Platon’un anneliği kutsadığı gayet açıktır.

Buna rağmen anneliğin kutsallığından ziyade, eserlerinde ataerkil bir yaklaşımı yücelten yazarlar da mevcuttur. Bunun en ilginç örneği, Aiskhylos’un Adak Sunucular adlı tragedyasında babasının katili olan annesini öldüren Orestes karakteridir. Orestes’in annesine karşı bakış açısı acımasızdır. Aiskhylos’a göre olması gereken de budur. Bu cinayetin sebebi olarak da anneyi gösterir. Onu; *tanrısız, hayâsız, adaletsiz yaratık, yaban hayvanı* gibi ağır ifadelerle eleştirir.¹⁰⁹

Bunun üzerine üçlemenin son kısmı olan Eumenidler tragedyasında Orestes delirmiş bir halde ortaya çıkmaktadır. Anne katili olmak, Orestes’in dengesini yitirmesine sebep olmuştur. Yani Aiskhylos anneye el kaldırmayı onaylamamıştır.

¹⁰⁷ Homer, “*İliad*”, XXII. 430.

¹⁰⁸ Platon, “*Symposium*”, 43.

¹⁰⁹ Aeschylus, “*Choephoroi*”, 980, 990.

Ancak Aiskhylos'un oyunda tarafı bellidir. Orestes'in yargılanmasına Apollon'un karışmasıyla işler değişir ve Orestes ceza almaz. Bu noktada ise yazar, kadını öldüren bir erkek olduğundan, öldürdüğü annesi olsa dahi, öldürülen kadın olduğu için ceza almamalıdır deme gayreti içindedir. Yani kadın anne bile olsa ucuzdur. Erkeğe ceza vermeye degecek kadar kıymetli değildir. Özellikle savunma sırasında Apollon Aiskhylos'un ağzından konuşarak anne imgesini farklı bir noktaya taşır. Apollon şunları söyler;

*“Anne dediğin kadın, çocuğa hayat veren değildir, anne,
Babanın döllediğini,
Koruyup besler yalnızca. Kadın kısmı, erkeğin çocuğunu,
Geçici bir süre
-emanetçi gibi- taşıyandır, çocuğu yapan ise erkek kısmıdır,
Koç, boğa,
Her neyse. Anne, babanın hayat verdiği çocuğu, baba için,
Taşır, doğurur, o kadar.”¹¹⁰*

Aiskhylos'un, anne imgesine yaklaşımı oldukça farklıdır. Anneyi yalnızca basit bir taşıyıcı konumuna indirgeyen yazar, diğer oyunlarında da fark edilen kadını ikinci sınıf olarak gören erkek egemen bir yapıyı savunan tavrıyla aslında kendi döneminin özelliklerini yansıtmıştır. Farklı olan tarafı ise, genellikle fedakâr kadın imgesini gördüğümüz yazarlar ile olan ayrışmasıdır. Aiskhylos mesele anne olduğu zaman bile bakış açısını değiştirmez. Aynı bakış açısı Sophokles'in Elektra tragedyasında da bulunmaktadır. Elektra, Aiskhylos'un oyununda bahsedilen Orestes'in kardeşidir ve o da annesinin ölümünü ummaktadır. Oyun boyunca acı içinde kıvranan Elektra harekete geçmez. Burada Sophokles'in de Aiskhylos gibi düşündüğü bellidir. Ancak Sophokles'in bu acıyı bir kadının bakış açısından göstermeyi tercih etmiş olması da önemlidir. Oyunun sonunda Orestes'in annesini öldürmesiyle Elektra sevinir.¹¹¹ Yazar bu noktada yine yaşamaya layık olanın erkek olduğu vurgusunu kadın bakış açısından da tasdik etmeye çalışmıştır. Elektra, hiçbir sebebi dikkate almaksızın, babasını öldüren annesinin ölmesini ister. Hatta istemekle yetinmeyip, erkek kardeşi Orestes tarafından öldürülmesine sevinir. Yazar burada

¹¹⁰ Aischylus, “Eumenides”, 660.

¹¹¹ Sophokles, “Elektra”.

eğer birisi ölecekse bu kadın olmalıdır, eğer öldürecekse bu da erkek olmalıdır görüşünü tekrar vurgulamaktadır. Kız ya da erkek, evlatların da her daim ve şartta babanın varlığına önem vermesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Oyunun temel içeriğinde, ayrıca kadına karşı bir “erkek şiddeti” de rahatlıkla görülebilmektedir. Hatta erkeğin kadına şiddetinin hak ve gerekli olduğunu iddia eden bir metin olduğu da ileri sürülebilir. Bu noktada önemli olan harekete geçen ve intikamı alan kişinin erkek, sadece dua ederek intikamın alınmasını bekleyen pasif tarafın kadın olmasıdır. Sophokles’in de aynı Aiskhylos gibi kadına yüklediği rol oldukça pasiftir. Zaten aktif olması durumunda Elektra ve Orestes’in annesi gibi yanlışla düşülecektir. İki oyunun ortak noktası güçlü bir kadının anne dahi olsa tehlikeli olduğudur. Buna rağmen Sophokles’in daha tarafsız bir bakış açısı olduğu da aşikârdır.¹¹²

Sophokles’in anne imgesine yaklaşımı özellikle *Oedipus Tyrannus* ve *Oedipus at Colonus* isimli tragedyalarında görülür. Bilmeden babasını öldürüp, yine bilmeden annesiyle evlenen ve ondan çocukları olan Oidipus, yıllar sonra bu büyük günahın ortaya çıkmasıyla helak olur. Bu eserlerde anne imgesinin enestle kutsallığının bozulmasının sonuçları anlatılmıştır. Aynı zamanda Atinalıların enest ilişkisine karşı oldukları ve affedilmez bir günah olarak gördükleri de anlaşılmaktadır. Anne oğul arasında bilinmeden gerçekleşen enest evlilik sebebiyle Tebai şehrine yıllar sonra kıtlık ve veba musallat olur. Sophokles’e göre bu felaketlerin sebebi anne imgesinin düştüğü durumun sonucudur. Gerçeği öğrendiğinde Oidipus şehri terk eder.¹¹³ Oidipus’un soyunun laneti çocuklarında da görülür ve bu affedilmez suç yüzünden birçok yerde aşağılanır. Oidipus, bunun için “*Annem beni doğurduğunda ikimiz de başımıza geleceklerden haberdar değildik. Daha sonra annem başka çocuklar da doğurdu. İkimizin de olanlardan haberi yoktu.*”¹¹⁴ diyerek tanrıları suçlar ve kendisini savunur.

Sophokles’in anne imgesine, baba imgesi kadar önem vermediği açık olsa da Aiskhylos kadar ileri derecede değildir. Aiskhylos, anneyi öldüren isim üzerinden oyun kurarken Sophokles daha dolaylı yollar tercih etmiştir. “*Trachiniae*” isimli eserinde kocası Herakles’i kıskanıp, onu istemeden öldüren karısı Deianeria üzerinden oyunu kuran yazar, bu karakteri sadece “aşık bir kadın” konumuna

¹¹² Erhat, Sophokles. S. 29.

¹¹³ Sophocles, “*Oedipus Tyrannus*”, 1520.

¹¹⁴ Sophocles, “*Oedipus at Colonus*”, s. 38.

getirmiştir. Babasının ölümü üzerine annesiyle konuşan Hüllos, annesine şöyle seslenir.

“Şu an üç şeyden birisinin gerçekleşmesini isterdim. Ya ölmüş olsaydın, ya annem olmasaydın, ya da şimdiki duygularından çok daha iyilerine sahip olsaydın.”¹¹⁵

Hüllos’un, burada öç almak gibi bir girişimde bulunmadığı gibi annesine hakaret sayılabilecek ifadeleri de kullanmamış olması Sophokles’in sadece meseleyi tarafsız bir gözle oldukça insani olarak izah etmeye çalışmasından ileri gelmektedir.

¹¹⁵ Sophocles, “*Trachiniae*”, s. 80.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADIN VE TOPLUM

3.1. Sosyal Hayatta Kadın

Atina’da kadının sosyal hayatta gerektiği kadar yer almadığı aşikâr bir konudur. Platon, özellikle kadınlar ve erkekler arasındaki farkları, benzerlikleri Devlet adlı eserinde yer yer ele almaktadır. Bu konuda dönemine göre yadırganabilecek, fakat günümüz açısından tabii kabul edilecek düşüncelerini sıralamıştır. Burada kadın ve erkeğin yaradılıştan tabiat olarak farklı olduğunu, bunun ise doğal bir mesele olduğunu belirtmiştir. Fakat iki cins arasında mesleki yatkınlık bakımından fark olmadığını “*kadın ve erkek cinsin beceriler, yetenekler ve mesleki bakımdan farklı işlere yatkın oldukları görülmüyorsa, onlara ayrı ayrı uğraşlar ve işler vermek gerekir.*” Sözleriyle ortaya koymuştur. Sadece bunlara bakılsa bile Platon’un cinsiyetçi olmadığı açıktır. Kaldı ki bu düşünceleri dönemine göre, bulunduğu topluma göre çok ilginç sayılabilecek niteliktedir. Bunun aksini düşünenlerin fikirlerini ise çürütmeye çalışır. Devlet hizmetinde kadına bırakılamayacak hiçbir işin bulunmadığını belirtir.¹¹⁶ Erkeklerin çok iyi yaptığı işi kadınların da yapabileceğini, hatta bazılarında erkeklerden daha becerikli olduklarını da sözlerine ekler. “*Demek ki sadece bir kadın ya da erkeğe uygun olan resmî (kamusal) bir meslek yoktur; yaradılıştan beceriler her iki cinse eşit bölünmüştür ve kadın doğal verileri bakımından her mesleğe katılabilir; erkek de öyle.*”¹¹⁷ Platon savaş becerileri hakkında dahi bu genellemeyi yineler. Burada tam manasıyla eşitlikçi bir söylem ürettiğini de belirtmek mümkün olur. Ama elbette ana konumuz Platon’u anlamaya çalışmaktan çok, onun düşüncesindeki kadın imgesidir. Bu açıdan bakıldığında erkek ve kadınlara cinsiyet üzerinden çok, birey olduklarını temel alıp fikirlerini ileri sürmektedir. Elbette bazı farklar olduğunu da kabul etmiş ve özellikle Yasalar kitabında kadınlara özel olması gereken yasalardan da bahsetmiştir. Kadınların eğitimi konusunda da görüşlerini dile getiren Platon, eğitimin erkek ve kadın ayrımı yapılmaksızın aynı şekilde verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

¹¹⁶ Plato, “Respublica”, 455 a.

¹¹⁷ Platon, “Respublica”. 455d.

Klasik Yunan düşüncesinde kadın evde oturur ve erkeğin söylediklerini yapar. Bununla birlikte toplumda güçlü kadın karakterler de vardır. Bunlardan en önemlileri Sophokles'in eserlerinde yücelttiği bir karakter olan ve aynı zamanda en bilinen oyunlarından biri olan Antigone'dur. Oyunda Oidipus'un kızı olarak geçen Antigone ve onun kız kardeşi İsmene oyunun temel hikâyesinde önemli rol oynarlar.¹¹⁸ Oyunda Antigone Thebai kuşatması sırasında ölen erkek kardeşini gömmek ister. Ancak aynı zamanda dayıları olan şehrin yeni hükümdarı Kreon, o kişiyi hain ilan eder ve gömülmesini yasaklar ve aksi durumu gerçekleştirenin ölümle cezalandırılacağını belirtir. Antigone burada önemli bir duruş sergiler ve tanrısal bir yasayı yerine getirdiğini söyleyerek kardeşini gömer. Kreon, kendi oğluyla nişanlı olan Antigone'u ölüme mahkûm eder. Ancak Antigone intihar eder. Bundan sonrası oyunda Kreon'un karısı Euridike'nin gözünden seyredilir. Gelen haberci Antigone'nun öldüğünü ve oğlunun da babasını öldürdükten sonra kendi canına kıydığını söyler. Bu haberi alan Euridike de intihar eder. Ancak habercinin getirdiği haber yanlıştır. Hayatta olan kocası Kreon, oğlunun cansız bedeniyle birlikte acılar içinde geri döner ve karısının cansız bedeniyle karşılaşır. Eser bu noktada erkek hırsına, iktidar hırsına yenik düşen insanları anlatır ve Antigone de burada erdem, hoşgörü ve sevgiyi temsil eden bir kadındır.¹¹⁹ Antigone oyun boyunca karakter olarak değişmeyen ve tam bir kararlılıkla doğru bildiğini yapan tek karakterdir. Kardeşini gömmeye yanaşmayan İsmene'ye şunları söyler.

*“Ben gömmeye gidiyorum ağabeyimi
bu uğurda ölsem de ne gam!
Yan yana yatarız kardeşimle iki sevgili gibi,
suçsa kutsal bir suç benimki.
Şu kısacık yaşamda dirilere yaranmaya değer mi?”¹²⁰
Buna karşın İsmene sinik bir tavır sergiler ve ablasına şöyle seslenir:*

*“Hükümdarın yasağına karşı gelirsek, düşün
nice olur sonumuz? Unutma, kadınız biz
baş edemeyiz erkeklerle, bizi yönetenler bizden güçlü”¹²¹*

¹¹⁸ Ögüt, 2005, s. 9.

¹¹⁹ Sophocles, “Antigone”.

¹²⁰ Sophocles, “Antigone”, 70,72.

Burada özellikle İsmene'nin tavrı Antigone'nun yapısını belirleyici olur. Erkeklerle ve onların dünyasına karşı güçlü bir kadın olarak kendini konumlandırır ve doğru bildiğinden şaşmaz. Elbette durum böyle olunca da Sophokles'in de Antigone tarafında olduğu ve onun doğrularını yansıttığını söylemek yanlış olmaz. Burada katı kuralları olan büyük bir hükümdarın bir kadın tarafından yenildiğine şahit olunmaktadır. Kreon'u yıkan önemli diğer olay ise karısının ölümüdür ki burada çok güçlü olan bir adamın aynı zamanda kadına muhtaç olduğu da vurgulanmış olur. Ayrıca Kreon'un eser boyunca kadınları küçümsemesi de göz önüne alınırsa Sophokles'in tavrı tam olarak ortaya çıkar. Kreon için kadın yalnızca bir objedir ve sonunda küçük gördüğü kadınlar felaketine sebep olurlar. Bu oyunda İsmene belki de erkek hakimiyetine boyun eğmiş klasik kadın tipini temsil etmektedir.

Yunan kadınının, sosyal hayatını en iyi anlatan yazar Aristophanes'tir. Bunun en büyük sebebi, yazarın komedyaalarında daha aşağı tabakalardan insanların resmedilmesidir. Aristophanes'in Eşek Arıları adlı eseri bu açıdan güzel bir örnektir. Oyun aslında Atina'nın yozlaşmış hukuki sistemini eleştirmektedir. Özellikle hâkimlik mesleği üzerinde düşünmeye sevk eden oyunda Philokleon isimli ana karakter mahkemeleri çok seven, hâkimlik mesleğini sadece insanlar üzerinde tahakküm sağladığı için seven bir adamdır. Oyunun büyük kısmı buna karşı çıkan Philokleon'un oğlu Bdelykleon'un babasına karşı çıkıp onu eve kapatması, aralarındaki tartışmalar, evde mahkemenin kurulması gibi olaylarla devam eder. Sadece oyunun sonuna doğru ana konu biter ve oyun o noktadan sonra Philokleon'un aşırılıklarıyla devam edip danslarla biter. Bu aşırılıklardan biri de Philokleon'un çalgıcı kızlardan birini beğenip evine götürmesidir. Bunun üzerine oğlu, kızı kendi babasının elinden kurtarır ve sarhoş yaşlı bir adamın genç kızlarla işinin olmadığını söylemesiyle oyun sona erer. Burada oyunun esas konusunu teşkil etmeyen erkek cinselliğine bir eleştiri vardır. Hâkimlik mesleğinde zaafı olan bir şahsın (bir erkeğin) aynı zamanda kadın düşkünlüğünün de bulunduğu metnin sonunda da olsa vurgulanması, ilgisiz gibi görünmekle birlikte oldukça önemlidir. Bu örnek, belki de Hellen dünyasında erkeğe tanınmış olan siyasi, hukuki ve sosyal erkin, cinsel bakımdan da erkeğe hüküm, hâkimiyet ve irade tanıdığını, erkeğin kadından üstün olduğunu ve tahakkümünü ortaya koymaktadır.

¹²¹ Sophocles, "*Antigone*", 55, 60.

Oyunda, hemen bu olay sonrası Philokleon'dan şikâyetçi bir kadın sahneye girer ve kendisini dövdüğünü ve ekmeklerini (ekmeğin, yemeğin yüzyıllar boyunca kutsallığı göz ardı edilmemelidir) yere attığını söyler. Böylece sarhoş ve yaşlı adamın çevresine verdiği diğer zararlarda ortaya çıkar. Burada bu konuda muzdarip olan tarafların kadın olması şaşırtıcı değildir. Zira kadın, toplumu sadece doğuran değil aynı zamanda doyurandır. Kadının, eskiçağdan günümüze toplumun hafızasında maddi kültür kalıntıları, tanrı ve tanrıça heykellerinde de verimlilik, bereket ve besleyici özellikleriyle ön plana çıktığı düşünüldüğünde yemeğin temin ve tedarikinde de hep başrolü oynadığı görülmüştür. Oyunda şikâyet için gelen kadın, tüm kadınları temsil edencesine ismi belirtilmemekle birlikte, sarkıntılık edilen çalgıcı kız gibi sönük bir karakter değil oldukça baskın, hakkını savunan bir karakterdir. Aristophanes'in "güçlü kadın" imajı çizdiği bu "isimsiz kadın" karakteri, karşısındaki erkeğin gücüne bakmadan hakkını savunur, kendi ölçüsünde kahramanlaşır.¹²²

Aristophanes'in önemli komedyalarından olan Plutus ise zenginlik ve fakirlik üzerine yazılmışsa da önemli sosyal içeriği ve farklı kadın tiplerleriyle dikkat çekicidir. Hesiodos, bu komedyaya isim veren Plutus'un Demeter ile İason'un çocuğu olduğunu ve elini kime değdirse onu zengin yapan¹²³ bir tanrı olarak kendisini tanımlar.¹²⁴ Ancak daha sonraları bu tanrı Demeter soyundan farklı bir noktaya gelmiş, bu soydan ayrı soyut bir kavram haline gelmiştir.¹²⁵ Komedyanın ana karakteri Chremylus, fakirliği yok etmek için planlarını uygularken görülmektedir. Apollon'un tavsiyesi üzerine gözleri Zeus tarafından kör edilmiş olan zenginlik tanrısı Plutus'a yardım etmeye çalışır. Burada bizi ilgilendiren tek karakter olan Poverty (yoksulluk) korkunç bir kadın olarak resmedilmiştir.¹²⁶ Yoksulluğu korkunç bir kadın olarak resmeden Aristophanes, çoğu eserinde bir hediye, bahşedilmiş bir nimet olarak tasvir ettiği kadın imgesine bu defa farklı yaklaşmıştır. Burada belki şöyle bir ayrıma gidebiliriz: Aristophanes, güzel kadını bir nimet olarak görürken çirkin kadını tam aksi istikamette görmektedir. İki taraftan bakıldığında da Aristophanes'in genel olarak Atina sakinlerinin kadına olan bakışından çok da farklı bir bakış açısı olmadığı görülür. Oyunun devamında dünyadan yoksulluk kalkar ve

¹²² Aristophanes, "*Vespae*", s.84–89.

¹²³ Burada dokunduğu şeyi altına dönüştüren Midas hikayesine gönderme vardır.

¹²⁴ Hesiod, "*Theogonia*", 970.

¹²⁵ Erhat, Azra, Mitoloji Sözlüğü, s. 248.

¹²⁶ Aristophanes, "*Plutus*", 414-430.

bunun sonuçları görülür. Bu sonuçlardan biri ilgi çekicidir. Zenginliği sayesinde genç bir sevgili edinmiş olan yaşlı bir kadın, sevgilisinin artık kendine bakmadığını söylemektedir. Burada Aristophanes'in bakış açısını gözlemlemek açısından önemli ayrıntılar vardır. Mesela Yaşlı Kadın'ın sahneye gelişi anlatılırken onun genç kız gibi giyinip öyle davrandığı da ayrıca belirtilir.¹²⁷

Aristophanes'in, kadın dünyasını anlattığı oyunlarından biri olan Bayram Kadınları'da (*Thesmophoriazusae*), ise saf bir komediye başvurmuş ve didaktik olmaktan kaçınmıştır. Bu komedyaya Aristophanes'in bildiğimiz diğer oyunlarından ayrı bir noktada durmuş, tümüyle siyasi eleştiriler, ve toplumsal göndermelerden arınmıştır. Oyun tümüyle komik olmakla birlikte dönemin önemli yazarları Euripides ve hiçbir oyunu günümüze ulaşmamış olan Agathon'u alaya almak amacıyla yazılmış olmalıdır. Gerçek bir şenlikten yola çıkan yazar anlatmak istediğini her sene ekinlerin bereketli olması için ekim ayının sonlarına doğru kutlanan ve sadece kadınların katıldığı bir bayram üzerinden anlatmıştır.¹²⁸ Thesmophoriazusae Bayramında kadınlar kendi aralarında çeşitli ritüeller yaparlar. Demeter'e adanan bu ritüellerin¹²⁹ yanında Aristophanes, kendinden çeşitli olaylar ekleyerek gülmece ögesi üretir. Oyuna göre kadınlar bu ayinlerde aynı zamanda kadınlara karşı olanlardan (mizojinist) intikam planları yapmaktadırlar. Euripides de oyuna bu noktada dâhil olmaktadır. Euripides'i kadın düşmanı olarak gösteren Aristophanes, Euripides'in yapılan ritüele sızma girişimini ve sonuçlarını anlatır. İlk olarak Agathon'dan kendisi için ritüele katılmasını ister. Agathon'un efemine¹³⁰ davranışlarıyla biliniyor olması buradaki gülmece ögesinin temelini teşkil etmektedir. Aristophanes'in burada Agathon bağlamında eşcinsel ilişkiyi de alay konusu ettiği fark edilmektedir.¹³¹ Euripides'in isteğini reddeden Agathon'dan sonra yine Euripides eniştesini ikna eder ve böylece kadın kılığında şenlikte kadınların arasına gizli bir şekilde sızılmış olur. Kadınlar bu toplantıda mizojinist olarak gördükleri Euripides'i ölüme mahkûm ederler. Sonrasında gelişen komik olaylarla Euripides ve eniştesi Kadınların eline düşer ve ölümden son anda kurtulurlar.¹³²

¹²⁷ Aristophanes, "*Plutus*", 955-979.

¹²⁸ Thomson, 1995 s. 246.

¹²⁹ Sina, (s. 42-59)

¹³⁰ Kadınsı.

¹³¹ Foucault, 1988, s.26.

¹³² Aristophanes, "*Thesmophoriazusae*" 1164-1190-1207.

Aristophanes oyunda daha çok erkeklerin alınmadığı mahrem bir yere girilmiş olmasından doğan deşifre etme duygusunu kullanarak oyunu kurmuş ve kadınların sözüm ona gizli dünyasına adım atılmış havasını da yakalamıştır.

3.2. Siyasi Hayatta Kadın

Antik Yunan yazarlarının kadın imgesine bakışlarında siyaset de etkilidir. Kadınlar gerek siyaset içerisindeki belirleyicilikleri açısından gerek de siyasete dolaylı etkileri bakımından yazarların eserlerine yansımıştır. Tiyatro, tarih, felsefe yazarları, kadın imgesini siyasete yön vermeleri açısından önemsemişlerdir.

Meseleye Platon ile başlayacak olursak “*Devlet*” isimli eserinde siyaset üzerine düşünen Platon, devlet yöneticilerinin özelliklerinden bahsederken hususi olarak cinsiyet belirtmez. Bunun yerine devlet yöneticisi olacak kişinin bilge ve yaşlı olması gerektiğini ifade eder. O’na göre devletin başına geçecek olan kişi filozof olmalıdır. Böylece devlet içerisinde işler düzenli ilerleyecek ve bu düzen asla kaosa yol açmayacaktır.¹³³ Toplumsal düzende insanların birbirine olan ihtiyacını çok iyi bilen Platon, herkesin cinsiyet ayrımı olmadan her işi yapabileceğini savunur. Bu noktaya kadar Platon’un düşüncelerini kendi döneminin şartları içinde değerlendirmek ve anlamaya çalışmak gerekir. Bu noktadan hareketle, muhtemelen yaşadığı dönemde zaten siyaset denildiğinde erkekler akla geldiğinden bu noktada bir cinsiyet vurgusu yapmamış olabilir. Ancak Platon’un görüşlerindeki en vurucu nokta, “cinsiyet ayrımı olmaksızın herkesin herşeyi yapabileceğine” inanması ve bunu açıklamasıdır. Bu yaklaşımı, devlet yönetiminde ise tartışmalıdır. Bu meselenin tartışmalı olmasının en önemli sebebi ise Platon’un düşüncelerindeki bazı zıtlıklardan gelmektedir. Platon, devlet yönetiminde yöneticinin filozof olması gerektiğini söyler. Birçok yerde kadınların erkeklerle aynı işi yapabildiğini savunan filozof bazı diyaloglarda bunun tersini de söyletebilmektedir. *Theaitetos* isimli diyalogda Sokrates şöyle berlitmiştir. “*Benim sanatım kadınları değil erkekleri doğurtur ve doğum esnasında dikkat erkeklerin vücutlarına değil ruhlarına yöneltmiştir.*”¹³⁴ Bu ifadelerle Platon kadın ve erkeğin cinsiyet rollerini kesin çizgilerle belirleyerek filozofun erkek olacağını iddia eder. Bu noktada Platon’un, bu

¹³³ Platon, “*Respublica*”, VII,540d-e

¹³⁴ Platon, “*Theaitetus*”, 150d

hususla zaman zaman fikirlerinin değişip değişmediğinin de incelenmesi gerekir. Zira bir önceki kısımdan “*Şölen*” adlı eserindeki diyaloglarda kendi hocası Sokrates’in hocası olduğu düşünölen Diotima adlı bir filozof kadının görüşlerini de çalışmasına dahil etmiştir. Diğer taraftan her ne kadar Diotima, Platon tarafından bir kadın filozof olarak eserinde yer bularak konuşturulsa da, Platon tarafından ona verilen rolüne özellikle “kadının doğurması” üzerinedir. Bu aslında Platon’un her fırsatta Yunan kadını görmek istediği yeri belirleyen çok önemli bir veridir. Yani kadına verilen görev sadece anneliktir.

Platon bir diğer önemli eseri olan *Yasalarda* da erkeğin yönetici ve üstün olan varlık olduğunu belirtmiştir.¹³⁵ Platon, kadını ötekileştirmekle kalmayıp, kadınları “*biz insanların öteki cinsi, zayıf oldukları için yaratılıştan gizliliğe eğilimli, çok daha içten pazarlıklı ve çeki düzen verilmesi zor yaratıklar*”¹³⁶ olarak tanımlamıştır. Öğrencisi olan Aristoteles de bu konuda hocasının açtığı yoldan giderek erkeğin yönetici olmaya daha uygun yaratılıştaki olduğunu belirtir.¹³⁷

Cicero tarafından tarihin babası olarak nitelendirilen Herodotos da eserinde kadından ve özellikle siyasi rollerinden önem bahsetmiştir. Herodotos’un bakış açısı genellikle Yunan olan kadınlar ve Yunan olmayan kadınlara göre değişmektedir. Kendi tabiriyle barbar kadınlarını da kendi bakış açısından yansıtmıştır. Herodotos, özellikle siyasi arenada savaşların sebebi olarak kadını göstermiştir. Persler ile Yunanlılar arasındaki savaşların temelinde de karşılıklı olarak kız kaçırmaların olduğunu ve bunun sonucunda düşmanlığın başladığını vurgulamıştır. Hatta konuyu biraz daha ilerletip aslında kadınların kendisinin kaçtığını bir kadının kaçmak istememesi halinde onu kaçırmamanın mümkün olmadığını da belirtmiştir.¹³⁸ Her nasılsa Herodotos’un anlatımlarında Yunan kadınları özellikle yabancı (barbar) erkeklere kaçmaya meyillidirler. Herodotos, böyle ciddi bir kitap yazmayıp da eğer devrin magazin olaylarını yazsaydı herhalde devrin kadınları için “ dişi köpek kuyruk sallamazsa, erkek köpek peşinden koşmaz” diyebilecekti. Bir anlamda Herodotos eserinde bu türden hikayelerle kendi devrindeki kadınları, erkeklerin bakış açısından vermeye çalışmaktadır. Bu toplumsal bakış açısının içerisinde, ahmak, aptal, bilgisiz ve erkek peşinde koşan bir Yunan kadını imajı çizilmiştir. Belki de Herodotos, erkekler gibi eğitim almayan, siyasi, ayak oyunlarından anlamayan ve sadece belli

¹³⁵ Plato, “*Leges*”, 11.917.a.

¹³⁶ Plato, “*Leges*”, 6. 781. a.

¹³⁷ Aristotle, “*Politica*”, 1. 12.

¹³⁸ Herodotus, “*Historia*” 1.4.

ritüllere dönüştürülen işlerde otomatiğe bağlanmış olan kadınlar bu hale de gelmiş olabilirler. Ancak, yine bu bakış açısından anladığımız bu siyasi kurguyu ya da bu türden siyasi kurguları yapan erkeklerin siyaseti o dönemde siyasi ve hukuki arenada zayıf olan kadın üzerinden yaptıklarıdır. Herodotos ve diğer yazarların yazmış oldukları kitapları, kendi döneminde ve sonrasında kaç kadının okuduğu ve okuyan varsa bu konulara nasıl baktıkları hakkında bir bilgimiz yoktur. Ancak varsa da çok az ya da nadir düzeyde olabilecekleri konusunda bir fikir oluşmaktadır. Kadını savaş müsebbibi olarak gören ve siyasi etkileri bakımından oldukça sert bir tavır takınan Herodotos, Yunan, Fenike çekişmesini İo'nun Fenikelilerce kaçırılmasına bağlamaktadır. Yine Troya Savaşı'nın da sebebini kadın olarak gösterme gayreti içindedir. Bunun dışında yazarın kadına bakışında kendi zamanından çok da farklı olmadığı görülmektedir. Kadın genellikle sorun çıkaran bir imgedir. Siyaset alanında ise en fazla siyasi bağların kuvvetlenmesi için yapılan evliliklerden bahsetmiştir.

Aristophanes, eserlerinde komedyanın en önemli gücü olan eleştiriyi çok iyi kullanmış, ütöpik atmosferlerde geçen ve gerçek dünyanın alegorik anlatımlarıyla zenginleştiği fanteziler kurmuştur.¹³⁹ Eserlerini soytarılık olarak görüp önemsemeyenler mevcutsa da biz aynı kanaatte değiliz.¹⁴⁰ Aristophanes toplumu önemseyen biri olarak, tüm yozlaşmış kurumlara, politikacılara ve en önemlisi savaşa karşı çıkmıştır.¹⁴¹

Aristophanes, *Atlılar* isimli oyununda yöneticilerden Kleon'u eleştirmiştir. Oyunda Kleon'un özel hayatını deşifre etmekten çekinmemiş ve bu şahsı, eleştiriyi aşır ağır hakaretlere varacak derecede alaya almıştır.¹⁴² Bu komedyanın konumuzla tek bağlantısı; barışın, çok güzel bir kadın şeklinde tasvir edilerek kişileştirilmesidir. Burada Aristophanes barışın keyifli durumunu kadın üzerinden aktarmayı tercih etmiştir.¹⁴³ Bu tip kişileştirmeler, yazarın diğer oyunlarında da mevcuttur. Devrinin kadına “kötülüklerin anası” tarzındaki bakış açısına karşın Aristophanes'in kadını barış gibi topluma huzur, istikrar ve güven veren bir imgeyle anlatması ise oldukça ilginç bir yaklaşımdır. Bu durum, toplumda sayıları az da olsa kadınların erkeklerden farklı olarak tamamen “kötü” görülmediklerini de ifade edebilir. Diğer taraftan Yunan toplumunda zeka, barış, bilgelik ve sanat tanrıçası Athena'nın da dişi olması,

¹³⁹ Latacz, 2006, s.26.

¹⁴⁰ Condercet, 1990, s.55

¹⁴¹ Kılan Paksoy, 2011, s. 180.

¹⁴² Aristophanes, “*Equites*”.

¹⁴³ McClure, 78.

Aristophanes'in kadın için bu sembolü kullanırken yine toplumun inandığı bir tanrısal değerden yola çıktığı söylenebilir.

Aristophanes'in eserleri incelendiğinde büyük çoğunluğunun siyasi eleştiriler içerdiği de göze çarpmaktadır. Bunların içinde Kadınların Savaşı (*Lysistrata*) gibi Hellen dünyasının kadına bakış açısı hakkında ayrıntılı fikirlere sahip olmamızı mümkün kılan ve aynı zamanda devrin siyasetini de eleştiren oyunları da vardır. Bunun en önemli sebebi, oyunun ana karakterlerinin kadın olması ve kadınlar üzerinde özellikle durmasıdır. Diğer oyunlarında yer yer kadın imgesi kullanılmış bu konuda çeşitli göndermeler yapılmıştır. Oyunun önemi, hem konusu olan barış meselesini irdemesi hem de hâlâ evrensel yapısını korumasından ileri gelmektedir. Güçlü kadın karakterler barındırması,¹⁴⁴ meseleye kadın ve erkek gözünden bakmayı ihmal etmemesi, bununla birlikte kadın karakterlerin çokluğu sebebiyle hem aralarındaki jargonu, konuşmaları, kendilerini, cinselliklerini, erkekleri, belki de en önemlisi dünyayı nasıl gördüklerini kendi ağızlarından sunması oyunu önemli kılan unsurlardır. Bu bütüne baktığımızda Aristophanes'in kadına, kadın imgesine bakışı da belirginleşir. Bu komedya çeşitli özellikleri ve muhteviyatı bakımından ataerkil yapıyı; savaşlar, toplumsal açmazlar, sıkıntılar bağlamında temel sebep olarak göstermektedir. Anaerkilliği ise barış ile ilintili hale getirmiştir.¹⁴⁵ Oyunu incelediğimizde ilk olarak göze Lysistrata karakteri çarpar. Hem başrolde bir kadının olması, hem de karakter özellikleri bakımından dönemine göre farklı bir kadın portresi olması Lysistrata'yı farklı kılmaktadır.¹⁴⁶ Lysistrata, kelime olarak "terhis eden" anlamındadır. Savaştan bıkan kadınlar, Lysistrata adlı kurmaca bir fahişe¹⁴⁷ kadın önderliğinde toplanıp Atina akropolünü ele geçirirler. Oyunun başında Lysistrata diğer fahişe kadınları toplantı yapmak üzere çağırır. Çağırılanlar yalnızca Atina kadınları değil, savaşta bulunan diğer şehirlerin de kadınlarıdır. Bunlardan birçoğunun herhangi bir diyalogu bulunmazken önde gelen bazı kadınların (Spartalı Lampito gibi) konuşmaları bulunur. Lysistrata kadınlara barış için bir şeyler

¹⁴⁴ Bowie, 1993. s.178

¹⁴⁵ Donavan, 2001, s.83.

¹⁴⁶ Stroup, 2004, s. 69.

¹⁴⁷ Lysistrata'nın ve diğer kadınların hetaira yani üst sınıf bir fahişe olduğunu düşünen Sarah Culpepper Stroup bu iddiasını çeşitli argümanlarla destekler. Stroup'a göre Atina'da evden çıkamayan kadınların böyle bir oyunda temsili mümkün değildir. Stroup çeşitli örneklerle savını kuvvetlendirir. Myrrhine karakterinin Kinesias ile konuşma şeklinin bir hetaira üslubunda olduğunu belirtir. Kinesias'ın da kendisine heterialar için kullanılan lakablarla seslenmesi önemli bir delildir. Daha ayrıntılı bilgi için Stroup'un Designing Women: Aristophanes' Lysistrata And The "Hetairization" Of The Greek Wife adlı makalesine bakınız.

yapmaları gerektiğini belirtir. Buna destek veren kadınlar ne yapabileceklerini sorarlar. Lysistrata onlara kocalarıyla cinsel ilişkiye girmemelerini tembihler. İlk başta kadınlar buna yanaşmazlar ve bunun bir kadın için imkânsız olduğunu belirtirler.¹⁴⁸ Bu nokta Aristophanes'in kadın cinselliğini erkekler üzerinde bir güç olarak gördüğünü ortaya koynaktadır. Ama bundan önemlisi Lysistrata'nın iknaları sonucunda kadınların bunu istememelerine rağmen kabullenmeleri ve barış için buna katlanmalarındır. Tam bu noktada erkeğin kadına göre cinsel açıdan daha zayıf olduğu vurgulanır çünkü kadınlar bu cinsel greve giderek libidolarına hakim olabileceklerini ispatlamışlardır. Erkekler ise, oyun sonunda bu greve dayanamayıp pes etmişler ve barışa bu eksiklikleri sebebiyle razı olmuşlardır. Aristophanes'e göre dişiliğin gücü karşısında erkek yenilmeye mahkûmdur. Bu durumu, Lysistrata kendisine yöneltilen "Bununla barış sağlanır mı?" sorusuna;

"Olur, bütün tanrılara yemin ederim ki olur.

Düşünün bir kere,

Evimizde oturuyoruz, süslenip püslenmişiz,

Soyunup üstümüze sade bir örtü atmışız,

Yıkayıp tertemiz olmuşuz,

Erkeklerimiz gelmiş, yanıp tutuşuyorlar,

Tam yanımıza sokulurlarken, olmaz diyoruz.

Bakın o zaman

*Barıştan yana olurlar mı, olmazlar mı?"*¹⁴⁹

Şeklinde cevap vererek açıklamıştır. Aristophanes bu oyunları kadın zerafeti ve zekasının açmazları ve savaşları ortadan kaldıracak kadar güçlü olduğunu da ortaya koymuştur. Oyunda, erkeklerin sonlandıramadığı savaşın kadınlar eliyle gerçekleştirilmesi, bir oyun yoluyla da olsa siyasette kadının "esnek ve estetik bir politika" yapabileceğini iddia etmiş de olabilir.

Bundan sonra Akropolü ele geçiren kadınlar askerleri de dağıtırlar. Aristophanes, kadının yalnız dişiliği ile değil, istediği zaman fiziki üstünlüğü de sağlayabileceği düşüncesini ortaya atar ki bu bakış açısı kendi döneminin

¹⁴⁸ Aristophanes, "Lysistrata".

¹⁴⁹ Aristophanes, "Lysistrata" s. 152.

düşüncesine göre çok ileride bir görüştür. Buradaki eşitlik hatta kadın üstünlüğü; beceriksiz, gücü savaşmakta gören savaş meraklısı erkeklere, bilhassa yöneticilere eleştiri niteliğindedir.

Lysistrata erkekler karşısında kadınların durumunu,

*“Biz kadınlar savaşın ilk günlerinde haddimizi bildik,
Her yaptığınıza boyun eğdik.
Ağız açtırmadınız bize, sustuk.
Ama yaptıklarınızı beğeniyor muyduk? Hayır.”*

sözleriyle açıklar. Uzun olan bu tirat¹⁵⁰ başlangıçta bu sözlerle açılır. Burada Lysistrata dolayısıyla da Aristophanes dönemin toplum özelliklerini açığa vurur ve kadının Yunan toplumundaki yerini gösterir. Konuşma şöyle devam eder:

*“Yine de bizim size öğüt vermeye hakkımız yoktu.
Ama sonunda siz kendiniz başladınız bağırmaya uluorta:
Erkek yok mu bu memlekette?’ diye;
Erkekler cevap verdi size: ‘Yok, erkek yok bu
Memlekette!’
İşte o zaman biz kadınlar toplandık ve
Yunanistan’ı kurtarmaya karar verdik.”¹⁵¹*

Aristophanes, erkeklerin beceremediği işi, yani barışı kadınlardan bekler ve kadınların dönemin toplumunda olduğu gibi evlerde tutulan bireyler değil aktif birer insan olmaları gerektiğini söyler.¹⁵² Kadın hakları konusunda da bu oyun vasıtasıyla kadınların savaştan en çok etkilenen kişiler olduğunu çeşitli yerlerde belirtir. Burada yazarın örnek olarak Sparta kadınlarının özgürlük ve gücünün tezahürünü Atinalı kadınlara taşımıştır.¹⁵³ Lysistrata komedyası eril tahakküm üzerine yazılmış ve kadın cinselliği üzerinden başlayan bir barış isyanının sonuçlarını aktarmıştır. Yazar kendi cinselliğini konuşabilen ve bunu erkeğe karşı bir tehdit unsuru olarak ustalıkla kullanabilen kadınları anlatmıştır. Ancak yine de Aristophanes yaşadığı topluma

¹⁵⁰ Tiyatro oyunlarında oyuncuların yaptığı uzun konuşmaya tirat denir.

¹⁵¹ Aristophanes, “Lysistrata”, s. 168–169.

¹⁵² Aygan, s.857.

¹⁵³ Thompson, 2004, 217.

aykırı düşmemek için kadın cinselliğinin bir güç olarak gösterildiği, ön plana çıkarıldığı bu oyundaki karakterleri şehrin saygın kadınlarından değil fahişe kadınlarından seçmiştir.

Kömürcüler isimli komedyada ise yine dönemin savaş ortamından yakınan bir Aristophanes vardır. Bu oyunda Atina diğer şehirlerle barış yapmayınca Dikaiopolis isimli Atina yurttaşı, kendisi ve ailesini kapsayan bir barış anlaşmasını tek başına yapar. Böylece diğer şehirlerle alışverişte bulunur. Yapılan bu anlaşmaya tepkiler gelse de zamanla feraha çıkan, zenginleşen ve bununla birlikte huzura da kavuşan Dikaiopolis ve ailesine özenenler de çıkar. Bir şahıs ismi olarak oyunda yerini alan Dikaiopolis, “adaletli şehir” demektir. Oyunda savaş sebeplerinden bahseden Dikaiopolis, bir sebebin de yönetici Perikles’in sevgilisi Aspasia olduğunu belirtir. Aspasia’nın oyunlarda ismi geçecek derece ünlü olmasının sebebi Perikles’in kendisine duyduğu büyük muhabbetir.¹⁵⁴ Hatta Dikaiopolis, Megaralılarla aralarındaki ticaret yasağını buna bağlar:

*“Gel gör ki birtakım delikanlılar
Kumar ve şarap taşkınlığıyla
Megara’ya gidiyorlar bir koşu,
Simaita orospusunu kaçırıyorlar.
O zaman Megaralılar azgın horozlara dönüp,
Kaçırıyorlar öç almak için
Aspasia’nın konağından iki yosmayı.
Bunun üzerine patlıyor savaş:
Birbirine düşüyor bütün Hellenler
Üç yosma yüzünden!
Küplere binmiyor sözde Olympos’lu Perikles,
Zeus misali çakıyor şimşekleri,
Gümbürdetiyor gökleri,
Altüst ediyor Hellen ülkesini”¹⁵⁵*

Aristophanes’in *Kömürcüler* adlı oyununda kaçırılan fahişe kadınların savaş sebebi olarak gösterilmeleri, Heredodos’taki örneklerle benzetilmektedir. Ancak

¹⁵⁴ Kelsey, s. 46.

¹⁵⁵ Aristophanes, “*Lysistrata*”, s. 51.

Aristophanes'in oyununda kaçırılan kadınlar fahişe iken Heredotos'un savaş müsebbibi kadınlar, devlet adamlarının eşi ya da kızıdır. Diğer taraftan Aristophanes'in oyununda savaşa sebep olduğu anlaşılan kadınlar, fahişe olmalarına rağmen kendileri kaçmamış, erkekler tarafından kaçırılmışlardır. Ayrıca kadın kaçırma hadisesi, diğer şehrin aklı başında erkeklerinin yapacağı bir iş olmayıp, hadise "*kumar ve şarap taşkınlığıyla bir takım delikanlılar tarafından*" yapılmıştır. Aristophanes, bu komedyasında kadını savaş sebebi olarak görmez, bilakis savaş hadsiz erkeklerin fütursuz tavırlarının sonucu olarak görmektedir. Aristophanes'in kadın konusundaki bu zarif, naif yaklaşımı ve anlatımları diğer oyunlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Aristophanes'in kadın ile barışı ilişkilendirmesine verebileceğimiz diğer örnek ise *Barış* adlı oyundur. Oyunda barışın insan eliyle olmayacağını düşünen daha doğrusu bundan ümidini kesen Trygaios, uçan bir böcek yardımıyla tanrılar katına yükselir ve orada Hermes ile karşılaşır. Hermes, Trygaios'un "barışı" bulunduğu mağaradan çıkarmasına yardım eder ve dünyaya bereket tanrıçası Opora ile dönüp onunla barışın geldiği dünyada evlenir. Hellen dünyasında saygın bir kadından beklenen sessizlik ve sükûnetin timsali gibi geleneksel tavırla hiç konuşmayan bir karakter olarak belirlenen Opora sanki Trygaios'un cesaretine verilmiş bir ödül, aynı zamanda da bolluk ve barışı temsil eden bir simge olarak öne çıkmaktadır.

Oyundaki en önemli nokta ise, yine savaş ve barış kavramlarının kişileştirilmesidir. Savaş, erkek iken barış dişi olarak tanımlanmıştır.¹⁵⁶ Barışa kurban sunulurken Trygaios şunları söyler:

*"Ey kraliçem, tanrıçam, ecem,
Şenliklerin, düğünlerin yöneticisi,
Yüce Barış, kutsal Barış,
Al şu kurbanları"*

Trygaios'un kölesi de hemen ardından şunları söyler:

*"Al, Zeus aşkına, al saygıdeğer tanrıça!
Kadınsın ama cilveli kadınlar da var:*

¹⁵⁶ Aristophanes, "*Peace*".

*Kapıyı aralayıp başlarını uzatırlar,
Gören olursa hemen geri çekilirler,
Sırt çevirdin mi gene açıp bakarlar,
Benzeme o kadınlara cilve yapma bizlere!”¹⁵⁷*

Burada barış ve dişilik kavramı yine bir arada sunulmuş, aynı zamanda da kadınlarla ilgili de çeşitli benzetmeler de yapılarak kadın cinselliğine dair dolaylı yoldan cinsiyetçi diyebileceğimiz bir görüş bildirimi yapılmıştır. Bu kısımda, saygın bir Yunan kadınından ciddiyet beklendiği, cilve, işve yapmamasının onurlu bir davranış olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır.

Aristophanes bu oyunda barış gücü olarak gördüğü kadınlara başka bir oyununda ise yönetimi vermiştir. Bu oyun *Ecclesiazusae*’dır. (*Kadınlar Meclisi*) Bu komedyada Aristophanes başka bir toplum düzeninden ve onun sonuçlarından bahsetmiştir. Platon’un *Devlet*’inde bahsettiği ortak mülkiyet anlayışını alaya alan yazar, bunu kadın eliyle yapmıştır. Aristophanes’in hayal dünyasında kocalarının devleti iyi idare edemediklerini düşünen kadınlar, erkek kılığına girerek kanunları değiştirirler ve yeni birtakım kanunlar belirlerler. Mallar ve mülkler topluluğa ait olacak herkes devlet tarafından beslenip devletin düzenleyeceği ziyafetlerde keyfine bakacaktır. Ayrıca her şey ortak olduğundan karı koca kavramı olmayacak ancak bir erkek genç ve güzel bir kadınla birlikte olmadan önce yaşlı ve çirkin bir kadını tatmin etmekle mükellef olacaktır.¹⁵⁸ Oyun bu kanunların yürürlüğe girmesi ve sonrasındaki karışıklıkları anlatır. Aristophanes *Lysistrata*’da barış ve düzeni getiren kadınları anlatırken burada da “kaosu” getiren kadınları anlatmaktadır. Yazarın görüş olarak hangisine yakın olduğu muallakta kalmakla birlikte kadın imgesini bir anlatım aracı olmaktan öteye geçmeyecek bir noktaya taşıyabilmiş olma ihtimali de vardır. Aristophanes’in düşüncesi şöyle de okunabilir bu noktada: Kadınlar, *Lysistrata* ve *Kadınlar Meclisi*’nde olduğu gibi erkeklerden daha zeki, dirayetli olsalar da yönetim işi erkeklere ait olmalıdır şeklinde de okunabilir. Aristophanes’in kadına olan bakış açısındaki muğlaklık ve oyunları arasındaki farklılıklar bu konuda tam olarak bir fikir sahibi olmamızı engeller. Ancak her şeye rağmen oyunları içinde birçok cesur kadın figürüne yer veren Aristophanes’in kendi döneminin önünde bir düşünce yapısına sahip olduğu da bir gerçektir.

¹⁵⁷ Aristophanes, “Peace”. s. 127.

¹⁵⁸ Aristophanes, “Ecclesiazusae”.

Bu noktada Aristophanes'e karşıt olabilecek bir yazar olan Aiskhylos üzerinden bir değerlendirmeye girmek faydalı olacaktır. Aristophanes'in aksine Aiskhylos eserlerinde kadınları güçsüz göstermiştir. Statükocu bir anlayışla eserlerini kaleme almış olan Aiskhylos her türlü aşırılığa karşı olan yazar toplumsal dengenin gözetilmesini belirtmiş ve sıklıkla her türlü aşırılığı eleştirmiştir.¹⁵⁹ Ataerkil toplumu savunan Aiskhylos, "*Tebai'ye Karşı Yediler*" tragedyasında kuşatılmış bir şehri ele almıştır. Ana karakter Eteokles'in ağzından kuşatma sebebiyle bağırıp ağlaşan kadınlara karşı çok sert bir dille eleştiri getirilir.

*"Yerlere kapanıp ağlamakla, sızlanmakla
Kuşatılmış ordumuza cesaret verdiğinizizi
Ve kenti kurtardığınızı sanıyorsunuz, değil mi?
Bilge erkeğin yanındaki rezilliksiniz siz?
Ne kötü ne de iyi günümde, asla istemem
Kadın kısmıyla birlikte olmayı!
Kadın, bir egemen olmaya kalktı mı, dayanılmaz olur
küstahlığı!"¹⁶⁰*

Oyundan alınan bu ifadeler, egemen erkek dilinin Aiskhylos nezdinde ne denli güçlü gösterdiğinin açık bir ifadesidir. Ona göre kadınların yönetimde olması düşüncesi gerçekten uzaktır ve uzak olmalıdır. Bu düşüncesini Oresteia üçlemesinde açıkça anlatan yazar, başlı başına ilginç bir karakter olan Klütaiestra'nın kişiliğinde düşüncelerini anlatır. Homeros'un hikâyesine bağlı kalınan üçlemede Klütaiestra, aşıyla birlikte olup savaştan dönen kocası Agamemnon'u öldüren bir kadın portresi çizmektedir. Yazar, burada kadının iktidarını erkek üzerinden tanımlayarak yapılan ihanetin derinliğinin altını çizmiştir.

*"Ey Klütaiestra, senin iktidarına bağlılıkla
Buradayım işte. Çünkü erkek, krallık tahtını
Eşine emanet etmişse, ona saygı göstermek, borçtur."¹⁶¹*

¹⁵⁹ Paksoy, 2011, s. 99.

¹⁶⁰ Aeschylus, "*Septem Contra Thebas*", 170.

¹⁶¹ Aeschylus, "*Agamemnon*", 260.

Yazar, iktidarın erkekte olmasını vurgulamaktadır ki sonuçta kadına iktidarı bırakmış olmanın suçunu Agamemnon oyunda canıyla ödemiştir. Aiskhylos ataerkil düşüncelerini bu oyunda da vurgulamış ve siyasette kadının yerinin olmadığını savunmuştur. Aiskhylos’a göre kadının siyasetteki ve devlet işlerindeki görevi, sadece erkek sözünü dinleyip ona uygun davranmasıdır. Persler adlı oyununda ise yazar istediği kadın karakterini idealize etmiştir. Oyun Kraliçe Attosa’nın oğlundan haber beklerken çektiği iç sıkıntısını anlatmaktadır. Bu kişi Pers hükümdarının annesi Kraliçe Attosa’dır.¹⁶² Burada oğlu için kaygılanan bir kadının söylemleri vardır.

*“Oğlum orduyu donatıp Yunaneli’ni
yakıp yıkma sevdasıyla gitti gideli
düşler görüyorum geceleri”
“Ancak iyi bilirsiniz ki, oğlum
üstesinden gelirse bu işin
seçkin bir kahraman olacak.
Kötü olursa sonuç, kente karşı
hesap vermekle zorunlu değil.
Sağ salim dönsün yeter, bu ülkeye
yine o buyuracak.”¹⁶³*

Aiskhylos’un idealize ettiği karakterin söyledikleri, tüm oyunlarından çıkan sonuçtur. Kraliçenin tek isteği oğlunun dönüp yine hükmetmesidir ve hesap verme zorunluluğu da yoktur. Özellikle yabancı (barbar) hatta düşman bir kadının idealize edilmesi, yazarın Atinalı kadınlara örnek olmasını istemesinden kaynaklanmış olmalıdır.

SONUÇ

¹⁶² Attosa MÖ 6-5 yüzyıllarda yaşamıştır. 2. Kyros’un kızı, Darius’un karısı ve Kserkses’in de annesidir.

¹⁶³ Aeschylus, “*Persae*”, 175, 210.

Çalışmamıza konu olan yazarların büyük çoğunluğu, Atina şehir devletinde yaşamıştır. Atina'da ve Antik Yunan dünyasını oluşturan diğer şehir devletlerinde hayat kadınlar için çoğunlukla eşit koşullardan alabildiğine uzak, eril tahakkümün çok yoğun hissedildiği zamanlarda geçmiştir. Kadınlar, bu dönemde evlere hapsolmuşlar ve adeta eşya muamelesi görmüşlerdir.

Dönemin en büyük filozofu olan bugün bile düşünceleriyle felsefede önemli yer tutan Platon, yazım döneminin başlarında kadın imgesine yaklaşımı toplumun kendi kurallarına uygun olmuş, dolayısıyla kadını ikinci planda tutmuştur. Platon'un bu konudaki fikirleri yaşamının son dönemlerinde tam aksi bir şekilde değişmiştir. Platon'un anlaşılmasını zorlaştıran özelliklerden biri de fikirlerinin zaman içinde değişmesi ve çelişkili olmasından kaynaklanmaktadır. Platon'un düşünceleri zaman içinde değişmiş bu değişiklikten kadına olan bakış açısı da etkilenmiştir. Platon'un son dönemlerinde özellikle Devlet adlı eserinde kadına bakış açısı neredeyse tamamen değişmiştir. Önceleri yerleşik toplum kurallarına uygun kadını savunan ve bu konu hakkında görüş bildirmeyen Platon, bu eserle kadının eve hapsolmuş olmasından rahatsız olmuş bir görüntü çizmiştir. Platon devleti oluşturan insanların yarısından faydalanılmamasının zararlarını anlamış ve erkeklerin yapabildiği her işi kadınların da yapması gerektiğini, yapabileceğini belirtmiştir. Buna, askerlik gibi fizik gücü isteyen işleri de dahil etmiştir. Devrin ölçüleri içinde kurduğu ütopyada kadına da yer açarak eşitlikten yana tavır koymuştur. Dönemine göre oldukça ileride olan düşüncelerinin günümüzde dahi özgürlükçü ve eril tahakkümü kabul etmeyen bir tavırda olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Platon dışındaki yazarlarda özellikle tragedya şairlerinde görülen ise daha farklıdır. Üç büyük tragedya şairi Euripides, Sophokles, Aiskylos incelendiğinde aralarında küçük farklılıklar olmasına rağmen genel itibarıyla kadın imgesine benzer şekilde yaklaşmışlardır.

Euripides, özellikle Atina halkı tarafından en sevilen yazar olmuştur. Eserlerinde kadın karakterlerine tarafsız bir şekilde yaklaştığı görülür. Ancak kadın imgesi açısından döneminin dışında farklı kabul edilebilecek bir yaklaşımı olmamıştır. *Medea*, *Alcestis* adlı oyunlarına baktığımızda toplumda kadına biçilen kalıplaşmış tavırlar görülür. Bunun dışında bir durum olduğunda ise işler yolunda gitmez. *Medea*'nın kocasını ve çocuğunu öldürmesi trajedinin ana konusudur. Bu ölümler *Medea*'yı korkunç bir kadın olarak gösterir. Euripides'in oyunlarında herkes

toplumsal rollerine uygun şekilde davranır ve *Medea* örneğinde de görüldüğü gibi bu role uygun düşmeyen bir eylem gerçekleştiğinde bu ancak trajedi olur.

Aynı tavır Sophokles'in eserlerinde de kendini gösterir. Sophokles, *Antigone* adlı eserinde kurallara uymayan bir kadın resmetmişse de tarafsız kalmış, *Antigone* imgesini sadece zorluklar karşısında ezilen kişileri temsil amaçlı kullanmıştır.

Aiskhylos ise kadın konusunda diğer iki tragedya şairinden daha katı bir tutum sergilemiştir. Aiskhylos'un kadınları, toplum kurallarına harfiyen uyan başkaldırmayan, suskun kadınlardır. Aiskhylos'un sadece kadın imgesi değil, genel olarak oyunları tutucudur. Eserlerinde vatan sevgisi, kurallara uyan insanlar görülür ve temsil edilir. Devletin yararına olmayan şey Aiskhylos için uygun değildir.

Komedyaya yazarı Aristophanes'e baktığımızda ise tüm diğer yazarlardan farklı bir görüntüyle karşılaşılacaktır. Aristophanes, komedyanın doğasında olan hiciv özelliklerini çok iyi kullanmış, dönemin neredeyse ünlü olan birçok şahsiyetini eserlerinde konu etmiştir. Sokrates'ten Euripides'e, dönemin yöneticilerinden var olan düzene kadar her konuyu eleştirmiştir. Hicivlerinde çoğu zaman sivri bir dil kullanmıştır.

Kadına bakış açısı da döneminin çok ilerisindedir. Eserlerindeki kadınlar, toplumsal düzene başkaldıran, eleştiren, sokakta olan, konuşmaktan çekinmeyen bir yapıdadır. Aristophanes'in kadınları, Klasik Yunan kadınından beklenmeyen şekilde meclis kurar, bayramlarında kendilerine düşman olan erkeklere karşı planlar kurar, savaşın getirdiği yıkımı dindirmek için cinsel greve dahi giderler. Aristophanes'in kadın imgesi bu açıdan bakıldığında günümüzün bile ilerisinde sayılabilir. Erkeklerin savaş çıkırtkanlığına karşı, kadın başkaldırısını destekler. Aristophanes'in kadın imgesi evde oturmamakla kalmaz, devlete ve gidişatına da dur diyebilir. Aristophanes'in erkek imgesine baktığımızda ise, karşılaştığımız şey, kadın imgesinin tam aksidir. Bu açıdan bakıldığında Aristophanes'in sadece kendi döneminde değil, günümüz erkeği için de nev-i şahsına münhasır bir fikre sahip olduğu görülebilmektedir. En önemlisi de oyunları yoluyla ortaya koyduğu görüşlerinin devrin güçlü erkekleri olan hemcinslerini tedirgin edebileceğini bilmesine rağmen cesurca yazarak ortaya koyabilmesidir.

Bu yazarların tamamı kendi alanlarının ilki olmuş ve kendilerinden sonra gelen isimleri etkilemişlerdir. Homeros, Sapho gibi önemli Antik Yunan şairleri; Vergilius, Horatius, Ovidius gibi Latin şiirinin önemli isimlerini etkilemişlerdir. Vergilius *İliad*'ın devamı niteliğinde olan *Aneas*'ı yazmıştır. Şiir tarihine

baktığımızda birçok şairin Antik Yunan şiirinden etkilendiği ve bu şiiri modern şiirin önemli basamaklarından biri saydığı görülmektedir. Bu iz İtalyan Hermetik¹⁶⁴ şairleri Montale, Ungaretti, Salvatore üzerinde etkili olduğu gibi İngiliz Romantik Dönem şairleri Byron, Blake, Wordsworth üzerinde de belirgindir. Bu isimler Dolayısıyla şiir geleneği anlamında Antik Yunan şiiri Modern şiire giden yolda belirleyici bir durak olmuş ve Şiir tarihinin gelişimi ve dönüşümü açısından mühim bir yer kaplamıştır. Aşk ve kadın imgesi açısından özellikle mitolojiden etkilenen şairler Yunan mitolojisini incelemişlerdir. Günümüzde yazılan şiiri de incelediğimiz de lirik şiirin ilk örnekleri olan Antik Yunan şiirine bolca yapılan göndermeler ve metinlerarasılık rahatlıkla farkedilir. Örneğin Alman şair Hölderlin'in Diotima başlığını taşıyan şiiri, Platon'un Şölen'inde Sokrates'in hocası sıfatıyla ortaya çıkan ve gerçekte var olup olmadığını bile bilmediğimiz bir filozof kadın olan Diotima'ya bir göndermedir.

Bu edebî etki sadece şiirle kalmamış, diğer birçok önemli yazarı da etkilemiştir. Komedyanın temelini atan Aristophanes, Latin komedyalarına giden yolu açmış ve Terentius ve Plautus gibi önemli yazarları ortaya çıkarmıştır. Bu yol Moliere, Goldoni gibi önemli komedi yazarlarını da etkileyerek günümüz tiyatrosuna kadar gelmiştir. Tiyatrodaki hiciv geleneğinin de başlangıcını temsil eden Aristophanes yöneticilerin de eleştirilebilir olduklarını ilk defa eserlerinde göstermiştir. Aristophanes'in etkileri tiyatro ile sınırlı kalmamış, günümüzün yeni görsel sanat alanlarına ve sinemaya da sıçramıştır. Mesela yönetmenliğini Başar Sabuncu'nun yaptığı, başrollerinde Şener Şen ve Müjde Ar'ın oynadığı 1983 tarihli "Şalvar Davası" isimli sinema filmi bir *Lysistrata* uyarlamasıdır. Ağalık düzeninin devam ettiği hayali bir köyde geçen film, erkekler kahvede otururken hem tarla işlerini hem de ev işlerini yapan kadınların bu duruma isyan edip aynı *Lysistrata*'daki cinsel greve gitmelerini konu almaktadır. Bu uyarlama Antik Yunan yazarlarının ne derece evrensel eserler ürettiklerinin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Bu film *Lysistrata* gibi güçlü bir kadın karakterin dünyanın her yerinde izleyiciye anlatacak bir şeylerinin olduğunun göstergesidir.

Bu evrensellik sadece şiirde ve komedyada değil, tüm yazı türleri içinde de geçerlidir. Aisopos'un masalları, Beydeba'nın Kelile ve Dimne (Pança Tantra) adıyla Hint masallarını, La Fontaine masallarını, Mevlana'nın Mesnevisi, Şeyhi'nin

¹⁶⁴ Anlamını hemen açık etmeyen, kendine özgü kuralları ve imge dünyası olan şiir türüne verilen ad.

Harname'si ve Şeyh Sadi'nin Gülistan gibi eserlerini etkilemiştir. Xenophon'un yazdığı Anabasis ilk seyahatname özelliği gösteren eser olarak kabul edilmiş ve kendisinden sonra gelen tüm seyahatname yazarlarını etkilemiştir. Xenophon tür çeşitliliği bakımından çok yönlülüğü genel anlamda tüm yazı dünyasını çeşitli bakımlardan etkilemiştir. Xenophon'un eserlerinin deneme türünün bilinen ilk örneği olduğu belirtilebilir.

Diğer önemli bir tür olan tragedyanın da edebiyat tarihinde önemli bir yeri vardır. Tragedya yazarlarına baktığımız zaman bu yazarların günümüze dek çeşitli alanları etkilediği yalnızca tiyatro değil, roman, öykü, deneme gibi çeşitli türlere de çok sayıda etkisi olduğu görülmektedir. Edebi türler dışında sinema, müzik, plastik sanatlar gibi çeşitli sanat dallarına da etkileri olmuştur. İlk olarak tiyatroyu incelediğimizde öncelikli olarak Seneca'nın tragedyelerini etkilediği açık bir şekilde görülür. Seneca da *Medeia* isimli bir tragedya yazmıştır. Euripides ile aynı konuyu ele almış olan yazarın oyunu aslına göre daha kanlı sahneler içermektedir. Bu etkilerden bir diğeri de yalnızca tiyatro değil, edebiyat tarihinde de önemli bir yeri olan Shakespeare'dir. Antik Yunan Tragedyaları, Shakespeare'i çok fazla etkilemiş oyunlarının temel izleklerini oluşturmada ve kurgu konusunda kendisine yardımcı olmuştur. Bunun en bariz örneği *Macbeth* oyunudur. Oyunda Macbeth karakterinin kral olma ve krallığı kaybetme süreci anlatılır. Bir kehanetle kral olacağını öğrenen Macbeth eşi Lady Macbeth'in de desteğiyle isteklerine kavuşur. Bu oyunda Macbeth'in eşi olan Lady Macbeth, neredeyse ana karakterden bile akılda kalıcıdır. Lady Macbeth, hırsı, güçlü karakteri ve zalimliği ile Antik Yunan tragedyelerindeki güçlü karakterlere oldukça benzemektedir. Bunun dışında Alman şair yazar Goethe de targedyalardan etkilenmiş hatta doğrudan aynı konuları ele alan Prometheus gibi eserler vermiştir. Aslında günümüz tiyatrosunun temelini Antik Yunan tragedyaları atmıştır dersek abartmış olmayız. Tennessee Williams, Samuel Beckett gibi önemli oyun yazarları ve edebiyatçılar insanoğlunun ilk tiyatro örneklerinden doğal olarak etkilenmişlerdir. Williams'ın İhtiras Tramvayı (*A Streetcar Named Desire*) oyunundaki Stella karakteri, sessizliği ve eril tahakküm konusundaki eylemsizliğiyle Antik Yunan düşüncesinin bir yansıması gibidir. Yine Samuel Beckett'in Oyunsonu (*Endgame*) oyunundaki Nell karakterinin kırılganlığı ve tamamen erkekler dünyasında yaşayan bir karakter olması bakımından Antik Yunan edebiyatının kadın karakterlerinin etkisi altındadır. Romanda ise önemli 19. yüzyıl Romancıları Dostoyevski'yi özellikle ana izlekler bakımından etkilemiş ve insanı anlatmak

bakımından anlatımını kuvvetlendirmiştir. Shakespeare, *Hamlet*'te, Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*'de Sophocles ise *Kral Oedipus*'ta babasını öldüren evlat konusunu eserlerine taşımış ve bu konuyu incelemiştir. Hatta modern psikolojinin babası sayılan Freud tragedyalardan alıntılarla çocukların gelişim dönemleri için tanımlayıcı olmak üzere Oedipus Kompleksi gibi teoriler geliştirmiştir. Böylece bu tragedya metinlerindeki anlatımlar sadece edebiyatın konusu olmaktan çıkmış, farklı bilim dalları ve disiplinler için de bir çalışma sahası haline gelmiştir. Temelde eserler insanî olanı anlatmış bu yönleriyle de günümüz insanına ulaşmayı başarmıştır. MÖ 5. yüzyılda yazılmış olan eserlerin, günümüz edebiyat geleneğine etkisi, sadece konular bakımından değil, taşıdığı evrensel mesajlar açısından da önemini korumuştur. Günümüz edebiyatında, tiyatrosunda, sinemasında hâlâ etkili olması ve kurgu denilen şeyin de ilk örneklerini barındırması bakımından bütün sanatlar bilinçli ya da bilinçsiz bu eserlerden etkilenmişlerdir.

Günümüz tarihçiliğinin de Herodotos ve Thukydides vasıtasıyla yine bu dönemde atılmıştır. Yine Platon günümüz felsefe dünyası bakımından önemini korumaktadır. Felsefenin temel konularını ilk defa tartışmaya açmış ve çeşitli fikirlerini diyalog yöntemi ile okuyucuya aktarmıştır. Platon, varlık, yokluk, tanrı, sevgi, şiir, retorik, idealar, kelimeler, aşk gibi çeşitli konularda fikirlerini belirtmiştir. Günümüz felsefecilerinin bu noktada Platon'u hâlâ tartışmaları da Platon'un önemini koruduğunu farketmemize yetecektir. Hatta Alfred North Whitehead bu konuda tüm batı felsefesi geleneğinin Platon'a dipnot yazmakla varolduğunu belirtmiştir. Batı felsefesi incelendiğinde tartışılan çoğu konunun ilk olarak Platon'un dile getirildiği görülecektir. Böylece bu görüşün büyük oranda haklı olduğu görülür. Platon tüm filozof kimliğinin yanısıra ilk ütopya yazarı olarak da karşımıza çıkar. Platon kendi kafasında kurduğu ideal devleti tasarlamış ve bu devletin tüm yapısını kurumlarını kanunlarını ayrıntılı olarak belirtirken kadının da yer almasını açıklamıştır. Platon'un görüşleri bu bakımdan da kendisinden sonra ütopya olarak görülmüş olsalar da takipçi bulabilmiştir.

Sonuç itibarıyla tüm bu değerlendirmelerimiz çerçevesinde Platon ve Aristophanes'in kadınlar hakkındaki düşüncelerinin geleneksel Yunan bakış açısından farklı olduğu ve kadını "birey" olarak gördükleri söylenebilir. Dönemin yazarlarını incelediğimizde büyük çoğunluğunun toplum değerlerine uygun şekilde davranan kadınlardan yana olduğu görülmektedir. Antik Yunan yazarlarının geneline egemen olan düşünceye baktığımızda Homeros ve Hesiodos yoluyla bize kadar

ulaşan görüşlerde adı geçen yazarların Yunan kadınının erkeğin gözündeki geleneksel görüntüsüyle ele aldıkları anlaşılmaktadır. Bu klasik anlayıştan hareketle, kadın çoğunlukla bela ve kötülük kaynağı olarak görülmüştür. Bu bakış açısı Atina'nın toplumsal kurallarıyla da büyük ölçüde uyum içindedir.

KAYNAKÇA

A) Antik Kaynaklar

Aesop (=Aesop, *Fable*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Masallar* çev. Nurullah Ataç, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1974.

Aesch. (=Aeschylus, *Agamemnon*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Agamemnon*, çev. Yılmaz Onay, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Aesch. (=Aeschylus, *Choephoroi*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Adak sunucular*, çev. Yılmaz Onay, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Aesch. (=Aeschylus, *Eumenides*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Eumenidler*, çev. Yılmaz Onay, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Aesch. (=Aeschylus, *Persae*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Persler*, çev. Güngör Dilmen, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2002.

Aesch. (=Aeschylus, *Septem Contra Thebas*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Tebai'ye Karşı Yediler*, çev. Yılmaz Onay, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2012.

Ar. (=Aristophanes *Aves*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Kuşlar*, çev. Furkan Akderin, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Ar. (=Aristophanes *Peace*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Barış*, çev. Azra Erhat, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975.

Ar. (=Aristophanes, *Acharnenses*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Kömürcüler*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975.

Ar. (=Aristophanes, *Ecclesiazusae*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *The Ecclesiazusae*, trans. Anonymous, *The Complete Greek Drama*, Random House, New York 1938.

Ar. (=Aristophanes, *Equites*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *The Knights*, trans. Anonymous, *The Complete Greek Drama*, Random House, New York 1938.

Ar. (=Aristophanes, *Lysistrata*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Lysistrata*, çev. Azra Erhat, Hürriyet Yayınları, İstanbul 1975.

Ar. (=Aristophanes, *Nubes*). Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Bulutlar*, çev. Furkan Akderin, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Ar. (=Aristophanes, *Pulutus*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Plutus*, trans. Anonymous, *The Complete Greek Drama*, Random House, New York 1938.

Ar. (=Aristophanes, *Ranae*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Kurbağalar*, çev. Nevzat Haktı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1946.

Ar. (=Aristophanes, *Thesmophoriazusae*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *The Thesmophoriazusae*, trans. Anonymous, *The Complete Greek Drama*, Random House, New York 1938.

Ar. (=Aristophanes, *Vespae*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Eşek Arıları*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Arist. (=Aristotle, *Poetica*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Poetika* çev. İsmail Tunali, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul 1963.

Arist. (=Aristotle, *Politica*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Atinalıların Devleti*, çev. Furkan Akderin, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.

Eur. (=Euripides, *Alkestis*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Alkestis*, çev. Ahmet Hamdi Tanpınar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

Eur. (=Euripides, *Helena*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Helene*, çev. Vahit Hatay, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

Eur. (=Euripides, *Medea*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Medea*, çev. Metin Balay, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Eur. (=Euripides, *Supplices*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Yakarıcılar*, çev. Sema Sandalcı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Eur. (=Euripides, *Troades*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Troyalı Kadınlar*, çev. Yılmaz Onay Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2008.

Heraklitus. (=Heraklitus, *Fragment*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Kırık Taşlar*, çev. Alovera, Can Yayınları, İstanbul 2012.

Hes. (=Hesiod, *Opere et Dies*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *İşler ve Günler*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2012.

Hes. (=Hesiod, *Theogonia*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Tanrıların Doğuşu*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul 2012.

Hom. (=Homer, *İliad*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *İlyada*, çev. Azra Erhat-A.Kadir, Can Yayınları, İstanbul 2010.

Hom. (=Homer, *Odyssey*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Odyseia*, çev. Abdullah Ersoy, Panama Yayıncılık, Ankara 2014.

Hrt. (=Herodotus, *Historia*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Tarih*, çev. Muntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

Men. (=Menander, *Fragment.*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Menander the principal fragments*, Book Author: Allinson, Francis G., Publisher: William Heinemann; London; 1921.

Pind. (=Pindar, *Epinikion*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Bütün Zafer Şarkıları*, çev. Erman Gören, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.

Pl. (=Plato *Symposion*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Şölen*, çev. Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Pl. (=Plato, *İon*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *İon*, çev. İhsan Bozkurt, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997.

Pl. (=Plato, *Leges*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Yasalar*, çev. Candan Şentuna- Saffet Babür, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 207.

Pl. (=Plato, *Menexenus*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Meneksenos*, çev. İrfan Şahinbaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997.

Pl. (=Plato, *Respublica*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Devlet*, çev. Cenk Saraçoğlu- Veysel Ataman, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2005.

Pl. (=Plato, *Theaitetos*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Theaitetos*, çev. Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.

Pl. (=Plato, *Timaeus*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Timaios*, çev. Macit Gökberk, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1997.

Plut. (=Plutarch, *Alcibiades*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Plutarch's Nicias and Alcibiades*, translated by Berndetto Perrin, Publisher New York, C. Scribner's sons, 1912.

Plut. (=Plutarch, *Pericles*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Plutarch Live's*, translated by Berndetto Perrin, London William Heinemann Ltd. New York G. P. Putnam's Sons, 1932.

Plut. (=Plutarch, *Lycurgus*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: Bernadotte Perrin, *Plutarch's Lives* (Loeb Classical Library (London / Cambridge, MA: Heinemann / Harvard University Press, 1914-1926.

Sappho (*Fragments*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Safo Şiirler*, çev. Azra Erhat- Cengiz Bektaş, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1999.

Semon. (=Semonides, *Fragments*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Bütün Fragmanlar*, çev. Alovera, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Solon (*Solon, Fragments*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Şiirler*, çev. Suat Yakup Baydur, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945.

Soph. (=Sophocles, *Trachiniae*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Trakhisli Kadınlar*, çev. Fukan Akderin, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Soph. (=Sophocles, *Antigone*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Antigone*, çev. Güngör D lmen, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2002.

Soph. (=Sophocles, *Electra*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Elektra*, çev. Cüneyt  etinkaya, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2010.

Soph. (=Sophocles, *Oedipus Tyrannus*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Oedipus Tyrannus*, Translated, with Introduction and Notes by Peter Meineck and Paul Woodruff, Hackett Publishing Company, Indianapolis 2000.

Soph. (=Sophocles, *Oedipus Coloneus*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Oedipus Kolonos'ta*, çev. Fukan Akderin, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul 2010.

Suasrion, (*Susarion, Fragments*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Semonides ve Altı İmbos Şairi Şiirler Bütün Fragmanlar*, çev. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.

Thuc. (=Thucydides, *Peloponnessos War*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Peloponnessos Savaşları*, çev. Fukan Akderin, Belge Yayınları, İstanbul 2010.

Xen. (=Xenophon, *Oeconomicus*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Oikonomikos*, çev. Bilge Umar, Oliver Davies- Müzehher Yeğınobalı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945.

Xen. (=Xenophon, *Symposium*) Kullanılan Metin Ve Çeviri: *Şölen*, çev. Bilge Umar, Sergi Yayınları, İzmir 1984.

B) Tetkik ve Telif Eserler

Akalın, A. G. (2003). “Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı” A. Ü-DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, XXI, 33.

Aygan, Tuğba (2017). “Troyalı Kadınlar ve Lysistrata’da Savaşın Kadınları” Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Eylül 2017 21(3): 847-859.

Barthes, Roland. (1992). *Bir Aşk Söyleminden Parçalar*, çev. Tahsin Yücel, Metis Yayınları, İstanbul.

Bowie, A.M. (1993). *Aristophanes Myth Ritual and Comedy*, Cambridge University Press.

Bozkurt, Gülnihal. (1983). “Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi cilt:38 sayı:1- 4

Brockett, G. Oscar. (2000). *Tiyatro Tarihi*, çev. Beliz Güçbilmez, Sevinç Sokullu, Tülin Sağlam, Semih Çelenk, Selda Öndül, Sibel Dinçel, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Condercet. (1990). *İnsan Zekâsının İlerlemeleri Üzerinde Tarihi Bir Tablo Taslağı I*, çev. Oğuz Peltek, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Connell, R.W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*, çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Craves, Robert. (2010). *Yunan Mitleri, Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*, çev. Uğur Akbur, Say Yayınları, İstanbul.

Daninos-Morali, Andre. (1991). *Cinsel İlişkiler Tarihi*, çev. İbrahim Yakupoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul.

De Coulanges, Fustel. (2011) *Antik Site Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk ve Kurumlar*, çev. İsmail Kılıç, Epos Yayınları, Ankara.

Donavan, Josephine. (2001). *Feminist Teori*, çev. Aksu Bora, Fevziye Sayılan, Meltem Ağduk Gevrek, İletişim Yayınları, İstanbul.

Ekinci, Ekrem Buğra. (2011). *Hukukun Serüveni*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul.

Erdemir, Halil. (2016). *Nazilerin Kadın Politikaları ve Kadınların Tecrübeleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul.

Erhat, Azra. (1954). *Sophokles (Hayatı-Sanatı Esreleri)*, Varlık Yayınları, İstanbul.

Erhat, Azra. (1958). *Aristophanes (Hayatı-Sanatı Eserleri)*, Varlık Yayınları, İstanbul.

Erhat, Azra. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Yayınevi, İstanbul.

Foucault, Michel. (1988). *Cinselliğin Tarihi 2*, çev. Hülya Tufan, Afa Yayınları, İstanbul.

Gardner, Jane F. (1989). *Aristophanes and Male Anxiety -The Defence of the Oikos*, Greece and Rome, Second Series, 36, s. 51-62.

Gezgin, İsmail. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*, Afa Yayınları, İstanbul.

Gökdağ, Ebru. (2003). “*Tiyatro Kuramının Başlangıcından Modern Döneme Tragedyanın Algılanışı*”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 15, s. 161.

Hançerlioğlu, Orhan. (1993). *Felsefe Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Holland, Jack. (2016). *Mizojini-Dünyanın En Eski Önyargısı*, İmge Yayınları, İstanbul.

İplikçioğlu, Bülent. (1997). *Eskibatı Tarihi, Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Karaaslan, Derya. (2016). “*Antik Yunanda Kadın Olmak*” Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. cilt1, sayı2, s.164.

Karasar, Niyazi. (2007). *Araştırmalarda Rapor Hazırlama*, Nobel Yayınları, Ankara.

Kılan Paksoy, Banu. (2011). *Tragedya ve Siyaset*, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul.

Kelsey, Khrystine Danielle. (2015). *Prostitution And The Construction Of Female Identity* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) The University of Utah, Utah, April 2015.

Kocabaş Atılğan, Duygu. (2013). “*Antik Yunan’da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili*”, *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, Sayı 10 15-27.

Kocatürk, Vasfi Mahir. (1965). *Eski Yunan ve Latin Şiirleri*, Edebiyat Yayınevi, Ankara.

Latacz, Joachim. (2006). *Antik Yunan Tragedyaları*, çev. Yılmaz Onay, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul.

Ledu, C. (1992). “*Antik Yunanistan’da Evlilik*”, *Kadınların Tarihi*, C:V, No:1, trans. by Ahmet Fethi, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 268-279.

Mansel, Ahmet Müfit. (2011). *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

McClure, Laura. (2015). “*Courtesans Reconsidered: Women in Aristophanes’ Lysistrata*” *EuGeStA* - n°5. 54-84.

Öğüt, T. Yılmaz. (2005). *100 Monolog*, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul.

P. Erdemir Hatice. (2015). *Eskiçağ’da Kadın ve İktidar*, Manisa.

P. Erdemir Hatice. (2017). *Troialı Hecuba’dan Palmyralı Zenobiaya Savaş ve Göç*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun.

Paksüt, Fatma. (1982). *Platon ve Platon Sonrası*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Pomeroy, S. B. (1995). “*Women’s identity and the family in the classical polis*”, *Women in Antiquity*, ed. by Richard Hawley, Barbara Levick, London, New York.

Pomeroy, S. B.: (1995). *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves: Women in Classical Antiquity*, New York, Schocken Boks.

Sina, Ayşe. (2015). “*Eskiçağda Atina’da Şenlikler*”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 1, s. 42-59.

Stroup, Sarah Culpepper, (2004). “*Designing Women: Aristophanes’ Lysistrata And The “Hetairization” Of The Greek Wife*” by The Johns Hopkins University Press, 37-73.

Thompson, George. (2004). *Tragedyanın Kökeni*, çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul.

Thomson, George. (1995). *Tarih Öncesi Ege 1*, çev. Celal Üster, Payel Yayınevi, İstanbul 1995.

Yonarsoy, Y. Kenan. (1991). (*Grek Edebiyatı Tarihi*), Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991.

C) Görsel Kaynaklar

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greek_dramas_\(1900\)_\(14781579042\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Greek_dramas_(1900)_(14781579042).jpg) (27.06.2018)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sophocles_Farnese_Pio-Clementino_Inv329.jpg (27.06.2018)

<https://www.ancient.eu/uploads/images/4335.jpg?v=1485681639> (27.06.2018)

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=531277001&objectId=688041&partId=1 (27.06.2018)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Kokular_Oedipus_and_Antigone.jpg (27.06.2018)

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Medea_Sarcophagus_-_Altes_Museum_-_Berlin_-_Germany_2017_\(2\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Medea_Sarcophagus_-_Altes_Museum_-_Berlin_-_Germany_2017_(2).jpg) (27.06.2018)

https://www.brooklynmuseum.org/eascfa/dinner_party/heritage_floor/diotima
(27.06.2018)

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_the_poet_Hesiod_\(%3F\)_from_Akra_in_Boeotia,_Roman_copy_of_a_Greek_original,_Neues_Museum,_Berlin_\(8169144129\).jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_of_the_poet_Hesiod_(%3F)_from_Akra_in_Boeotia,_Roman_copy_of_a_Greek_original,_Neues_Museum,_Berlin_(8169144129).jpg) (27.06.2018)

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=613448001&objectId=460092&partId=1 (27.06.2018)

<http://arkeofili.com/antik-donemin-en-unlu-kadin-sairi-sappho/> (27.06.2018)

<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=4205> (27.06.2018)

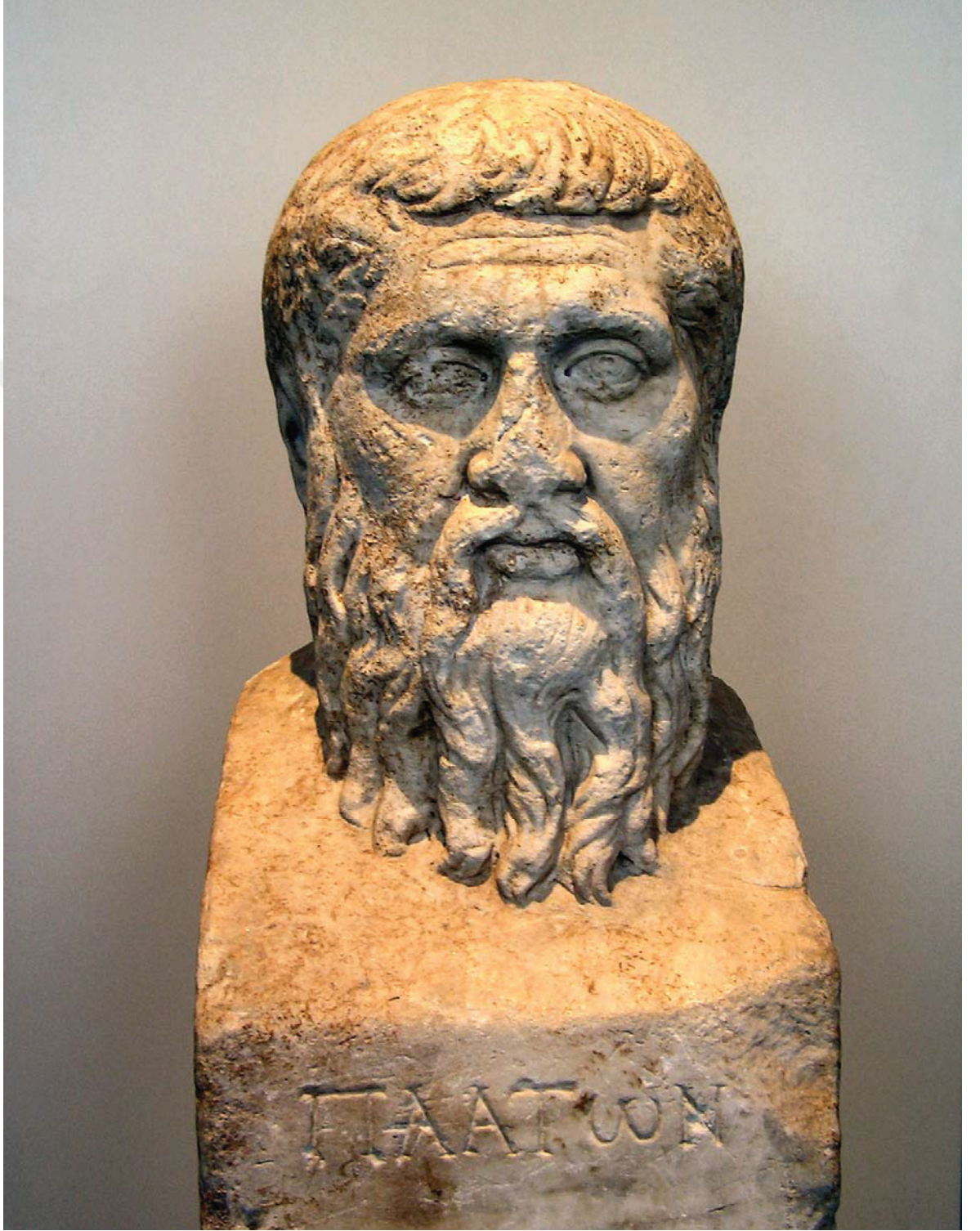
<http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=1642> (27.06.2018)

<https://www.harvardartmuseums.org/art/290713> (27.06.2018)

<http://museum.classics.cam.ac.uk/collections/casts/herm> (27.06.2018)

EKLER

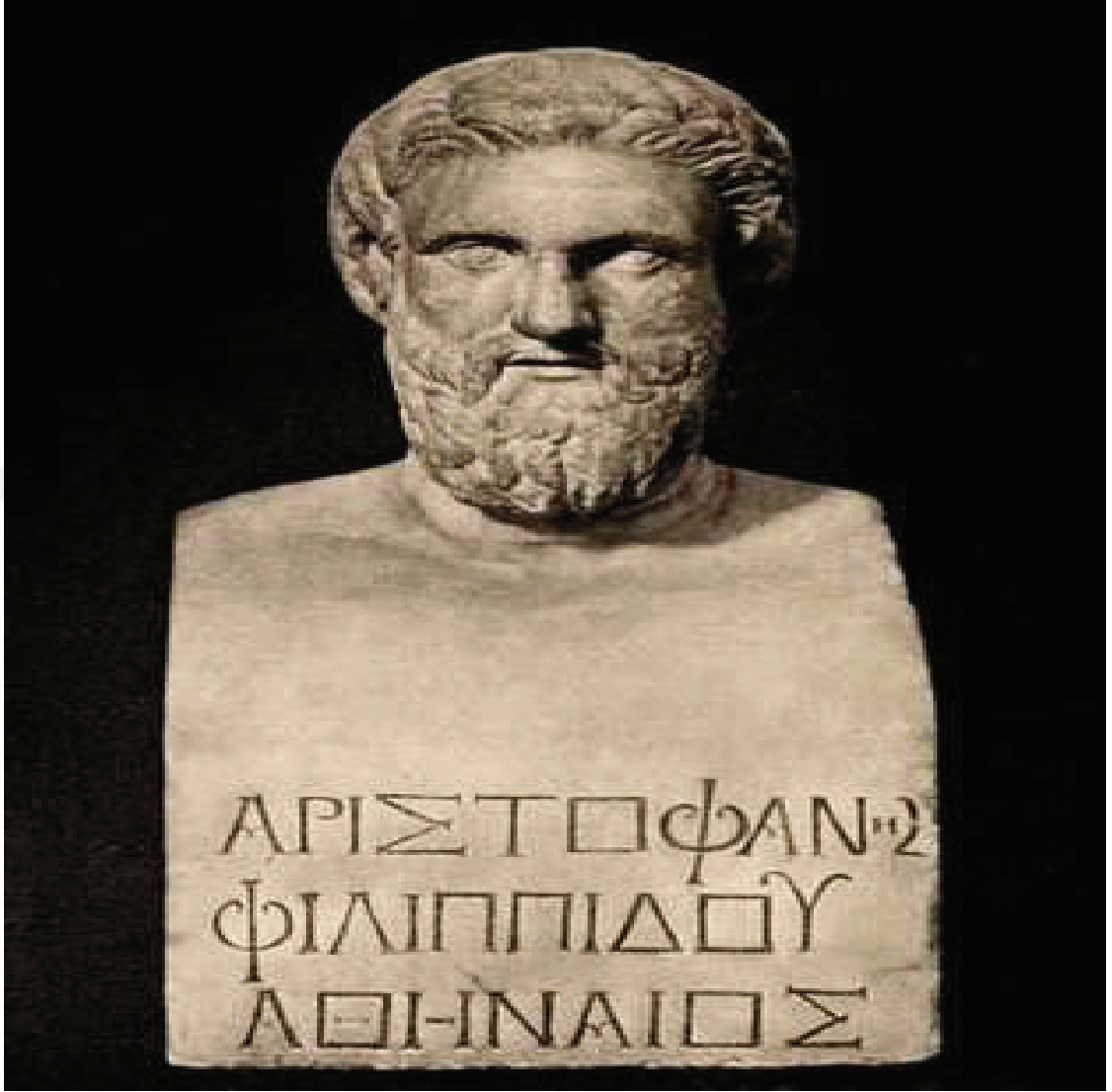

Şekil 1 Platon Büstü.

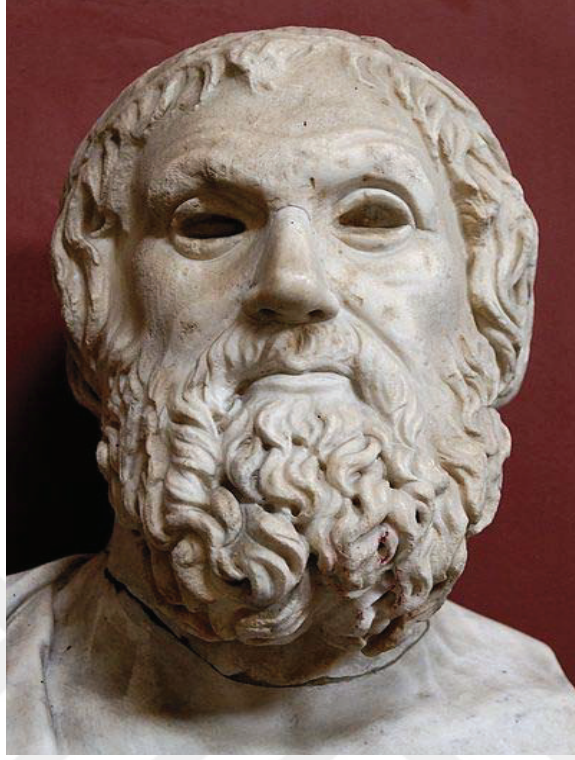
(Photo: Sergey Sosnovskiy (2006), (CC BY-SA 4.0).Rome, Capitoline Museums, Museum Montemartini (Centrale Montemartini), Il. 67)

(

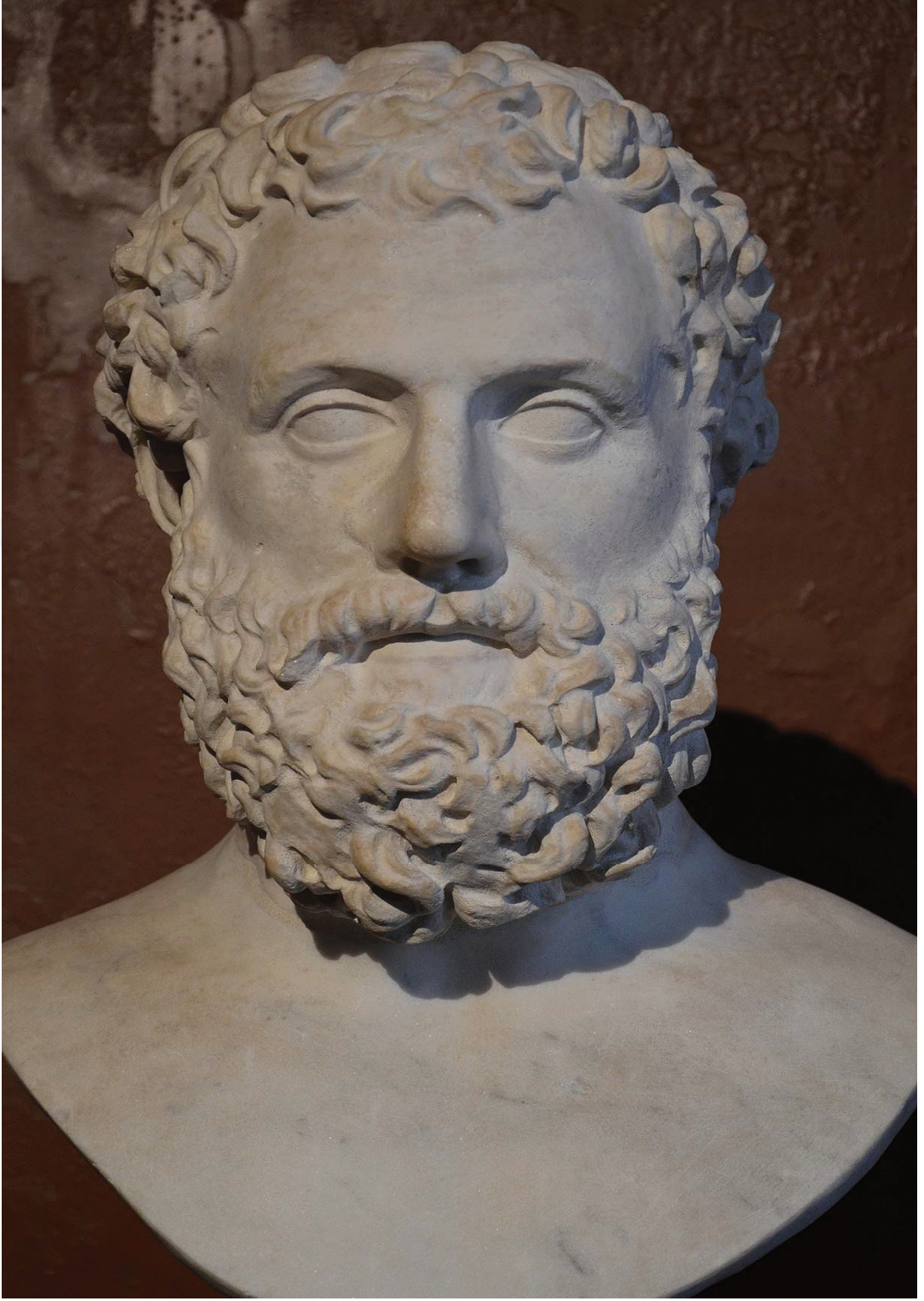
Şekil 2 Aristophanes Portresi.

(Bust of Aristophanes in the Uffizi Gallery, Florence, Italy.)

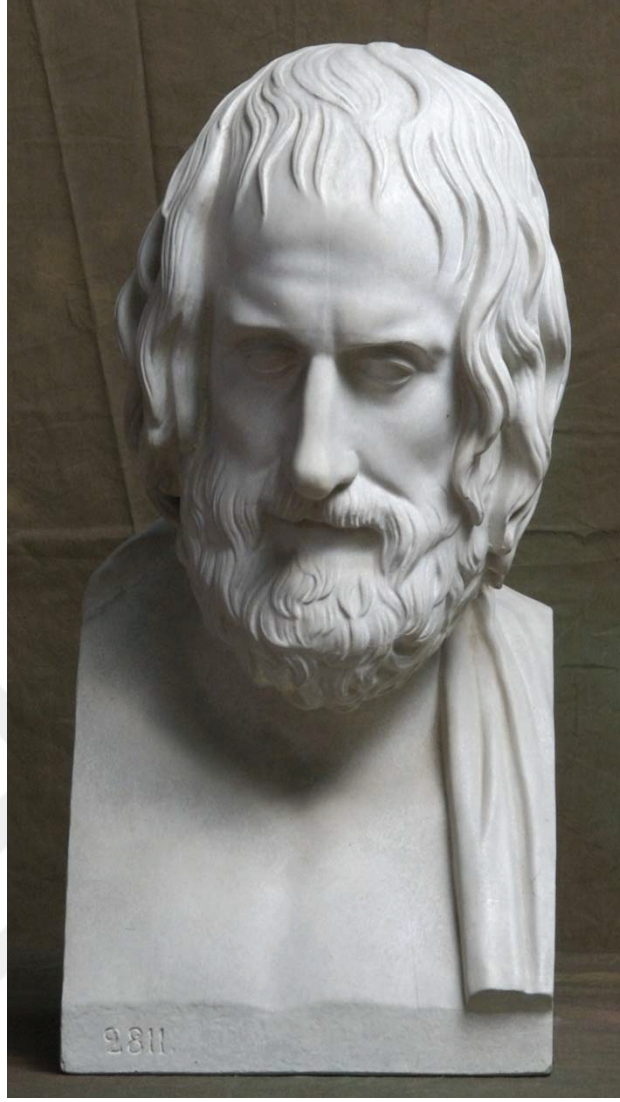

Şekil 3 Sophokles Büstü.

(Photographer Marie-Lan Nguyen (2009), Vatican Museums, Museo Pio-Clementino, Sala delle Muse, Inv. 329)

Şekil 4 Aiskhylos Büstü.
(Neues Museum, Berlin)

Şekil 5 Euripides Büstü.

(National Museum, Naples, 266, no.1122)

Şekil 6. Lysistrata ve Kadınların Akropolisi Ele geçirmesi.

(Published by Ganymed Original Editions Limited,(1970) Museum number
1980,0510.41British Museum)

Şekil 7 Oidipus ve Antigone.

(Aleksander Kokular (1825-1828), MP 3221, National Museum in Warsaw)

Şekil 8 Medea Lahti.

(Altes Museum, Berlin)

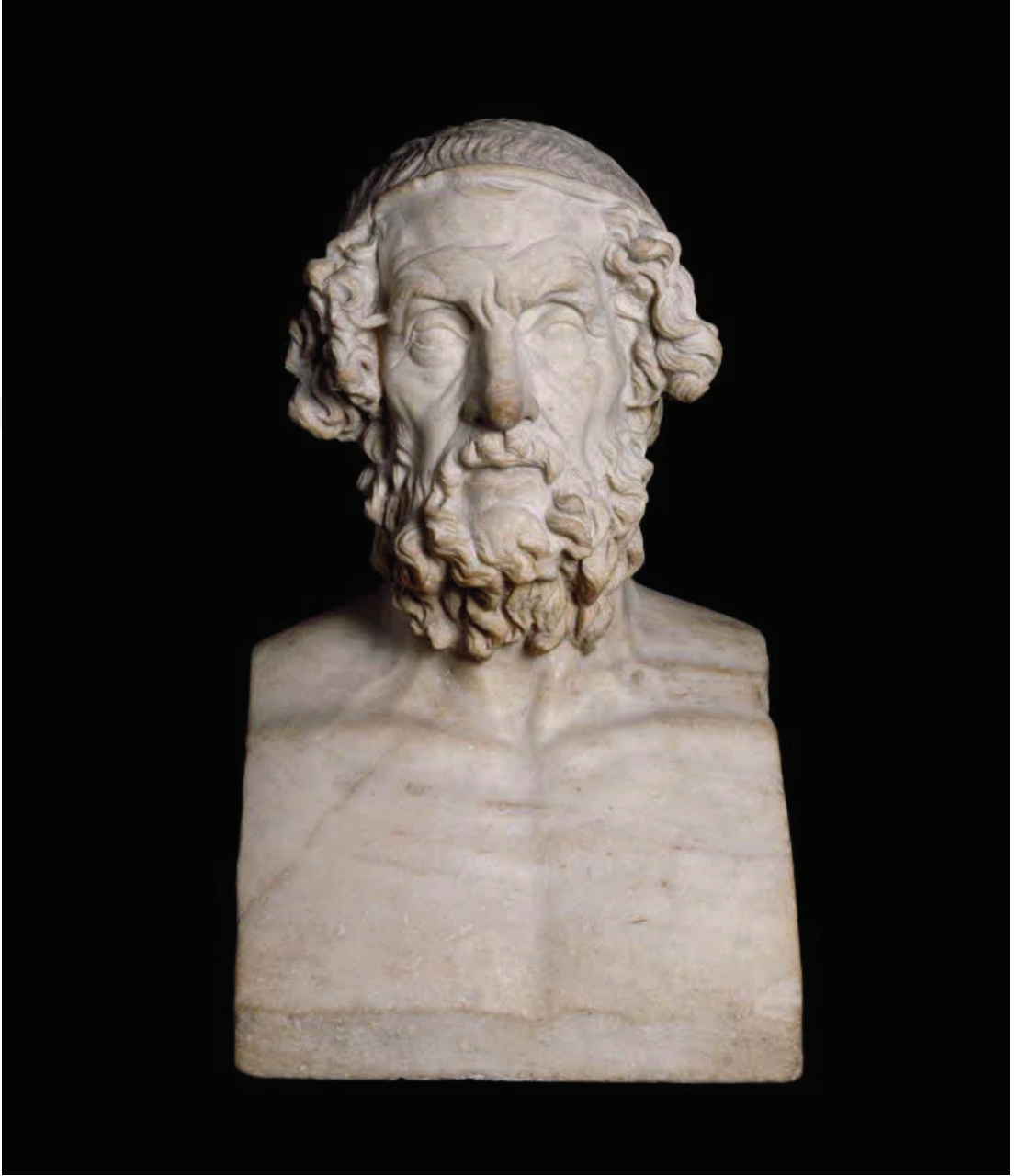

Şekil 9 Pandora'nın yaratılması.

(Red-figure kylix, interior. Attic. By the Tarquinia Painter (London D 4).British Museum)

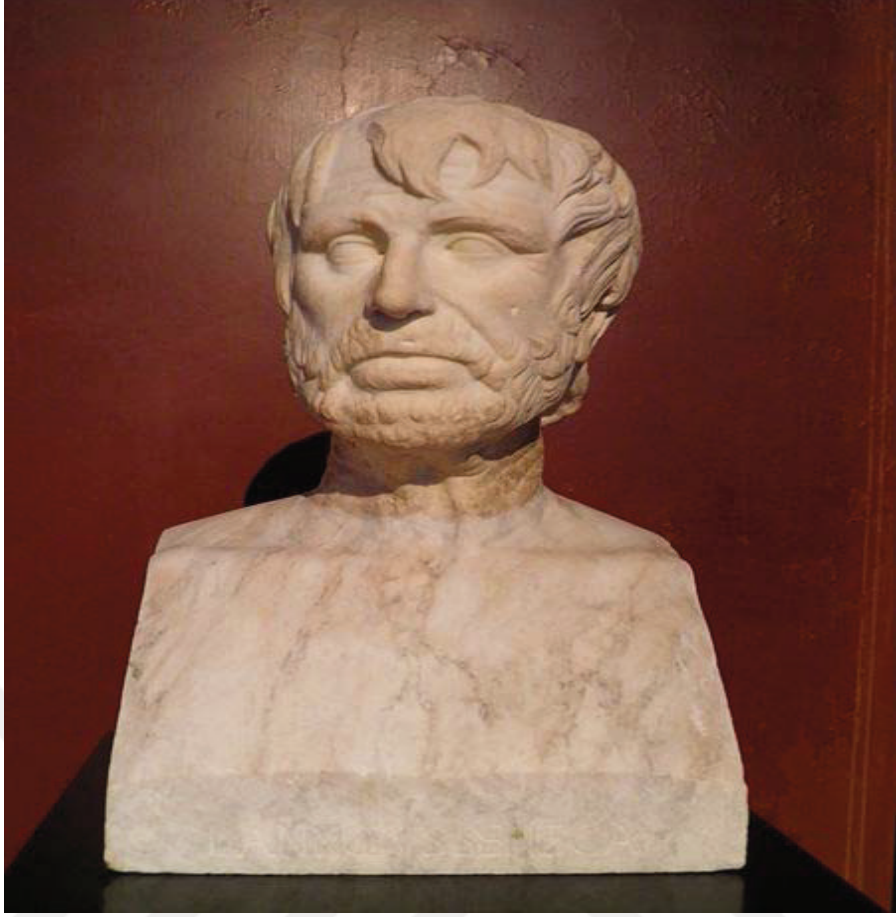

Şekil 10 Portrait of Jadwiga Luszczevska (Diotima)
(Józef Simmler 1855. Gallery of Art in Lviv, Ukrayna)

Şekil 11 Homeros Büstü.

(Museum number 1805,0703.85 British Museum)

Şekil 12 Hesiodos Büstü
(Neues Museum, Berlin)

Şekil 13 Sappho B st 
( stanbul Arkeoloji Müzesi)

Şekil 14 Medea bir koçu kaynatırken.

(Attributed to The Leagros Group, Object Number 1960.315, Harvard Art Museums)